

Handwritten mark

Beskrifning

öfwer

Wiehtis Soeken.

af

A. J. Sipping.

Beskrifning

öfver

Wichtis Socken.

af

A. J. Hipping.

Helsingfors,
tryckt hos J. C. Frenckell & Son,
1845.

Imprimatur:

G. Rein.

Läge, Wattudrag, Landsvägar, Byar.

Wichtis Socken, hörande till Kaseborgs Östra Härad af Nylands Län, gränsar i norr till Loppis, i wester till Lojo samt Nummis och Pusula Kapeller af Lojo Socken, i söder till Sjundeå, Kyrkslätt och Esbo, samt i öster till Esbo och Nurmjärwi Socknar. Dess längd ifrån norr till söder utgör något öfwer 50, och dess bredd ungefär 25 Ryska werst. Marken består af större och mindre granitberg, jordhymplar och deremellan belägna slåtmarker, som öfwerallt omwexla och göra nejden till den behagligaste för ögat, ishynnerhet der watten bidrager att förhöja utsigten. Något flackt land af större omfång finnes icke. Den rådande jordmonen består af lermylla och skarp lera; men här och der förekommer ock sandmylla. En stor del af socknens område upptages således af berg och oländig mark, samt lårr och mosor, af hwilka likwäl de sistnämnda, under sednast förflutna femtio år, till större delen blifwit uppodlade.

Genom den så kallade landtryggen (Maan-
 feltå) som i nordöstlig riktning ifrån Kurmjärwi
 socken, i mer och mindre höjder, genom Selkis,
 Härkälå, Pietilå, Herkälå och Hapylå by-
 ågor, genomstryker socknen, och förbi Lojo kyrka
 fortgår ända till Hangö udd, formeras tvenne
 hufvud-wattuledningar eller basiner, af hwilka
 den ena watten faller ut i Hiidenwesi och der-
 efter genom Swartå å i Finska wiken, och den
 andra genom Esbo och Sjundeå socknar, uti
 smärre åar, som upptagas af tillstötande små
 träsk, gerad till hafwet. Att i ett så couperadt
 land som Wichtis är, wattensamlingar ej må-
 ste wara sällsynta, förstås af sig sjelf. Antalet
 af större och mindre träsk, af hwilka några äro
 högst obetydliga, uppgå åtminstone till hundra-
 de. De många träsk som förekomma på Kär-
 kalå mo, i öfra ändan af Pyhäjärwi kapell, leda
 sitt watten dels ifrån Tammela dels ifrån Pusula
 i Lojo; men genom Siikala å kommer watten
 ifrån Loppis, som flyter in i Pyhäjärwi
 träsk, hwarifrån det vidare förbi Högfors
 bruk leder till Wanjärwi träsk och derifrån
 genom Wanjoki å faller ut i Hiidenwesi.
 Denna sjö, som sköljer stränderne ej allenast af
 Wichtis, utan ock af Lojo och Karislojo socknar,
 är ganska widsträckt, och sträcker sig genom Wei-
 kola sundet, ända upp till Wichtis kyrka. Men

denna del af Hiidenvesi kallas egenteligen Wichtis kyrksjö. Den är genom Suxela å förenad med Kirjawa träsk, uti hwilket watten ifrån Kourla träsket eller Uweria utfaller. Det sistnämnda erhåller sitt watten förnämligast ifrån flere i öfra delen af socken, särdeles Wichtjärwi belägna träsk, hwilka genom Haimo å flyta in i Uweria.

På landtryggens sydböstra sida äro wattu-
dragen ej så widsträckt, men desto flere. De
förnämsta äro:

1:o. Enåjärwi träsk, som håller half mil i
längd och wid hvars stränder Kotkaniemi
gård, Pietilå, Pachtis, Niemenkylå,
Sättolå, Hultila, Lusila, Torhola,
Herköilå och Langela byar äro belagne.
Det utgjuter sitt watten i Poikipuolio
träsk, emellan Terwalammi och Salmis, der-
ifrån till Terwalammi, sedan till Huhmari
och Palajärwi träsk, hwarifrån watten ge-
nom Palakoski fors flyter in i Sjundeå
socken.

2:o. Kortjärwi eller Ollila träsket erhål-
ler sitt watten ifrån några smärre ofwanom
belägna träsk och faller ut genom Säckjär-
wi träsk till Esbo socken och så vidare till
Finska wiken.

De flesta byar äro belägna wid någondera af dessa wattendrag, hwilket härleder sig deraf, att i fordna tider, då inga wågar funnos, kommunikation menniskor emellan endast kunde ske sjöledes. Småningom bildades dock wågar, men de woro usla och dåliga, emedan de gemensamt underhöllos. År 1780 wäcktes aldräförst fråga om wågarnas delning i Wichtis, och Landtmätaren C. P. Hagström erhöi uppdrag att densamma verkställa. I Sockenstämman den 5 Nov. s. å., beslöts att följande wågar, såsom allmänna, borde i skiftet ingå; nemligen: 1:o Den genom socknen gående wågen ifrån Helsingfors till Sawastehus. 2:o Wågen ifrån Torhola åt Sjundeå rå. 3:o Den ifrån nämnde rå förbi Hapkylä åt Kaukola ledande wåg. 4:o Wågen ifrån Surela till Tckala i Pusula. 5:o Wågen ifrån Kaharla bro åt Råtlax i Nummis. Selkis-wågen ansågs såsom byawåg och blef således utesluten. Men innan delningen verkställdes, kom man likwål öfwerens, att densamma äfwen skulle i delningen ingå och därförinnan af hela socknen gemensamt iståndsättas.

Med afseende å den mängd wågar härigenom uppstod att bebyggas, byawågarne oberådnade, gjorde man hos Kammar-Kollegium ansökning om, att dessa wågar, som hittills varit

ansedda såsom Kommunikations-vågar, och för sina svåra backar litet begagnades, måtte byggas endast 8 alnar och byavågarne 5 alnar breda; men hurudan Resolution derpå fallit, är obekant, ej heller finnes Delnings-instrumentet mera i behåll. Endast trenne broar, nemligen: Sockenbron, Kaharlabron och Djas-jokibron ingingo i skiftet. Men denna vägdelning torde icke hafva utfallit till allas nöje, emedan man redan 20 år derefter, beslöt att ny vägadelning skulle försiggå, hufvudsakligen med afseende å byavågarne, hwilka ännu woro ofskiftade och hwilkas underhållande således war alltför betungande, särdeles för de byalag, som lågo aflågs ifrån allmänna landsvägen. Efter många strider och mycket arbete gick delningen för sig och instrumentet med sina många brister blef slutligen färdigt underskrifwit ¹/₅ år 1822. Sedermera hafva många yttrat den önskan, att åter få nytt skifte och kanske icke utan skäl; men hwad redan blifwit tillgjordt, har medfört en oberäknelig nytta, äfwen med afseende å den allmänna wälmågan och bildningen i församlingen, såwida förbindelsen menniskor emellan derigenom blifwit på ett märkbart sätt lättad.

Om broskifte wäcktes sedan fråga år 1827, men kunde ej verkställas, förrän H. R. M:jt

Befallningshafswande, såwida strid derom uppstod, genom sluteligt Utslag af den 28 Maj 1833, bestämt grunderne hwarefter detsamma borde försiggå, och hwarefter äfwen denna wigtiga sak genom Landtmätaren B. W. Nordberg verkställdes, sålunda, att alla broar, trummorne undantagne, hwilka redan ingått i wägskiftet, lades i twenne skiften, af hwilka det ena upptog alla större broar och det andra alla mindre, och skulle i hwardera af dessa skiften hwarje lägenhets-innehafware hafwa sin del. Till de större broarna räknades endast Sockne, Kaharla, Tuorila och Karfila broar. Antalet af mindre broar, som ingingo i skiftet, uppgår till 127, och wägalängden, som af Wich-tis sockneboer, enligt fastställd delning, underhålles, upptager 1,801,285 $\frac{1}{2}$ alnar, hwaraf 582,705 $\frac{1}{2}$ allmänna och 1,218,580 byawägar. Det ojemna i bördan kännes mest deraf, att wägen emellan Lawastehus och Eknäs, som minst begagnas, blifwit räknad till 10 alns wäg, då deremot de andra wägarne beräknades till 6 alnar. Swad som då bar sken af billighet, hafwa tidsförhållanden förändrat och på Helsingfors-wägen borde nu öfwerflyttas Lawastehus-wägens praerogativer.

Märkwärdig är den omständighet, att ifrån Wich-tis kyrka, såsom en medelpunkt, utgå fem

fårskildta landsvägar, som alla leda till fem fårskildta städer, nemligen:

1:o. Vägen till Helsingfors. Sfrån Suxela inwid socknebron belägna gästgifveri till Nummela 10 werst, derifrån till Kyrkslätt rå 7½ werst. Inwid denna väg ligga: Njuhala eller Kyrkobyn, Prestgården, Wåkilå, Tartila, Weikola (Drawala och Hynnelå något på sida wid kyrksjön), Kaukola, Torhola, Härköilå och Palajärwi.

2:o. Vägen till Åbo. Sfrån Suxela till Pakasela 10 werst, derifrån till Pusula rå 4 werst. Inwid denna väg ligga: Suxela, Wanhala, Niemis, Måramåki och Pakasela byar. Sfrån sistnämnde by går ännu en annan landsväg, som förbi Wanjoki by genom Nummis kapell, Risko ic. åfwen leder till Åbo.

3:o. Vägen till Tavastehus. Sfrån Suxela till Suni 9 werst, derifrån till Panu 12½ werst och sedan till Loppis gräns 3 werst. Inwid denna väg ligga: Olkala och Kourla Säterier, Hawisto och Wasckjärwi byar.

4:o. Vägen till Borgå. Sfrån Suxela till Selkis 12½ werst, derifrån 2½ till Nurmjärwi rå. Inwid denna väg ligga: Suontaka, Siipoi och Selkis byar.

5:o. Vägen till Enås följer Helsingfors-wägen till Nummela; och derifrån till Sjundeå rå 3 werst. Men redan förut ifrån Kaukola leder en Kommunikationsväg förbi Hapkylå till Sjundeå rå, som genar ungefär 2 werst.

De förnämsta byawägar äro följande:

- 1:o. Enåjärwi-wägen tager af till wenster 1 werst ifrån kyrkan på Helsingfors-wägen, och leder till Böle, Kotkaniemi, Pietilå, Pachtis, Niemenkylå, Sättolå, Sultila, Terwalammi, Hisskaby, hvarifrån åter en annan väg leder ut till stora landsvägen wid Palajärwi. Hela denna vägstrecka utgör 15 werst. Ifrån Pietilå 2 werst ligger Langila.
- 2:o. Wichtjärwi-wägen tager af till wenster 2 werst ifrån kyrkan på Selkis-wägen, och leder till Kirwelå och Lahnus Säterier, Suoni, Hiskula Gård, samt hela Wichtjärwitrafiken, som innefattar 3 byar: Hiskula, Niemis och Weirlå, i en sträckning af 19 werst.
- 3:o. Kortjärwi-wägen wiker af till höger på Selkis-wägen 7 werst ifrån kyrkan, och leder till Härkålå och Salmis Säterier, Härkålå By, Henriksberg, Ruskela och Ollila. = 10 werst.

- 4:o. Trjala=wågen wiker af till wenster på Åbo=wågen 4 werst ifrån kyrkan, och leder till Trjala gård, Pårlox, Taipale och Koikala byar, = 8 werst.
- 5:o. Wanjärwi=wågen på Åbo=wågen till wenster 6 werst från kyrkan, leder endast till Wanjärwi gård, = 8 werst.
- 6:o. Hårzilå=wågen. En werst längre fram på samma wäg åt wenster, leder till Kaharla och Hårzilå byar, = 3 werst.
- 7:o. Lepperlå=wågen tager af till höger wid Hapkylå och leder till Lepperlå, Røykålå och Niemenkylå byar, = 6 werst.
- 8:o. Kourla=wågen tager af 1 werst ifrån kyrkan på Selkis=wågen, och leder till Kourla gård och Olkala qwarn, = 3 werst.
- 9:o. Pyhäjärwi kyrkowäg tager af till wenster i Sawisto by, och leder till Ahmo, Nyhkålå, Pyhäjärwi kyrka, Högfors bruk, Wattola och Järwenpå byar, = 9 werst.
- 10:o. Kårkålå=wågen går ifrån Pyhäjärwi kyrka till Tuorila by och sedermera till alla i Kårkålå belåagna nybyggen, = 15 werst. Denna wäg är till större delen ny, och därföré ännu icke i det skick, som de öfriga.

Att wågabyggnaden i Wichtis således har varit och ännu till en del är ganska betungande, kan ej nekas; men man är upplyst nog att inse fördelarne, och bår med tålmod bördan.

Byarnes namn, med dertill hörande lågenheter, deras natur, mantal m. m., finnas särskildt upptagne på den tabell, som wid slutet af boken förekommer.

Wid Ahmo by ligger Puiha Linna, som hålles före hafwa varit ett befastadt ställe i fordna tider. Det är en hög kulle, i form af en limpa; men inga tecken af murar eller byggnader synas, med undantag af en mängd stenar, som på kullens halfwa höjd, lik en krans omgifwa densamma.

Äfvenså förekommer wid stranden af Wanjoki å en sten 3 qvarter 1 tum hög och $2\frac{1}{2}$ qvarter bred, på hvars ena sida en mansperson finnes uthuggen, och på den andra ett kors, med årtal 1651 och inscription: Simon Eriks. Traditionen förmåler att någon här skall hafwa drunknat, sannolikt Wanjoki Skotti-Husbonden, som år 1652, enligt kyrkoråken skaperne, begrafwades. Andra ålderdomsminnen förekomma icke.

Wichtis äldsta Historia. Säterier och Adelige Slægter.

Härom är mycket litet att säga, emedan urkunder saknas. Men såsom afgjort kan man antaga att Christendomen här blifwit införd samtidigt med de längs med Finska wiken kuster belägna socknar, och att Wichtis äldsta kyrka, hwaraf ruiner ännu stå qwar, blifwit uppförd för många sekler tillbaka. Enligt Nyfla Krönikors meddelade underrättelser wet man ock, att Nyfvarne år 1311 härjade södra delen af Finland och derunder äfwen sträckte sina ströftåg ända upp till Wanjärwi, hwilken trakt då kallades Wanaja. Äfvenså känner man att Wichtis, likasom andra socknar, betalte sin pålagde tionde, såwål i råg som smör, till Biskopens och Kanikernas underhåll i Åbo. Wichtis war likwål den fista socken åt öster, som fick betala sin spanmåls-tionde in natura; ty alla längre bort intill Wiborg belägna socknar, löste sin såd och penningarne affändes till Åbo. Tionden, som lefwererades ifrån Wichtis, utgjorde efter den tidens mått, 3 pund råg och 2 pund 2 spann korn; men i hurudant förhållande detta mått stod till vårt nu brukliga, är swårt att säga. Ej heller kan man bestämman hwad wärdet af de öfriga persedlar, som ifrån

Wichtis till Cleresiets i Åbo disposition inflöt, må hafwa utgjordt; men man känner att till Chorpresternas derstädes lön och kost, bestods maltet ifrån Wichtis och Lojo, sålunda att Wichtis erlade 3 och Lojo 6 pund.

Till underhåll för unga män, som studerade utrikes, för att sedermera blifwa präster i landet, war smör anslagit ifrån Lojo 8 tunnor, Wichtis 4 tunnor och Kyrkslätt 6 tunnor, under namn af studentsmör. Desså skolmästaren i Åbo uppbar såsom lön, utom 9 tunnor råg ifrån Domkyrkan, 20 mark penningar ifrån Lojo och 10 mark örtiger ifrån Wichtis. Men allt detta war stora penningar på den tiden.

Såsom något besynnerligt, men hwilket äfwen å andra orter blifwit bemärkt, må omnämnas, att uti skogar och ödemarker förekomma spår efter boningsplatser och eldstäder, utan tecken till odlingsmark. Har här werkeligen funnits bostäder, så tillhöra de aflågsna tidehwarf; men sannolikt äro dessa stenlemningar endast minnen ifrån forna krig, då folket af fruktan för fienden uppehölo sig i djupa skogar.

Under Konung Gustaf den I:s tid hade den såsom krigare så mycket namnkunniga Slottslofwen å Wiborgs slott Nils Grabbe hela

Wichtis socken i förlåning, d. w. s. han uppbar alla Kronan här tillkommande intrader. Han war henima ifrån Grabbacka i Karis och kallas 1523 Håradshöfding i Raseborgs län *); men genom sitt nit att befria Finland ifrån Danskarnes wälde, blef han Konungens gunstling och användes sedan i kriget mot Ryßland. En gammal anteckning innehåller att Ryßarne woro ansinnige och illhårdade på honom. Han dog 1548 och ligger begrafwen i Karis kyrka.

I fordna tider war socknen indelad i wissa såkallade Runda, benämnda efter de sjöar och åar omkring hwilka de woro belågna och hwilka benämningar man ännu i dagligt tal använder, nemligen:

1:o. Joki Runda innefattar alla byar omkring Wanjoki å och Wanjärwi träsk. I gamla jordeböcker på 1600talet, kallas hela denna trakt Wanjärwi bordh.

---

*) Såwida han ännu nämnes Håradshöfding 1544 och 47, så torde han hafwa bibehållit denna befattning intill sin död. Donationsbrefwet finnes ej i behåll; men i ett annat Pergamentsbref som Förf. åger af år 1538, står . . . . på Wälborne Nils Grabbas wagna, som samma Wichtis Socken i förlåning hafwer.

- 2:o. Wesi Kansa innefattar alla byar som ligga omkring det egentliga Hiidentwesi.
- 3:o. Enåjärwi Kunda innefattar byarne omkring Enåjärwi samt Terwalammi.
- 4:o. Palajärwi Kunda, hwartill hörde endast twenne rusthåll af samma namn wid Palajärwi träsk.
- 5:o. Kortjärwi Kunda, dertill räknades ej allenast byarne omkring Kortjärwi, utan ock Härkåla, Tuohilammi och Selkis, ehuru längre bort belägne.
- 6:o. Wichtjärwi Kunda innefattade tre byar: Hiskula, Niemis och Weirlå, hwilka nu benämnas med det allmänna namnet Wichtjärwi.
- 7:o. Kirko Kunda, hit höra alla omkring kyrksjön belägna byar.
- 8:o. Herra Kunda, eller såsom det i äldre handlingar kallas Urra Kunda, inbegrep den mest odlade och af herremån bebodda delen af socknen, nemligen: Kourla, Ilkala, Kirwelå, Pahnus och Suontaka säterier.
- 9:o. Pahajärwi Kunda innefattar hela Pyhäjärwi kapell, som fordom kallades Pahajärwi.

Att fordom flere adeliga familjer varit bosatte i socknen, derom wittna de många säterier, som här förekomma. En kort framställning om deras innehafware skall närmare utreda förhållandet.

1. Kourla Allodial-säteri. Deß äldsta innehafware war, så widt man känner:

a) Claes Henrikson, som lefde under Gustaf den I:stes tid, i medlet på 1500-talet, men om och hwilken wärdighet han innehade, är obekant.

b) Carl Claesson lefde ännu 1583, såsom man kan se af en Dlof Larßons häradsdom d. 17 Aug. 1583, angående en twist om Taipalemaa. Hans broder Märten Claesson hade redan såsom ung ingått i frigsståndet och blef Ryttmästare. Såsom belöning för sina förtjenster adlades han 1602 *) och erhöll åtskilliga gods i Helsinge, men bodde på Numlar i Nurmjärwi socken, och war gift med Benedicta Creutz ifrån Sarflax i Perno. En tredje broder Lindwed Claes-

---

*) Han kallade sig Håstefko af Måla. Hans broder son som sedermera adlades, bar namn af Håstefko Fortuna.

son war åfwen Ryttnästare och gjorde sig känd uti Ryska kriget under Gustaf Adolfs tid, då han åfwen grundlade Nyenskans fästning wid Newan. Någon af hans söner war gift med Sofia Berendes och åger rätt till församlingens hågkomst, genom en skänk af 100 R:dr Specie till Wichtis kyrka, hwilka 1701 blefwo hitsände och i kyrkoräkenskaperne upptagne under namn af Håsteko-medlen. Carl Claesson war åfwen ägare af Suontaka, der han ock 1593 finnes hafwa bodt. Hans dödsår är okänt. Han har haft flere barn.

c) Jacob Claesson, den förres son och Ryttnästare. Emedan Wärten Claesson dog utan manliga arfwingar, upptog Jacob sin farbroders wapen, då han år 1640 d. 13 Sept. adlades; men behöll under hela sin lifstid, åfvensom hans son Lorentz, sitt gamla namn Skoo, såsom man ibland annat kan se af en dedication till honom uti Laurentii Petri Muutamats Christilliset Saarnat ic., tryckte 1644. Han dog 1652.

d) Carl Håsteko, Corporal, den förres son och gift med Margreta Rjörning, hwars moder Anna war dotter till Wärten Claesson Håsteko på Numlar. Såsom enka

war hon år 1695 innehafware af Kourla. En Major Mårten Håstesko, förmodeligen Carls broder, dog på Kourla d. 30 Sept. 1694. En Jungfru Maria Håstesko blef 1686 gift med Anders Erik Muncck, som åfwen bodde på Kourla *).

e) Lorentz Håstesko, Lieutenant, gift med Sofia Gjö's, (Lagman Johan Gjö's' dotter?) som dog 1699. Under Carl den XII:s krig, war Lorentz med hela sin familj öfverflyttad till Sverige och egendomen förwaltades dels af Kapellanen Johan Drenius, dels af Arrendatorn Philip Forsman. Han hade tvenne barn, Johan Adolf och Barbro Christina.

f) Johan Adolf Håstesko emottog egendomen efter krigets slut. Han war gift med Anna Maria Glaubén. Före sin död sålde han Kourla, som då war i mycket lågerwall till

---

*) Enligt uppgift af en wäl känd Historieforskare, skall Anders Erik Munccks fru hetat Margareta Larsdotter, men i wigselboken heter hon endast Maria. Att hon varit Lars dotter är möjligt, men i sådant fall woro Carl, Mårten och Lars bröder, ty A. E. Munccks fru erhöll Sallmis gård i testamente efter sin farbror Mårten Håstesko.

- g) Berndt Johan Brunow, Cornett, hwilken likwål snart måste afstå egendomen, såsom bördad, åt
- h) Johan Wenzel Kotkirch, Capitaine, som war gift med Lorens Håsteskos dotter Barbro Christina, född 1697. De hade 9 barn. År 1755 sålde han Kourla till sin måg
- i) Lars Lindecrantz, Cornet. Hans fru hette Sofia Christina Kotkirch, som sedermera blef gift med Szwerste Carl Ekstube på Dkala. Efter sin mans död sålde hon egendomen till sin bror
- k) Adolf Magnus Kotkirch, Lieutenant, född 1731 och gift med Sofia Margareta Aminof, född 1737. År 1768 inlöstes Kourla af hans swåger
- l) Carl Fredrik Toll, Major och Riddare af Kongl. Swårds-Orden. Han war född i Siberien uti staden Turinsk, dit hans fader Capitainen Fredrik Christofer Toll, efter slaget wid Pultawa, blifwit fördd såsom fånge och der han gifte sig med Fröken Anna Catharina v. Burghausen. Här anlade han ibland Tartarerne tobaksplantager och förwårswade sig stor förmögenhet, så att han

hade eget hus i Turinsk. Men såwida tobaks-handeln war regeringens monopolium, blef han för denna handel angifwen och 1720 arresterad och desß egendom confiskerad. Efter freden 1721, då alla Swenska fångar erhöillo tillåtelse att hemresa, måste han ensam qwarstadna i fångenskap. Hans fru med sonen Carl Fredrik och ett annat barn åtföljde den öfriga skaran. Genom Konungens förord slapp han utur fångenskapen 1722 och begaf sig till Aminne gård i Pojo, den han köpte af Major Wallas, och lefde der intill sin död 1728. Enkan gifte sig sedermera med nämnde Major Wallas. Carl Fredrik Toll trädde aldrast först i tjenst wid Kongl. Artillerie-regementet i Stockholm 1738 och befordrades 1750 till Lieutenant wid Rymmenegårds bataillon och 1751 till Capitaine, samt erhöill 1770 Majors affked. Han war tre gånger gift: 1:o med Anna Elisabeth Aminof ifrån Kilax gård i Tenala. I detta äktenskap hade han 4 söner och 3 döttrar. Hon dog 1762. 2:o med Anna Margareta Rotkirch ifrån Stensböle i Borgå socken och syster till ofwannämnde Adolf Magnus Rotkirch. Hon dog 1770 och efterlemnade 5 barn. 3:o med Lieutenant Carl Johan Hastfers enkefru Catharina Charlotta

Swedenmark, ifrån Ingeris gård i Ustela, som födde honom 7 barn. Han dog d. 26 Oct. 1784 på Olsböle gård i Tenala, der han ock merendels bodde. Hans efterlefswande enka war känd såsom ett mycket wittert fruntimmer.

m) Gustaf Johan Toll blef 1789 dels genom arf, dels genom köp ägare till Kourla. Han war född 1752, Capitaine, och gift med Johanna Charlotta Löfving ifrån Ruha gård i Drimattila. Hon dog $\frac{4}{8}$ 1807 och han $\frac{2}{12}$ 1829. I sitt äktenskap hade de 2 barn.

n) Carl Henrik Toll, född $\frac{24}{12}$ 1779 och Major. Gift med 1:o Björnram; 2:o Ebba Johanna Christina Schatelowitz. År 1836 d. 24 Oct. blef Kourla på concurs-auction försäld och inropades af

o) Gustaf Gabriel Hållström, Professor och Ordensledamot, hvars arfvingar, sedan han d. 2 Juni 1844 aflidit, nu besitta egendomen.

2. Suontaka Skoo, berustadt såteri. War Håsteko-familjens egenteliga såte, hvarföre egendomen kallades, såsom den ock ännu benämnes Hof. Dess äldsta ägare hafwa varit:

- a) Claes Henrikson, förut upptagen under Kourla.
- b) Carl Claesson, d:o d:o.
- c) Jacob Carlson. Han lärer hafwa delat egendomarne emellan sina barn, ty efter honom finnes
- d) Lorentz Jacobson Sko hafwa ägt och bodt på Suontaka. Han war Capitaine-Lieutenant. Eljest förekommer i Kronans räkenskaper för år 1649 en Jacob Larsson Sko, såsom Herre till Suontaka, Lahnus och Ahmo, men sannolikt bodde han på Lahnus *).
- e) Henrik Håstesko, gift med Agneta Ejuster (måhända Hofrätts-Åkefors & Ejusters dotter), som enligt Consistorii dom bötade 60 Daler för förseende i sitt giftermål. Hon dog 1678.
- f) Axel Gotthard Masakin, Cornet; han blef 1695 gift med Henrik Håsteskos dotter

---

*) Möjligen också på Kourla rusthåll, som nu kallas Morkoski. Detta jemte allodialet och Suoni lågo då alla i en klunga, under namn af Kourla by. Jacob Larsson erhöll $\frac{2}{8}$ 1632 Surela Jakola, såsom frälse, som genom reduction torde hafwa återgått.

Anna och derigenom ägare till Suontaka. Hon hade förut 1692 ingått äktenkap med Erik Stålhana ifrån Trjala, som dog året derpå. De hade tre barn: Henrik, Märta Helena och

g) Axel Gotthard Masakin, gift med Margreta Catrina Kennerfelt, med hvilken han hade fyra barn, nemligen 2:ne döttrar: Ewa Lena och Christina Juljana, som dogo ogifta, Anna Margreta, som 1744 blef gift med Nils Stålhana, samt

h) Axel Gotthard, Cornet, född 1735 och gift med Kapellanen i Thusby Hyttens enka Anna Maria Malm, dotter till Prosten Jacob Malm i Wichtis. Han dog 1797, och sedan hans enka och syston dels aflidit, dels bortflyttat, såldes egendomen år 1810 till

i) Benjamin Backman, Deconomiae-Directeur, och gift med Margreta Elisabet Eklund. Deras yngsta dotter Fredrika Gustawa, blef år 1837 gift med

k) Gustaf Adolf Engblom, Lånsman i Lojo Moderkyrko-distric, som nu besitter Sko såteri.

3. Dikala berustade säteri, är en gammal Ekkestubbe-slågten tillhörig egendom. Den äldsta här boende, som man känner war

a) Jöns Thomasson och Simon Eriksson, som år 1552 ägde Dikala.

b) Bertil Simonson, år 1583 och 93 Fogde i Särnäki och Commisarie för Elfsborgs lösen.

c) Lars Bertilsson war ifrån 1619—1633 Underlagman i Södra Finne Lagsaga. Kallades d. 7 Oct. 1623 till Ledamot i R. Åbo Hofrätt, men kunde för sjuklighet ej mycket befatta sig med tjensten. Han war tvenne gånger gift: 1:o med Kirstin Horn till Åminne, 2:o med Margreta Knutsdotter, som förut varit gift med en Prest wid namn Anders. Till enkesäte åt henne köpte han $\frac{2}{3}$ 1630 Wanhala Nöstalo rusthåll, hwilket hans yngre son Johan Larsson, gift med sin stjussyster Kirsten Andersdotter, sedermera ärfde. Dikala tillföll hans äldre son

a) Henrik Larsson, som, då han 1639 d. 5 Sept. adlades, kallade sig Ekkestubbe. Han hade tjent i Ryska, Wisländska och Tyfska kriget samt derwid utmärkt sig som en

tapper man och genomgått alla grader, till dess han slutligen blef Öfverste-quartermästare. Han ägde utom Ulkala äfwen Kirwelå säteri, Raupila, Maikala samt hela Harvisto by. Erhöll äfwen af Kongl. Råd $\frac{3}{8}$ 1649 i Wanhala by $\frac{7}{2}$ mantal såsom frälse, som wid reductionen återgick till Kronan. Han war gift med Catharina Lemnia. Han hade flere barn, af hwilka Dorothea blef gift med Capitainen Henrik Håstefko på Kirwelå, och

e) Henrik Ekkestubbe behöll Ulkala. Han hade varit tvenne gånger gift: 1:o med Christina Gyllenhjerta och 2:o med Elisabeth Gezelius, dotter till Biskop Johan Gezelius den äldre. Han lefde ännu 1690 och kallas då Ryttmästare, men lärer| hafwa aflidit några år derefter *); ty hans enka blef d. 31 Aug. 1695 wigd med Corporalen, sedermera Majoren Christian Joachim Schmiedefelt **), men dog året

---

*) Han drunknade $\frac{2}{3}$ 1694 emellan Grislehamn och Eckero.

***) Det är således ett misstag, då i Gezelii den äldres minne af J. J. Tengström, p. 238 säges, att hon dog såsom enka.

derpå. Besynnerliga förhållanden måste wid detta åktenskap hafwa ågt rum, ty i en Klagekrift till Consistorium af d. 26 Nov. 1696, klagar hennes stjuffson Henrik Ekestubbe deröfwer, att Schmiedefelt d. 22 Nov. 1696, då 1:sta gången ringdes i kyrktornet, gått i kyrkan, fullstjelpat bänkarne, öppnat Ekestubbe-grafwen och borttröfwat hans stjufmoders lik. Sannolikt war hon då endast bisatt, ty hon begrafwades högtidligen d. 30 Nov. Denne Schmiedefelt bodde sedermera i Karislojo, der ännu ibland allmogen många rykten äro i omlopp om hans wildhet och besynnerliga företag. Ibland Henrik Ekestubbes barn af förra giftet äro kända: Henrik, Carl, Gustaf, Johan, Helena, Märta, Christina och Gunilla, som förförd af en Hr Gutheim år 1700 dog, 26 år gammal.

f) Carl Ekestubbe, född 1677 och Cornet. Under Carl den XII:s krig, då Ryssarne woro i landet, war han med sin familj öfwerflyttad till Sverige. Under denna tid lades egendomen nästan i öde och alla handlingar förstördes. Han dog d. $\frac{1}{2}$ 1756 och war gift med Majoren Henrik Johan Håsteskos ifrån Salmis dotter Juljana Sofia, född 1708 och död 1779, i hwilket åktenskap hon hade en son Carl Fredrik och fem döttrar.

- g) Carl Fredrik Ekstubble, född d. $\frac{30}{10}$ 1727, var Sfwerste och Riddare. Han dog d. $\frac{7}{3}$ 1784 och war tvenne gånger gift: 1:o med Sofia Christina Kotkirch, enka efter Corneten Lars Lindekrantz på Kourla, i hwilket äktenkap han hade tre barn: Carl Johan, född 1763, Lovisa Ulrika, och Barbro Sofia, som blef gift med Contracts-prosten, Dr Bengt Jacob Ignatius i Ufsby. 2:o med Anna Elisabet Kraftman ifrån Borgå, med hwilken han hade 6 barn. Genom köpebref af den 16 Juni 1786, sålde arfwingarne egendomen till
- h) Joachim v. Glan, Hofrättsråd. Han war född 1720 och son till Prosten och Kyrkoherden i Tenala Joachim v. Glan. Gift med Brukspatron å Swartå Henrik Johan Krey's dotter Helena Margareta *). Han dog 1798.
- i) Joachim Johan v. Glan, den föregående's enda barn, erhöll Skala af sin fader genom köpebref af d. 28 Dec. 1787. Han war Hofrätts-cancellist, född $\frac{2}{2}$ 1758 och dog d. 4 Juli 1810, hwarefter egendomen

---

*) Om hans lefnad och förtjenster, läses utförligare i Åbo Hofrätts-Historia, af W. G. Lagus, p. 366.

ärfdes af Advokat-fiskalen Christian Gottfried v. Glan och dess syster Kamrerkan Christina Lovisa Arnkihl, hvilka genom köpebref af d. 4 Aug. 1814 sålde denna lägenhet till

k) Johan Gadolin, Professor och Riddare, hvilken medelst köpebref af d. 22 Juli 1843 försålde egendomen till sin mäg

l) Gustaf Gabriel Hållström, Professor och Ordens-Ledamot, hvars arfwingar nu äga Skala.

4. Kirwelå berustade säteri med Kaupila hemman, woro i äldre tider skilda lägenheter, då Kaupila ofta kallas säteri. Det sistnämnde omnämnes vidare 1583, då det innehades af Rasmus Knutson, hvars son Johan Rasmusson sålde Kaupila år 1630 d. $\frac{25}{2}$ till Major Henrik Larsson Ekestubbe på Skala. Då hans dotter Dorothea gifte sig med Capitainen Henrik Glasson Håstefko (sannolikt en broder till Carl Glasson på Kourla), erhöll hon Kirwelå*), kanske

---

*) I 1680 års räkenskaper säges att Kirwelå war Ekestubbes köpta frälse, men possiderades af Carl Rennerfelt. Huru härmed hänger ihop, har ej funnat utredas.

med någon utlösen af hennes man, ty då hon efter sin första mans död, för andra gången gifte sig med Corneten Lydert Tostman, erhöll hon 1685 d. $\frac{2}{1}$ $\frac{2}{2}$ af sin broder Henrik Ekkestubbe på Ulkåla, Raupila hemman, såsom förlikning i sin arfstvist. Ifrån denna tid hafwa Kirwelå och Raupila varit för- enade. Ofwannämnde Lydert Tostman war frålseman, men genom Kongl. Resolu- tion af d. 20 Oct. 1686, som med anledning af giftermålet utverkades, förklarades han för frålseman, med löfte att efter underdå- nig ansökan erhålla sköldmärke. Denna an- sökning torde likwål hafwa uteblifwit. I första giftet hade hon en dotter Margaretha och i det sednare en son Henrik och en dot- ter Brita, som blef gift med Uppbördsfris- waren Henrik Degert på Korpila. Ågare af Kirwelå hafwa således varit:

- a) Henrik Larsson Ekkestubbe.
- b) Henrik Glasson Håstesko.
- c) Lydert Tostman.
- e) Anders Magnus Rennerfelt ifrån Salmis, Ryttmästare. Han war gift med Tostmans stjuvdotter Margareta Håstesko och erhöll genom transaction af d. 23 Maj Kirwelå och Raupila, såsom sin hustrus få-

- dernearf. Han dog d. 28 Maj 1705 och efterlemnade 7 barn, af hvilka
- e) Henrik Ludwig Kennerfelt, blef ägare till egendomen. Han var född 1703 och Cornet. Han gifte sig 1743 med Prosten Jacob Malms stufsdotter Anna Cathrina Nemeleus och hade med henne 4 barn.
- f) Emanuel Bergius, Lieutenant, född d. $\frac{7}{8}$ 1737, död d. $\frac{1}{10}$ $\frac{3}{8}$ 1778; gift med sin företrädarens dotter Maria Eleonora Kennerfelt och hade med henne en son Henrik Emanuel, en dotter Anna Lovisa, gift med Adjuncten, sedermera Kapellanen i Esbo Henrik Tötterman samt Helena Charlotta, född 1776 och gift d. $\frac{1}{3}$ med
- g) Gabriel Karén, Bokhållare, som dog d. $\frac{1}{2}$ $\frac{6}{8}$ 1804, då enkan året derpå trädde i annat gifte med
- h) Fredrik Magnus Lagerstedt, Bataljonsadjutant, född d. $\frac{2}{8}$ $\frac{8}{8}$ 1765. I förra giftet var en son Gad, som drunknade 1832; i det sednare 8 barn. År 1837, blef egendomen försäld till
- i) Christofer Karander, Rusthållare ifrån Risko, des numvarande ägare.

5. Lahnus berustade säteri har äfwen i fordnade tider tillhört Håstefko-slågten *), hwarefter det genom gifte tillföll Lieutenant Siegfried Rappengren, som war gift med en Håstefko och dog år 1700. Han hade tvenne döttrar, af hwilka Anna Christina blef gift med Sockne-adjuncten härstädes Johan Finer och den yngre Maria med Ruffhållaren Simon Labhardt. Ifrån denna tid har säteriet warit deladt i 2:ne delar, Nedergård och Öfvergård. Nedergård innehafwes ännu af Simon Labhardts efterkommande, men öfra gården tillföll

- a) Johan Finer, Sockne-adjunct, och efter hans död deså begge söner
- b) Jacob Johan Finer, gift med Anna Gertrud Tammelander, och Siegfried Finer, gift med Anna Christina Busch, hwars arfvingar år 1787 sålde egendomen till
- c) Adolf v. Rehhausen, Capitaine, född d. $\frac{4}{10}$ 1738. Genom köp afflutadt 1812, öfvergick lågenheten till

---

*) Lahnus kallas 1680 i Kronans räkenskaper Jacob Carlsons köpta frälse och possiderades af sonen Jacob Håstefko.

- d) Carl Gustaf Lagerstedt, Ryttmästare, född 1756 och gift 1:o med Eva Lovisa Gyllenbögel, född 1772, död 1815; 2:o med Christina Hjelmerus, född 1779. I förra giftet hade han en dotter Carolina Fredrika, som blef gift med Sockne-adjuncten Gustaf Forsman i Lojo. År 1825 såldes öfre Lahnus till
- e) Carl Johan Rudman Bergenstråle, Lieutenant, som år 1841 sålde egendomen till dess nuvarande ägare
- f) Carl Henrik Strandberg, Kyrkoherde i Karis, Contracts-Prost och Ordensledamot.

6. Frjala berustade säteri. Denna egendoms första kända innehafvare var

- a) Nils Larsson Stålhane. Han hade ifrån soldat tjent sig upp till Ryttmästare, då han 1640 blef adlad. Han har varit en tapper man och känd för en utomordentelig styrka. Dog 1657 och begrafvades året derpå i sin egen graf i Wichtis kyrka. Utom Frjala erhöll han såsom donation, genom Kongl. Bref af d. 13 Aug. 1641, Kaharla, Taipale, Koikala, Pärilar, Hynnellä, Njuhala Myhyri och Ljukas samt Wanhala Tähkälä; men alla dessa gods återgingo till Kronan

genom reduction. Af hans barn äro kända Carl, död 1656; Pär, Fältsecreterare, död 1658, samt

- b) Nils Nilsson Stålhane, som ärfde egendomen och dog $\frac{6}{12}$ 1694.
- c) Pär Stålhane, Corporal. Af hans barn blef Agneta Margreta gift med Lånsman Jacob Hinderson på Drawala, Margreta gift med Cornett Johan Muncck på Hirsjärwi och Christina Catharina gift med
- d) Lorentz Anders Muncck, den förres broder, genom hwilket gifte Trjala tillföll Muncckska släkten. Han war Capitaine, hade bewistat fälttågen under Carl den XII, åfwen som 1742 års fälttåg och dog på Trjala 1744. Han efterträddes af sin son
- e) Lorentz Johan Muncck, Sergeant, född 1710, död 1780 ogift.
- f) Claes Adam Muncck, Ryttmästare, född d. $\frac{1}{5}$ 1734. Köpte egendomen af förutnämnde sin kusin. Han war son till Cornet Johan Muncck på Hirsjärwi och broder till Fändrik Johan Muncck, som nu ägde sagde egendom och war gift med Catharina Stubbe. Sålunda Claes Adam Muncck

var ogift, testamenterade han Trjala gård åt deras son

g) Claes Johan Muncck, som efter sin farbroders död år 1793 tillträdde egendomen. Han var född d. 24 Sept. 1764 i Somero; ingick 1780 i militårtjenst såsom Sergeant wid Nylands Infanteri-regemente, 1781 Cornet wid Adelsfanan, 1786 Lieutenant, 1788 Capitaine, 1794 Major, 1799 Riddare af Kongl. Svärds-orden, 1802 Sfwerste-Lieutenant, bewistade 1808 års krig. Erhöll för sjuklighet nådigt afsked med Sfwerste namn och wärdighet. Dog d. $\frac{20}{11}$ 1839. Han var gift med aflidne Kamereraren C. G. Arnkihil's dotter Christina Elisabet Arnkihil, född d. $\frac{8}{1}$ 1777 och hade 12 barn, af hwilka 2:ne äro aflidne. Egendomen äges nu af dess enka och arfwingar.

7. Kotkaniemi berustade säteri. Tillhörde i forna tider Stålhane-slåkten och innehades år 1666 af Lieutenant Johan Stålhane, gift med Maria Gyllenbögel. Sedermera bodde här omkring 1710 Cornet Daniel Reuter, som var gift med Prosten Chauwonii dotter Elisabeth; men om han ägde Kotkaniemi, har ej kunnat utredas. Sannolikt är, att egendomen oafbrutet tillhörde

Stålhane-familjen, ty på 1740-talet innehades den åter af Cornet Erik Magnus Stålhane, född 1706 och död 1757; gift med Christina Rossmark, och derefter af hans son Fåndrik Erik Johan Stålhane, gift med Beata Sofia Munch, som sålde egendomen till

- a) Ulrik v. Düben, Baron och Kammarherre, född 1706 och hitflyttad ifrån Sverige. Gift med Anna Lotigia. Han dog 1771. Sedermera har Kotkaniemi genom köp gått i följande händer:
- b) Carl Gustaf Arnkühl, född d. $\frac{8}{2}$ 1731, Kamererare, och gift med Lovisa Christina v. Glan, född d. $\frac{4}{4}$ 1748. Han dog d. $\frac{10}{12}$ 1786 och hon d. $\frac{4}{2}$ 1838.
- c) Carl Collin, Inspector, gift med Maria Lindström; flyttade härifrån till Bjerno 1803.
- d) Abraham Mohrström, adopterad kallad Segerstråle, Major, och efter erhållit afsked Kronofogde i Raseborgs Östra Härad. Född d. $\frac{5}{2}$ 1765, död 1842 i Kyrkslätt. Gift med Fredrika Augusta Börne, född 1783.
- e) Lars Sackleen, Landshöfding, Ledamot i Kejsersliga Senaten, Riddare af Kejs. Cit

Annae Ordens första Klas med Kejs. Kronan,
Kejs. Kongl. S:t Stanislai Ordens första
och Kejs. S:t Vladimirs Ordens fjärde
Klas. Född d. 5 Febr. 1788. Gift med
Clementina Dorothea Bruun.

8. Terwalammi berustade såteri, utgjorde
fordom ett byalag med Hjäskaby, som då kal-
lades Bill-Terwalammi, till skilnad ifrån
såteriet, som hette Stor-Terwalammi.
I nyare tider har gården fått namn af
Eriksberg. Dess äldsta kända ägare war

a) Caspar Fredrik Knorring, som bodde
här omkring 1660 och war gift 1:o med He-
lena Stefansdotter Lemnia, en syster
till Ryttmästaren Henrik Larsson Ekestubbes
fru på Ulkåla, och 2:o med Cathrina Rich-
tone ifrån Terwik i Perno. Han hade i
hwardera giftet en son. Den yngre, Söran
Johan, född 1657, blef baroniserad och dog
i Stockholm 1726. Den äldre

b) Stefan Fredrik behöll Terwalammi.
Han war född 1646. War med i åtskilliga
krig och blef adlad 1672. Gift med Sigrid
Helena Gyldeker.

c) Stefan Fredrik Knorring, den yngre
kallad, war Öfverste-Lieutenant och gift med

Eva Dorothea v. Alassen. Af hans barn märkas: Carl Otto, född 1715, gift med Benedicta Zederström och bodde på Haara, som hade 4 söner, Georg Fredrik, död i ungdomen, Eleonora Juljana, gift 1747 med Håradskrifwaren Erik Hütner, Eva Helena, gift med Inspektoren å Esbo gård Gustaf Lindström, Charlotta Christina, gift med Fåndrik Fredrik Amnorin, Adolf Wilhelm, Adolf Magnus, samt

d) Johan Gustaf Knorring, som var äldsta son, född 1714 och 1751 gift med Margreta v. Rehauseu. Deras barn woro: Fredrik Gotthard, född 1752, Johan Gustaf, född 1753 och Adolf Fredrik, född 1755. Omkring år 1770 köptes Terwalammi gård af

e) Gustaf Adolf Tigerstedt, Lieutenant, född 1744 och död 1789. Gift med Kyrkoherden Linnells dotter i Kyrkslätt Charlotta, som sedermera trädde i annat gifte med Bataillons-predikanten Johan Borgström och sålde egendomen till

f) Emanuel v. Düben, Lieutenant. Efter hans död 1806, blef egendomen år 1808 på offentlig auction försäld till

g) Carl Magnus Lindholm, Commerceråd i Helsingfors, och tillföll efter hans död dess enda son

h) Knut Carl Gustaf Lindholm, född d. $\frac{4}{7}$ 1808, gårdens nuvarande ägare. Gift med Gustafwa Wilhelmina Hultgrén.

9. Härkälå berustade säteri. Om dess äldsta innehafware har ingen säker utredning kunnat erhållas. En Lieutenant Johan Håstesko, som dog 1672, skall hafwa varit ägare af Härkälå och efter honom en Capitaine Henrik Håstesko, död 1681, kanske densamme som war gift med Dorothea Ekstube? Hvad man af Kyrkoböckerne känner, är att en Fru Anna Silfwer Swan nämnes år 1687, såsom boende å Härkälå; men det är äfwen kändt, att en Fändrik Johan Henrik Håstesko, år 1688, bodde på och sannolikt war ägare af Härkälå gård. Han war gift med Helena . . .? och deras dotter Margreta Helena blef 1691 gift med

a) Claes Muncck, som med säkerhet kan antagas vara gårdens första kända ägare. Han war Ryttmästare. Stamsfadren för denna adeliga slägt, war Michel Paulson Muncck, adlad 1585 och fogde på Åbo flott

1598. Såsom hållande med Sigismund, blef han år 1599 af Carl IX halshuggen. Hans son war Ryttmästaren Hans Muncck, gift med Catharina Slang till Laxpojo. Deras son Johan Hansson Muncck, Lieutenant, blef swårt bleßerad i hufvudet, tog affked och ingick på civila banan, då han 1611 blef Uppför och sedermera v. President i Åbo Hofrätt. War derjemte en af de rikaste Possessionater på sin tid. Hans son Anders Muncck war Capitaine, gift med Margareta Ramsay och dog 1675. Han hade 2:ne söner: Anders, Cornet, som dog under Petter den Stores tid, såsom krigsfånge i Siberien, af hvars efterkommande Muncckarne på Trjala härstamma och Claes, som war ägare af Härkälå.

b) Claes Claesson Muncck, Cornet, och gift med Magdalena Eleonora v. Rehausen, med hwilken han hade 9 barn. Han dog 1761, och sedan den öfriga familjen 1780 flyttat till Esbo, såldes Härkälå gård till

c) Jacob Sahlswård, Öfwerste-Lieutenant. Om han någonsin bodt här, är okänt; men i Kyrkoböckerne förekommer han icke. Hans efterkommande sålde egendomen år 1794 till

- d) Petter Adolf Malmberg, Öfverste-Lieutenant, som samma år hitflyttade ifrån Pojo. Han war född 1737 och gift med Lovisa Fredrika Toll, född 1751. Han dog 1797, då egendomen försåldes år 1802 till
- e) Carl Adam Klingstedt, Capitaine, född 1774 och gift med Eva Eleonora Heinzius, född 1774. Han bortflyttade 1814 till Kyrkslätt, sedan egendomen året förut blifwit försäld till
- f) Anders Gustaf Kotkirch, Capitaine, född d. $\frac{4}{2}$ 1785 och gift med Eva Fredrika Blåfjåld, född 1794. Såsom sjuklig flyttade han år 1841 till Sawastehus och sålde egendomen till deß nuwarande ägare
- g) Johan Holm, v. Håradshöfding, boende i Borgå.

10. Salmis berustade säteri. Tillhörde i äldsta tider Rennerfeldtska slågten, men kom mot slutet af 1600=talet, antingen genom köp eller gifte, att tillfalla Håstesko-familjen. Deß första kända ägare war

- a) Henrik Johan Håstesko, Major, född 1665 och död 1750. Han war gift med Agneta Schlägel och hade twenne döttrar: Juljana Sofia, som blef gift med Cor-

net Carl Ekestubbe på Skala och Eleonora, gift med

- b) Axel Henrik Lagerhjelm, som sedermera blef ägare af Salmis. Han var född 1704 och Fåndrif wid Wermelands regemente; dog 1754, hvarefter egendomen i många år war utarrenderad och såldes slutligen till
- c) Jacob Sahlswård, som förut ägde Hårkåla gård, hwilken han jemte Salmis sedan sålde till
- d) Petter Adolf Malmberg, Sfwerste-Lieutenant. Efter hans död 1797 inlöstes egendomen af des son
- e) Carl Adolf Malmberg, född 1780, Capitaine, boende i Borgå socken. År 1828 såldes Salmis på offentlig auction, då den inropades af
- f) Ernst Wilhelm Salmén, Revisor, boende i Lawastehus, som år 1836 sålde egendomen till
- g) Johan Henrik Gestrin, Lieutenant, född d. $\frac{4}{5}$ 1785 och gift med Eva Fredrika Salmén.

11) Ustalo berustade säteri i Hawisto by, har allt ifrån Henrik Larsons tid warit en Eke-

stubbe-familjen tillhörig egendom, och wetterligen aldrig bebodd af några ståndspersoner.

12. Kopoi berustade säteri. Tillhörde Lorens Sko på Suontaka. Blef sedermera indragit till Kronan och indelt till boställe för Öfwerste-Lieutenanten wid Nylands Dragon-regemente. Nu mera utarrenderadt. Här hafwa bodt Corneten Wenzel Rotkirch och Fredrik Torwigge, samt Lieutenant Adolf Magnus Rotkirch, sedan han 1768 sålde Kourla.

Utom dessa ofwännämnde säterier hafwa följande lågenheter varit bebodde af adeliga och andra ståndspersoner:

1. Wanjärwi gård war fordom en by, bestående af 2:ne rusthåll, Pietilå och Sakola samt 2:ne hemman, Tipoi och Weirå. Dessa lågenheter köptes omkring 1770 af Bruks-patron Henrik Johan Krey på Swartå, efter hvars död egendomen tillföll

a) Magnus Linder, Bergmästare och gift med Anna Christina Krey ifrån Swartå, född 1726 och död d. $\frac{27}{5}$ 1793. Han sjelf war född i Skåne år 1710, der hans fader war Capitaine och gift med Maria Stockenström. Han dog d. $\frac{17}{1}$ 1799 och efterlem-

nade 2:ne söner *), af hwilka den yngre Magnus Linder, gift med Fredrika Baer, erhöåll Swartå; men den äldre

b) Adolf Linder behöll Wanjärwi. Han war född d. $\frac{1}{10}^2$ 1748 och dog d. $\frac{2}{5}$ 1812; Lagman och gift med Agnes Fredrika Wallenstjerna, född 1760, som dog barnlös d. $\frac{2}{7}^8$ 1838. Egendomen ärfdes af hans brorsöner

c) Brukspatron Magnus Linder på Swartå och Sfwerste-Lieutenant Carl Linder, ägare af Aminne gård i Pojo.

2. Tuohilammi rusthååll ägdes af Henrik Johanson Forsius, död 1689; måhånda en son till Johan Forsius, Kyrkoherde i Sjundeå.

a) Johan Henrikson Forsius, gift 1703 med Elisabeth Backman. Såldes sednare till

b) Gotthard Georg v. Rehausen, Capitaine, född d. $\frac{2}{4}^0$ 1689 och död d. $\frac{9}{11}$ 1752. Hans fader war Major Gotthard v. Rehausen, som d. $\frac{1}{11}^9$ 1685 blef adlad. Han

---

*) En tredje son Anders, war född 1752, men dog 1757.

sjelf war tre gånger gift: 1:o med Cathrina Regina Sneckenberg, som födde honom 4 barn. 2:o med Catharina Godenhjelm, som födde honom 12 barn, ibland hwilka Capitaine Adolf Rehhausen, gift med Märta Charlotta De la Motte, blef fader till ännu lefwande ägaren af Weikola gård, Capitaine Adolf Gotthard v. Rehhausen; samt 3:o med Anna Sofia Taube, som födde honom 7 barn. Tillsammans hade han 23 barn. Egendomen såldes till

c) Berndt Johan Roslindt, gift med Johanna Bark och sedermera till

d) Christian Linnell, Kyrkoherde i Kyrkflått och gift med Catharina Baranof ifrån Wisland (icke Barohn), hvars ogifta döttrar

e) Christina, Agatha och Ewa innehade rusthåll, intill des det samma efter Agathas död 1834 af arfwingarne såldes till

f) Carl Henrik Fors, Contoirs-skrifware, född 1806, egendomens nuwarande ägare.

3. Weikola rusthåll tillhörde på 1740-talet Bånsman Anders Eklund, hwilken sålde rusthåll till Lieutenant Magnus Pontus

Willebrandt, som war född 1726 och gift med Ulrika Sofia Gadelius. Af deras fyra barn, blef dottren Hedwig Sofia gift med Kapellanen härstädes, sedermera Kyrkoherden i Rimito Adolf Bäckwall, som sedermera inlöste egendomen och sålde densamma till des nuwarande ägare, Capitaine Adolf Gotthard v. Rehausen, född d. 7 1770 och gift med Catharina Sofia Richter.

4. Palajärwi bestod 1649 af tre gårdar, som sedermera sammanslogs till 2:ne rusthåll och tillhörde någon Stolpe, hvars dotter Maria Stolpe 1687 blef gift med Fändrik Jacob Sann. Hennes bror, Auditeur . . Stolpe, gift med Karin?, ägde egendomen. Deras dotter Elsa Stolpe, blef 1697 gift med Krono-Befallningsman, sedermera Råntmästaren Erik Sparman, hwilkas dotter Margreta Collina sedermera blef gift med Sergeant . . . Starckau, hwarigenom denne blef ägare till Palajärwi begge rusthåll; men efter hans död delades desamme, sålunda att Norrgård tillföll sonen Jacob Starckau, Brukspredikant å Fagerwik och gift med Margreta Bäckman, men Södergård Sergeant Carl Grenqvist, som

var gift med Starckaus enda dotter Ulrika. Genom deras dotter Margretas giftermål med Lieutenant Carl Gustaf Krumhorn, som andra gången gifte sig med Friherrinnan Sara Lovisa v. Düben, öfvergifte Södergårds rusthåll till denna familj och äges nu af den förutnämndes son, Carl Gustaf Krumhorn, född d. $\frac{1}{3}$ ² 1785 och gift med Johanna Carolina Nordberg. Slåkten härstammar ifrån Vifland.

5. Pachtis Haitis frälsehemman tillhörde Lieutenanten Henrik Gutofski, som omkring 1746 köpte detsamma. Han var född 1688, gift med Anna Sofia Måther och dog d. $\frac{5}{1}$ 1784. Hemmanet förvaltades sedan en lång tid genom Landbönder; men såldes sedermera 1812 till Lagman N. Linder, som öfverdrog detsamma till Lieutenant Carl Johan Rudman Bergenstråle, född 1786 och gift med Lagman Linders på Wanjärwi adopterade dotter Maria Fredrika. Gården köptes 1828 af Lagman och Håradshöfdingen Gustaf Fredrik Sjöstedt, född d. $\frac{2}{4}$ 1784 och gift med Eva Agatha Forsgrén.

6. Wanhala Suotila rusthåll blef genom K. Bref af d. 30 Aug. 1649 donerad till

Henrik Larsson Ekkestubbe på Skala, men återtog sig wid reduction. Emedlertid hade hans son, Ryttmästaren Henrik Ekkestubbe, utverkat sig ett nytt donationsbref för lifstiden på Suotila d. 10 Oct. 1684; men såwida detsamma redan i Indelningsverket war upptagit såsom berustadt, så behöll han endast skatterättigheten, den han sedermera d. $\frac{25}{4}$ 1687 sålde till Kyrkoherden Johan Procopæus. Rätta ägaren till Suotila war Anders Johanson, som 1681 af sin broders Matts Johansons arfwingar erhållit detsamma, emot förbindelse att betala skulderne. Af denna Anders hade Prosten Procopæus, redan förut år 1683, köpt Suotila. Anders som förut ägde Pajala i Sibbo (Thusby?) och Matts woro bröder till Nils Johanson på Mlostalo. Efter Kyrkoherden Procopæi död ärfdes Suotila af hans son, Kyrkoherden i Kalwola, Gabriel Procopæus, hwilken åter såsom arfslott öfwerdrog rusthållet 1724 till sin son Fåndrik Gabriel Procopæus, gift med 1:o Johanna Ebba Welling och 2:o med Johanna Cathrina Sägerhorn, dotter till Otto Maurits Sägerhorn på Niemis. Af hans 7 barn blef Ebba Helena gift med Sergeant Fredrik Printz, som

blef wid Rusthället, och Cathrina Elisabet, gift med Ryrkoherden i Wånå Gabriel Palander, föråldrar till Professor Johan Gadolins sednare fru. Sonen, Fän-drik Adolf Printz, gift med Hedwig Cathrina Kimmel, ärfde rusthället, och efter honom hans son, Capitaine Fabian Printz, född d. $\frac{5}{1}$ 1803 och gift med Margreta Antoinette Sjöstedt, som nu besitter egendomen.

7. Ylöstalo rusthåll i samma by, innehades af Erik Eskilson, då Hofrätts-Åkefjoren och Lagmannen Lars Bertilsson d. 25 Jan. 1630 köpte detsamma såsom enkesäte åt sin sednare fru Margreta Knutsdot-ter *). Hans son Johan Larsson, gift med sin stjuffyster (se Ulkala) ärfde Ylöstalo. Deras son Nils Johanson kallad nämde-man, och hans son Johan Nilsson, som dog 1721, war den första som skref sig Palm. Hans son Johan bekom Ylöstalo genom öfwerdragelse af sin äldre broder Jacob, 1728, och war gift med Kapellanen Drenii dotter Anna Sofia. Deras son Johan Palm, gift med 1:o Greta Juljana En-

---

*) Utförligt relateradt i hans d. 26 Mars 1630 för-fattade testamente.

roth och 2:0 med Maria Keilanus, dog 1795, hwarefter Rusthållaren Erik Enros ifrån Lojo, gift med dottren Maria Margreta Palm, blef ågare till rusthållet, som nu besittes af Rusthållaren Erik Johan Korckman, gift med den förenämndes dotter Hedda Lovisa Enros, hvars moder således i rakt nedstigande linie härstammar ifrån stamfadren för adeliga Ekestubbe=slågten Lagman Lars Bertilsson.

8. Tåhkåla hemman blef d. $\frac{1}{2}$ ³ 1641 donerat till Ryttnästaren Nils Larsson Stålhane på Trjala, dit det ännu år 1698 skattade; men rätta ågaren war då Bonden Erik Johanson, hvars efterkommande oafbrutit besuttit hemmanet. Deß nuvarande ågare är Bokhållaren Henrik Wilhelm Arén, född d. $\frac{2}{2}$ 1797 och gift med Renata Gustawa Samlander. Hiirilå hemman köptes såsom skattewerk af Lars Bertilsson och lades under Mlostalo; men huru det sedermera blifwit derifrån skildt, är obekant.
9. Hiiskula gård består af fyra Trålshegman i Hiiskula by, som förut lydde under Kourla, men nu innehafwes af General-Lieutenanten m. m., Friherre W. Klinkowström. Gårdens anläggning är ny, men lofwar blifwa wacker.

Kyrkan.

Wichtigis gamla Stenkyrka, som blifwit uppbyggd i katholska tiden, och hwaraf ruiner ännu stå qwar, war uppförd på en udde, Wihdinniemi kallad, der Surela å faller ut i Kyrksjön. Den war byggd i enkel gotisk smak med högt tak, men nog liten. Fönster funnos ej mera än fem, små och låga. Murarne woro af gråsten, nertill dubbla, fyllda med grus och murbruk. Den lilla Sacristian war ännu mindre, intill desß den 1650 höjdes på bekostnad af Major Ekestubbe på Ulkala. 1670 målades Kyrkan med wackra bibliska bilder, efter tidens sed, som kostade 320 Daler. Desutom bidrog adeln i socknen mycket att försköna Kyrkan. Major Ekestubbe skänkte Predikstol och en Messhake, Jacob Glasson Håstesko gaf Altaret, en Silfwerkalk, och en Messhake. Stålhane på Trjala lät bygga Läktaren. En Henrik Erson i Hapkylå skänkte 1644 en Silfwerkalk o. s. w. 1682 bygdes ny Klockstapel. Bygd på en lös jordmån och nära till sjöstranden, hade Kyrkans murar ej tillräcklig styrka, utan tåta remnor yppade sig flere gånger, som påkallade kostbara reparationer. En sådan werkställdes 1656, då westra gafweln, den enda som ännu står qwar orubbad, till större delen upp-

murades. Vikaså föregick år 1696 en allmän reparation. Sålde desto mindre påmintes församlingen om Kyrkans ytterligare reparation wid Biskopsvisitationerne 1726 och 1730, samt isynnerhet 1758, då Kyrkan war så förfallen, att en del ansågo nödigt, helt och hållet nedrifwa densamma. Men såwida reparationskostnaden skulle komma att stiga allt för högt, och Kyrkan deßutom war mycket liten, beslöto Sockneboerne enhälligt att bygga en ny Kyrka, hwartill åfwen S. K. M:jt tåcktes i nåder bewilja en allmän collect öfwer hela riket. För att i möjligaste mätto lindra kostnaden, begyntes redan 1760 med tegelslagning på Prestegårdslindan, men utan särdeles framgång, intill deß en särskild tegelslagare Borgman ifrån Djamo gård i Bojo, jemte 9 beständige handlangare år 1763, för detta ändamål blefwo antagne och hwilka utan uppehåll fortforo med arbetet intill år 1769. Sand togs ifrån Wanhala och lera inwid Hofwanjoki bro, der åfwen tegelslageriet war anlagdt. Borgmans lön utgjorde 300 Daler R. m. och 5 tunnor råg ifrån Socknemagasinet årligen. Materialier, såsom sten, stockar, spiror ic. hemtade Sockneboerne sjelfwa; men dagsverken, som egenteligen bordt utgöras efter matlag, beståmde efter mantal sålunda: att lågenheter med ett helt,

och $\frac{2}{3}$ mantal, utgjorde dagswerk med 4 karlar, $\frac{1}{2}$ och $\frac{1}{3}$ med 2 karlar samt $\frac{1}{4}$ mantal och derunder med 1 karl, utom Skala gård af 1 mantal, som arbetade för 2, Wanjärwi gård af $1\frac{2}{3}$ mantal, som arbetade för 3 och Hårkåla gård af $3\frac{1}{4}$ mantal, som endast arbetade för 2 mantal. Till bestridande af kontanta utgifter, fastställdes att jordägare af mer än 1 mantal, betalte 3 Daler S. m., ifrån 1 till $\frac{1}{2}$ mantal 2 Daler och $\frac{1}{2}$ till $\frac{1}{4}$ mantal 1 Daler; men de som besutto $\frac{1}{4}$ mantal och derunder, skulle betala 16 öre sagde mynt. Herrskaps- och handwerkarebarn betalte, mankön 4 och qwinkön 2 öre, men för sig sjelfwa och sina hustrur, betalte handwerkare tillsammans $10\frac{2}{3}$ öre S. m. Bonde, torpare och frigsmåns barn, jemte drenigar, lårgöfar och pigor, betalte mankön 2 och qwinkön 1 öre, men frigsfolk med sina hustrur 4 öre och torpare med sina hustrur 8 öre S. m. tillsammans. Deputom togs ifrån Socknemagasinet 99 t:r råg, och skulle med Kyrkans medel sedermera bestridas, hwad i kostnaden ännu kunde brista. Kopellboerne blefwo wid dagswerken hwar 4:de tur fria och samma förhållande iaktogs äfwen wid materialiernas anskaffande.

Sedan allt sålunda war ordnad, blef år 1770 d. 29 Juni grundstenen å sydvästra gaf-

weln lagd af församlingens gamla Kyrkoherde Jacob Malm, och initialbokstäfwerne af hans namn i sten inhuggne, hwarefter arbetet beghn-
tes och fortsattes intill 1772, under uppseende af Byggmästaren Anders Piminen ifrån Åbo, som emot erhållande af 700 Daler R. m., 3 R: råg ifrån hwart mantal och 1 skålp. smör ifrån hwart hemman, hade sig detta arbete åta-
git. Han hade derwid förbundit sig att på egen bekostnad hålla murare och 3 gesäller samt sjelf besörja korswirket, trådhwalfwet och tak-
täckningen, utom tornet. Att inreda Kyrkan med golf, bänkar &c. antogs Socknesnickaren Henrik Sman och Märten Tolpo ifrån Karislojo, emot åtnjutande särskild betalning. Kalksten erhöles gratis ifrån Lojo Prestgård och brändes wid Hofwanjoki.

Ifrån tegelslageriets anläggning, till des Kyrkan såsom färdig inwigdes, blefwo följande summor disponerade:

Specie R:dr R. r:ft.

Collectemedel samlade öfwer hela riket	162	25	1.
99 R: råg ifrån magasinet försålde	249	41	—
Sammanfrott af Socknen samt Kyr-			
komedlen	782	29	11.

Så att den nya Kyrkans bygnad, utom dags-
werken och materialier, kostade 1195 Riksdaler
Specie.

Den 29 Sept. 1772, blef den nya Kyrkan af Prosten Machalenius i Lojo, Gudi till ära, inwigd och kallad Gustaf, efter Konung Gustaf den III, som d. 12 Febr. 1771 hade emottagit Swenska Kronan.

Gamla Kyrkan, under hvars golf större delen af Ståndspersoner och Rusthållare hade sina grafwar, nyttjades nu endast då och då wid begrafningar, men 1793 måste man, i anseende till Kyrkans bräckliga tillstånd, åfwen härifrån afstå, och liken begrafwades endast på Kyrkogården. Wid Prosten Euderi tillträde, föreslog han i Sockenstämman d. 1° 1801, att gamla Kyrkan skulle å auction försäljas, hwilket åfwen gick för sig. Allt innanrede bortfördes, taket nedbröts, åfvensom murarne, så widt man uti dem trodde sig finna något jern; och ännu länge derefter kunde man betrakta Kyrkans målningar på bråderna, som anwändes till fåhustak på Wanhala Piirilå. Auctionssumman uppgick till 6 R:dr 32 sk. Numera bildar det hela en stenhög, utom norra och westra wäggarne, som stå qwar och för sitt pittoreska utseende ådraga sig wandrarens uppmärksamhet, under det de påminna om tidens allt förstörande magt.

Församlingen som nu erhållit en efter tidens smak uppförd wacker Kyrka, war också be-

tänkt på att med tjenliga prydnader bidraga till dess förskönande. Orgelwerk och Altartafla anskaffades. Första anledningen till Orgelwerk gaf Bergmästaren Linder på Wanjärwi, i det han år 1787 till detta ändamål förärade 33 R:dr 16 fl. Specie, af hwilket wackra efterdöme församlingens öfriga medlemmar uppmuntrades till det beslut, att, genom frivilliga insamlingar wid läsförhör, öka denna fond, hwilket ock hade den framgång, att man redan år 1791 wågade med Orgelbyggaren Olof Schwan i Stockholm affluta kontrakt om ett nytt Orgelwerk. Detsamma skulle bestå af 13 stämmor, med tremulant och sperventil, principalen af fint tenn och de öfriga stämmorne af orgel-tenn, utom de grofwa octaverne i borduna, trompet och flaggfleut, som woro af tråd, samt 8 bäljor, och lofwades färdigt till året derpå. Men för hwarjehanda hinderes skull, uppsattes icke Orgelverket förr än år 1798, då Orgelbyggaren i detta ändamål hit anlände och efter 14 weckors arbete detta werk fulländade, då detsamma Domsöndagen, i en talrik församlings närvaro, af församlingens Ryrkoherde Bengt Jacob Ignatius, till ett heligt bruk inwigdes, med ett tal ifrån altaret, i anledning af Ps. 57: v. 8, 9.

Specie R:dr fl. r:st.

Enligt qvittance erhöå Orgelbyg-

garen för sjelfwa werket	779	16	9.
Hans kosthållning	236	—	—
Snickarens arbetslön	19	37	4.
Smedens d:o	11	26	8.
Målningen	18	23	—
Jern, bråder m. m.	22	28	—

Således kostade Orgelverket komplett färdigt, utom nödiga dagswerken, 1087 R:dr 36 fl. 9 r:st. Specie.

Altartaflan målades 1798 af Målaren Emanuel Telning, swenssk till borden, men då boende i Helsingfors, och elev af Duprè's. Den föreställde Jesu lidande i örtagården och skall hafwa warit en slags copia af taflan uti Gezelianska grafwen i Åbo. Swer densamma war måladt ett allseende öga, hwilket i anseende till ljuset, som bakom detsamma, genom en liten öppning i muren inträngde, skall hafwa åstadkommit en förträffelig effect. För taflan jemte altarbordets och diskens målning, åfwen- som för ornamenterna till taflan, erhöå han i ett för allt 241 R:dr 32 fl. Desutom åtgick till jern, spik, bråder, snickare oc. 73 R:dr 20 fl. 7 r:st. så att alltsammans, dagswerken oberråknade, kostade församlingen 314 R:dr 4 fl. 7 r:st Banko.

Några år derefter eller 1804 wäcktes åter fråga om anskaffandet af en ny ljuskrona, hwar- till också frivilliga sammanskott gjordes. Den blef gjuten å Skultuna Mefingsbruk i Sverige, innehåller 30 pipor och kostade i inlösen 70 R:dr 37 ff. B:ko.

Men ett hårdt öde wäntade denna wackra och för sina smakfulla prydnader så bekanta Stenkyrka. Den 22 Juli 1818, straxt på eftermiddagen, blef himlen öfwerdragen af åst- digra moln. Klockan wid påß 2 nedslog en blix i Kyrktornet: med håftighet spridde sig elden och inom en timme war allt som på Kyr- kobyggnaden befanns brännbart, förwandladt i aska. Endast ljuskronan, en obetydlig del af orgelpipor samt några psalmböcker blefwo råd- dade. Skadan war stor, men den förjande församlingens bekymmer blef ännu större, ge- nom föreställningen af de swårigheter, som måste möta, förrån man kunde hoppas att i ett nytt Herrans tempel få fira sin gudstjenst.

Emedlertid inreddes en provisionel Kyrka, sålunda att Sacristian och en del af den af- brunna Kyrkan, täcktes med halm och försågs med brådwäggar, hwaruti gudstjensten till år 1821 förrättades, hwarjemte beslut fattades, att oaktadt församlingen då war utan Pastor,

en ny Kyrka skulle uppföras, täckas och inredas. Till detta ändamål nedsattes en comité, bestående af Lieutenanten C. Bergenstråle, Lieutenanten Fr. Lagerstedt och Krono-Länsmannen H. U. Strandman, som åtog sig bestyret att drifwa och hafwa uppsigt öfwer arbetet. Enligt den ritning som af Intendents-Contoiret utfärdades, skulle de gamla murarne bibehållas, men höjas med 2 alnar. Hwalfwet gjordes af bräder, åfvensom golfwet. Fönster äro 14, utom 2:ne i Sacristian och 2:ne på Tornet, som är 50 alnar högt, utom Korset som håller 5 alnar. Till ansökning hos Regeringen, om collect för detta kostbara företag, hade församlingen i Sockenstamma beslutit, men om deras ansökning blifwit fullföljd, eller om någon resolution derpå fallit, derom lemnar denna tidens ofullständiga anteckningar ingen upplysning. Säkert är, att inga allmänna collectmedel för Wichtis Kyrka blifwit uppburne. Sålde heller finnes antecknad, när Kyrkan aldräförst till offentlig gudstjenst öppnades. Man wet blott att det skedde 1822.

Till kostnadsfond för Kyrkans byggnad anslogs, utom Kyrkans egna medel, 300 t:r råg ifrån Sockenmagasinet, som försälde på offentlig auction lemnade 3769 R:dr 7 sk. Rgs.

Till Byggmästare antogs Architecten U. M. Tolpo ifrån Nummis Kapell af Lojo socken, emot erhållande af 45 t:r råg, 225 R:dr R:gð samt 3 skålp. sofwel ifrån hwarje mantal, då han tillika skulle answara för snickarearbetet. Murmästaren Mikander ifrån Helsingfors erhöi i ett för allt 833 R:dr 16 sk. R:gð. Swad för öfrigt åtgått specificera Kyrkoråken-skaperne närmare, och man finner deraf, att till Kyrkans uppbyggande och iståndsättande, utom materialier och dagsverken, som lefwererades in natura, åtgått 6011 R:dr 5 sk. 4 r:st R:gð samt 51 Rub. 23 kop. B:ko Ußign., hwari likwål icke äro inberåknade de 45 t:r Byggmästaren Tolpo ifrån magasinet erhöi.

R:gð R:dr sk. r:st.

Till bestridande af denna kostnad användes utom beloppet för försåld spannemål	3769	7	—
Sammanstott a 15 R:dr per mantal	1166	12	—
Öfwerblifwet och bortauktioneradtwirke	506	4	—
Kyrkomedel . . 51 Rub. 23 kop.	569	30	4.
	<hr/>		
	51 Rub. 23 kop.	6011	5 4.

Året efter det Kyrkan blef färdig, uppfördes ytterligare i Sacristian, af öfwerblifwet

wirke en Predikstol och en Läktare, för hwilket arbete Byggmästaren Tolpo erhöll 8 kr råg ifrån hwart matlag i Moderkyrkolånet, som swarar ungefär emot 16 t:r.

Till upplysning för framtiden, må åfwen omnämnas, att då wid Kyrkans uppbyggande, Torpare, Gerningsmän och Inhyssingar wågrade att med dagsverken biträda, Hans Kejsersliga Majestät, genom Nådigt Utslag af den 7 Juni 1823, fastställt att dese böra till en tredjedel emot Fastighetsägare utgöra de till uppbyggande af Socknens Kyrka erforderlige dagsverken. Likaså då Pyhäjärwi Kapellboer wågrade att beltaga i de för Kyrkans byggnad nödiga contanta utgifterne, och saken drogs till Högas Öfwerhetens afgörande, tacktes Hans Kejs. Maj:t, genom Nådigt Utslag af d. 7 Aug. 1829, fastställa att Pyhäjärwi Kapellboers deltagande i Moderkyrko-byggnaden skulle beräknas efter $\frac{3}{4}$ i kostnaden, efter hwilken grund också sedermera deras andel i kostnaden för nu uppförda Kyrka erlades.

Men jemte uppbyggandet af en ny Kyrka, måste också nya flockor anskaffas, sedan de förre genom branden alldeles uppsmältit. De woro desutom mycket små. Den större wåge 1 Sk:pd och den mindre 10 L:pd. Nu kom man öfwer-

Till Byggmästare antogs Architecten U. M. Tolpo ifrån Nummis Kapell af Lojo socken, emot erhållande af 45 t:r råg, 225 R:dr R:gð samt 3 skålp. sofwel ifrån hwarje mantal, då han tillika skulle answara för snickarearbetet. Murmästaren Mikander ifrån Helsingfors erhöi i ett för allt 833 R:dr 16 fl. R:gð. Hvad för öfrigt åtgått specificera Kyrkoråken-skaperne närmare, och man finner deraf, att till Kyrkans uppbyggande och iståndsättande, utom materialier och dagsverken, som lefwererades in natura, åtgått 6011 R:dr 5 fl. 4 r:st R:gð samt 51 Rub. 23 kop. B:ko Ußign., hwari likwål icke äro inberåknade de 45 t:r Byggmästaren Tolpo ifrån magasinet erhöi.

R:gð R:dr fl. r:st.

Till bestridande af denna kostnad användes utom beloppet för försåld spannemål	3769	7	—
Sammanstott a 15 R:dr per mantal	1166	12	—
Öfwerblifwet och bortauktioneradtwirke	506	4	—
Kyrkomedel . . 51 Rub. 23 kop.	569	30	4.
	<hr/>		
	51 Rub. 23 kop.	6011	5 4.

Året efter det Kyrkan blef färdig, uppfördes ytterligare i Sacristian, af öfwerblifwet

wirke en Predikstol och en Låktare, för hwilket arbete Byggmästaren Tolpo erhöll 8 kr råg ifrån hwart matlag i Moderkyrkolånet, som swarar ungefär emot 16 t:r.

Till upplysning för framtiden, må åfwen omnämnas, att då wid Kyrkans uppbyggande, Torpare, Gerningsmän och Inhyssingar wågrade att med dagsverken biträda, Hans Kejs. Majestät, genom Nådigt Utslag af den 7 Juni 1823, fastställt att dese böra till en tredjedel emot Fastighetsägare utgöra de till uppbyggande af Socknens Kyrka erforderlige dagsverken. Likaså då Pyhäjärwi Kapellboer wågrade att welta i de för Kyrkans byggnad nödiga contanta utgifterne, och saken drogs till Höga Sfwerhetens afgörande, tacktes Hans Kejs. Maj:it, genom Nådigt Utslag af d. 7 Aug. 1829, fastställa att Pyhäjärwi Kapellboers deltagande i Moderkyrko-byggnaden skulle beräknas efter $\frac{2}{3}$ i kostnaden, efter hwilken grund också sedermera deras andel i kostnaden för nu uppförda Kyrka erlades.

Men jemte uppbyggandet af en ny Kyrka, måste också nya Klocker anskaffas, sedan de förre genom branden alldeles uppsmältit. De woro desutom mycket små. Den större wågde 1 Sk:pd och den mindre 10 L:pd. Nu kom man öfwer-

ordnande medtagit, förtjenar åfwen att omnämnas. Då första beslutet till den nya Kyrkans uppförande på Hartamåki kulle fattades ($\frac{2}{5}$ 1769), afstod innehafwaren af Ujukas, inwid Kyrkan belågna hemman, plan till Kyrka och Kyrkogård, emot wilkor att honom skulle fritt grafställe under Kyrkan förunnas. Men som det sedermera befanns, att en del af Kyrkan och Kyrkogården, åfwen komme att intaga en del af Myhyri rusthålls mark, kom man med innehafwaren af nämnde rusthåll, i Sockenstamma d. 15 Maj 1774, sålunda öfwerens, att den skuld af 808 Daler 30 öre R. m., för hwilken Rusthållaren Drenius och hans fader uti ett halft århundrade warit debiterade till Kyrkan, på anförda grunder skulle afföras, emot wilkor att Drenius nu och för ewärderliga tider, ej allenast affåger sig och alla efterkommande å sitt nu innehafwande Myhyri rusthåll, all pretention å hyra för den jord, hwarå en del af Kyrkan blifwit bygd och Kyrkogården nu skall anläggas samt till Kyrkans behof framdeles kunde finnas nödig, utan ock förklara sig och alla efterkommande å förenämnde rusthåll skyldige, att till Kyrkan betala ifrågawarande summa med 6 procent, beråknadt ifrån 1724, i händelse förbemålte affågelse rubbas skulle. Med Myhyris är således rent spel; men

huru långt den af Ljufas-innehafwaren gjorda öfwerlåtelsen sträckt sig, finnes ej antydt. Sannolikt tänkte man ej den tiden på en så obetydlig sak. Men tiderna förändra sig och försigtighet är alltid på sitt ställe. Då Kyrkogården för några år sedan utwidgades, erhöles Myhris och Ljufas frihet från Kyrkomurs byggnad och sandsläpning. Huru egenteliga förhållandet må vara med gamla Kyrkogården och Kyrkewallen, finnes ingenstädes antecknad, men af Storskifts-handlingarne för 1780 synes, att de Rjuhalaboer sinsemellan delat densamme. År 1774 utstakades aldrasförst omkretsen till den nya Kyrkogården, då ock i Sockenstämman d. $\frac{15}{5}$ beslöts, att densamma skulle ifrån sten rödjas till 2 alns djup och sedan följande sommar till 1 alns djup fyllas med sand. Men man tog sig watten öfwer hufwudet, emedan Kyrkogården war uppfylld med större och mindre stenar och fordrade flere år förrån den kunde göras brukbar. 1782 war ännu ingen ringmur uppförd, men man beslöt då, att hela omkretsmuren skulle bestå af grafwar, under jord murade af sten och ofwan jord bygde af tråd med utåt lutande tak. 1788 delades ringmuren emellan alla lågenhets-innehafware, men ändå widtog ingen åtgård till dess eller Kyrkogårdens iståndfåttande. Alla liå begrafwades ännu på gamla

Kyrkogården. Men Kyrkoherden Ignatius gaf efter sitt antråde till Pastoratet (1796) fart åt saken. Ringmur af sten blef uppförd, men de projecterade grafwarne uteblefwo. Blott några få, som hunnit uppföras, blefwo stående intill år 1828, då äfwen de, med undantag af Drawala-grafwen, blefwo förstörda. 1799 fattades det första beslut om Kyrkogårdens fyllande med sand, hwilket sedermera ofta blifwit itereradt. Men ifrån år 1833 har årligen sandslåpning försiggått, hwartill blifwit anwände 1884 dagswerken, af hwilka ungefär $\frac{1}{3}$ varit fotdagswerken. Såwida hwarje drågt skall henta 12 last på dagen, har således på en tid af 11 år ej mindre än 15,000 last blifwit slåpade till Kyrkogårdens fyllnad, och ännu fordras flere tusen, förrån densamme kan blifwa hwad den bör wara.

Efter Kloekaren och Organisten C. F. Ekman's år 1831 timade död, fattades beslut om ett nytt Orgelwerk's anskaffande till Kyrkan, och contract om dess uppförande afflutades d. $\frac{1}{2}$ 1834, med Orgelbyggaren Petter Strand i Stockholm, som åtog sig, att emot en betingad arbetslön 4000 R:dr B:ko, efter ett år hafwa werket färdigt klingande i Kyrkan. Han höll ock ord; ty den 13 Sept. 1835, skedde dess högtidliga inwigning af Församlingens Pastor,

genom ett tal ifrån Altaret, med anledning af Ps. 108 v. 1—5; då det talrikt församlade folket med glada hjertan hembar sitt lof åt den Högste, som, efter så många svåra och bedröfliga tider, åter låtit Församlingen upplefva anblicken af ett nytt och förskönadt Herrans tempel.

Stämmornas antal i Orgelverket är 16, nemligen:

Manual:		I Pedalen:	
1. Principal	8 fot.	1. Subbas	16 fot.
2. Borduna	16	2. Bioloncelle	8
3. Vox Retusa	8	3. Octava	4
4. Fugara	8	4. Basun	16
5. Flaggfleut	8		
6. Octava	4	Härtill kommer	
7. Quinta	3	1 Koppel, 2 Sperventiler och 3 Vålgar.	
8. Rörfleut	4		
9. Octava	2		
10. Mixtur	3 hör.		
11. Trumpet	8 fot.		
12. Vox Humana	8		

Utom Orgelbyggarens betingade arfwode och nödiga dagsverken, åtgick till hans uppehälle, under den tid verket uppsattes, des transport ifrån Stockholm, Läktarens byggnad, afur-
 ence, målning m. m. 420 Rub. 45 kop. B:ko

Ufign. och 1851 R:dr 37 ff. Svenska Riksgålds-
 sedlar. Orgelverkets hela kostnad utgjorde så-
 ledes 420 Rub. 45 kop. B:ko-Ufign. och 7851
 R:dr 37 ff. R:gs., hwartill Kyrkokåsan bidra-
 git med 805 R:dr 39 ff. 10 r:st.; enskildte
 sammanfott med 105 Rub. 70 kop. och 558
 R:dr 35 ff. 5 r:st. R:gs. Uterstoden af kostnaden
 bestriddes genom försald råg ifrån Socknemagasi-
 net, hwartill årligen, enligt fattadt beslut, 50
 t:r blifwit tagne, intill des Orgelverkets skuld
 blef qwitterad. På sin Kyrka har således Wich-
 tis Församling, sedan branden depenserat 1081
 Rub. 68 kop. B:ko-Ufign. och 16,490 R:dr
 12 ff. 10 r:st. Sw. Riksgåldsfedlar, utom
 dagswerken och hwarjehanda materialier, som
 måhända i wårde stiga till lika mycket. Detta
 är i sanning för en obemedlad Landsförsamling
 en ganska betydlig summa; men ingen har der-
 före gått ifrån gård och grund — ingen har
 klagat; ty kärlek och enighet hafwa styrkt werket.

Såsom Kyrkoprydnad saknas ännu en
 Altartafla; men om des anskaffande är redan
 beslut fattadt och åtgärd widtagen. Ufvenså
 har Församlingen beslutit, att instundande som-
 mar uppföra en grafbyggnad af sten, innefat-
 tande 3:ne afdelningar: 1:o rum att användas
 wid lik-obductioner, 2:o rum att nedläggas lik,

som under veckan hemtas till Kyrkan och 3:0 graf för Församlingens Pastor.

En ny Messhåke med broderi af silfwer på swart sammet köptes år 1842 för 130 Rub. Silfwer *). Afvenså äger Kyrkan en äldre Messhåke med broderi af guld på swart sammet, förårad 1790 af Bergmästaren U. Pinder, samt en Silfwerkanna af 188 lods wigt, förårad 1828 af en gammal Wichtisbo, Handelsman G. F. Gadenius i Helsingfors, en Communion-kalk med Paten, och 3:e Socknebudskalkar, allt af silfwer. I fordna tider har Kyrkan haft flere dyrbarheter, som nu äro förkomna. Socknens Adel och Ståndspersoner satte då en åra uti att ihågkomma Guds hus, såsom man ännu kan se af gamla inventarier och Kyrkoråkenska-per. Afvenså hade Kyrkan betydliga medel. Men under Carl den XII:s tid blef allt förskingradt. Enligt Procopaei räkning blef allt Kyrkosilfret nedgråfwit i Wanjärwiskogen, der det förmodeligen ännu ligger, och en Silfwerkanna blef af Kapellanen Drenius pantsatt till Routio i Lojo, hwarifrån den aldrig återkommit. 1695 blef Kyrkan bestulen på 291 Daler

---

*) Såsom bidrag till des inlösen förårade af lidne Capitaine Anders Gust. Rotkirch 200 R:dr R:gs.

12 öre och 1710 uttoges ifrån Kyrkofasän för Kronans räkning, genom Adjutanten Wetter, 100 Daler, som aldrig blifwit återbetalte. Men oakadt Kyrkan lika litet som andra Kyrkor i detta Härad, äger något särskildt anslag till sitt underhåll, woro likwäl deß intrader i fordna tider, i förhållande till myntet, större än nu. För curiositets skull, må här införas den Ordinans = Stadga, hwarefter Kyrkones inkomster ifrån d. 1 Nov. 1674 skulle uppbåras:

S. m. Dal. öre.

För grafställe på Kyrkogården	2	—
För graföppnande i Kyrkan, större lif	2	—
mindre lif	1	—
För graföppn. på Kyrkogården, stort lif	1	—
litet lif	—	16.
För fremmande lif som inläggas . . .	2	—
För själaflokor af Inhyssesfolk	—	4.
NB. Alla öfriga synas haft flokor för intet.		
Bårklåde	—	3.
Men tages det till någon by	—	5.
För lågersmål af den, som tillåtes att lösa sig från skampallen	3	—
Af konan halsparten deremot.		
För dubbelt hor	3	—
Af konan halsparten deremot.		

G. m. Dal. öre.

För tjuftveri, der honom efterlåtes med penningar sig lösa	3 —
För otidigt fångelag, af rika	4 —
af fattiga	2 —
För widfkeppelse, som intet kan tingföras	— 16.
För bårklådets hyra af fremmande Församlingar	1 —
För hamptåg hyra	2 —
För trangrytans hyra *)	1 —

Nu för tiden betalas:

Silfwer Rub. Kop.

Graföppning, större lif	— 20.
mindre lif	— 10.
Klockor, hwarje ringning	— 10.
Bårklåde	— 20.
Hemtwigsel	— 10.
Otidigt fångelag och lönskalåge efter lag.	
Collectmedel och andra föråringar äro tillfälliga.	

På en tid af 20 år har Kyrkans intrader i medeltal utgjort 60 Rubel Silfwer årligen.

Till winsåd för Wichtis Församling har af Høga Kronan blifwit anslagne 12 t:r span-

*) Om Kyrkan haft egen brudsfrud, är icke bekant, men 1698 fördes process i Consistorium i frågan om rättigheten för Pastors eller Vänsmans fru — att klåda brudar.

mål, hvaraf 9 tillfalla Moderkyrkolånet och 3 Pyhäjärwi Kapell. Den har hittills varit tillräckelig, men lemnar ganska ringa behållning i Winsådskaflan *).

Pyhäjärwi Kapell bar namn af Paha-järwi intill början af 18:de århundradet; men för öfrigt känner man ingenting om dess tillstånd i äldre tider. I civilt afseende räknades det till Loppis socken och förekommer i gamla råken-skaper, såsom utgörande en del af den stora Peisjärwitrakten, som hörde till Loppis, Wichtis, Somero och Tammela socknar, och torde wara detsamma, som wi nu kalla Kärkälä. När Pyhäjärwi aldräförst erhöll Kapellrättig-

*) Följande lägenheter äro anslagne att betala winsåd:

Suontaka Anutela	1 t:a	7 $\frac{1}{3}$ f.r.
Pangila	1	15 $\frac{1}{3}$
Pusila Hannula	—	29 $\frac{1}{3}$
Härkälä Teronen	1	$\frac{2}{3}$
„ Pakala	—	18 $\frac{2}{3}$
Ruskela Rusko	1	7 $\frac{1}{3}$
Hultila Wäärä	1	3 $\frac{1}{3}$
Wanhala Nöstalo	1	4 $\frac{2}{3}$
Nyhekälä Untila	—	26 $\frac{2}{3}$
Wanjoki Skotti	—	29 $\frac{1}{3}$
Pakasela Maru	—	29 $\frac{1}{3}$
Karkila Rätta	—	8

het är ej beståmdt uppgifwit; men af en till Kongl. Maj:t d. 20 Juni 1688 ingifwen böneskrift, angående ett nogare bestämmande om Gudstjensten, synes att det skedd år 1654. Enligt Kyrkoherden Procopaei redan förut d. 22 Aug. 1682 till Domkapitlet ingifna relation i ämnet, hade Kapellboerne då endast blifwit bewiljad Gudstjenst hwar tredje Söndag; men på deras ödmjuka begäran och såwida de förbundo sig att till sin lärare betala 1 t:ra spanmål ifrån hwarje hemman, utom andra accidentier, bewiljades dem Gudstjenst hwarje Söndag. Sedermera såwida de ej höllo sitt löfte och derjemte undandrog sig deltagande i Moderkyrkans och Prestgårds reparationer, indrog Kyrkoh. Procopaeus åter Gudstjensterna i Kapellet till hwar tredje Söndag och Kapellanerne delade den ordinarie Kapellanslönen fins emellan. Håröfwer Klagades så i Domkapitlet som hos Konungen, då man tillika anhöll om rättighet att få anlägga egen begravningsplats, och ehuru Kongl. Maj:ts håröfwer fällda Resolution ej mera är att tillgå, så wet man likwål att bifall lemnades till deras begäran och att ifrån den tiden Prest funnits och jemn Gudstjenst blifwit hållen i Nyhåjrw. Men ehuru jag, i likhet med Prosten Strandberg i des Herdaminne, antagit att Georg Agrikola varit den första Ka-

pellan i Pyhäjärwi, så bör detta sålunda förstås, att han endast användes att der predika, sedan de åt sig uppbjogt ett Predikohus. Här bodde han aldrig, ej eller Matts Sivalenius, utan de reste ifrån Moderkyrkan fram och tillbaka så ofta deras tjenstgöring derstädes sådant fordrade. Detta synes tydeligen af Landshöfdingen Arfwid Horns bref till Kronofogden af d. 8 Aug. 1688, hwaruti han icke allenast anbefaller honom "att tillhålla de Pyhäjärwiboer, "att bygga hus åt sin Prest, utan ock att skjutsa "Presterne fram och tillbaka, samt herbergera och "spisa dem, så ofta Pastor finner nödigt att dit- "sända eller återkalla Dominum Hylenium," som således ännu bodde wid Moderkyrkan. Hus torde med anledning häraf hafwa blifwit uppfördes; ty mot slutet af sin lefnad bodde Hylenius i Pyhäjärwi och kan således anses såsom den första egenteliga Kapellan derstädes. Den gamla Kyrkan, som uppfördes omkring 1660, stod ännu qwar och begagnades under Prosten Lagi tid, då Församlingen förenade sig om en ny Kyrkobyggnad. Efter håftiga strider om stället der den skulle uppföras, ty en stor del hade dertill föreslagit Ahmo by, och sedan genom Landshöfdingens och Domkapitlets öfwerensstämmande Utslag, afgjordt blifwit, att den nya Kyrkan skulle uppföras på samma ställe der den gamla

stått, företogs genast arbetet 1780 under uppsigt af en Byggmästare Matts Sjisti, med hwilken contract redan år 1779 blifwit afflutadt, samt enligt den af Kongl. Intendents-Contoiret utfärdade och af Hans Kongl. Maj:t stadfästade ritning, så att Kyrkan 1781 kunde wara till inwigning färdig. Den är Korskyrka af tråd, för behofwet stor och rymlig; men något mörk, emedan fönstren äro både få och små, i förhållande till Kyrkans storlek. Korset på norra sidan upptages af Sacristian, under hvars golf en wålmurad winkällare förekommer. Några målningar eller andra prydnader finnas icke, om man undantager en i taket hängande wacker ljuskrona; men Kyrkan äger äfwen en Silfverkalk med Paten, köpt 1795, en Socknebudskalk äfwen af silfwer samt en Messhake af swart sammet med silfvergaloner. Kyrkogården är jern och till begravningsplats, såsom innehållande djup och god sandjord, mycket tjenlig; men inga andra minneswårdar än wanliga trådkors förekomma.

Klocktornet, hvars medlersta wåning är inredd till Socknemagasin, uppfördes år 1805 och har 2:ne Klockor. I början hade man här blott en Klocka, som spräcktes år 1697, men hwarmed likwål ringdes till 1740, då densamma

blef omgjuten och kostade 304 Daler 16 öre. Den har följande inskrift: Regem. Dwarter. Wålb. Gott. G. v. Rehausen, Pastor Jacob Malm, Adjun. Joh. Forssman, Capitaine Wålb. Gustaf Wulfkrona, Fendrik Carl Nikander, Sacell. Joh. Schutterus Ubo — 1740. Den väger 9 L:pd 15 Skålp:d. Tjugu år sednare inköptes den mindre Klockan, wågande 8 L:pd 3 Skålp:d, för 652 Daler R. m., som har följande inskrift: Gudi till Åra, Wichtis Kapell Pyhäjärwi till nytta gjuten Stockholm af G. Meyer 1766. Psalm. 95. v. 1. Tulkat, weisatkat kiitosta Herralle ja iloittkat teidån autuuden toiwolle. Curatus Carolo G. Armfelt, v. Pastore Andrea Malm, Sacellanus Christ. Scheffer.

År 1843 d. 3 Aug. Kl. 2 eftermiddagen ned slog åskan i Kyrktornet och antände genast öfwersta tornspetsen, hwarefter åskwiggen krossande ett bjelklag, bröt sig ut på yttra sidan, splittrade brådsfordringen på östra wäggen och förswann sedan i jorden. Ghuru den lilla kuppelen på tornet redan stod i ljusan låga och hotade att förstöra både torn och Kyrka, förbyggdes likwål den hotande faran, genom v. Pastor Forselii rådighet, som med biträde af nå-

gra i hast tillstådeskomne personer, lät afhugga och sedan med kabbeltåg neddraga den brinnande tornkupolen. Härigenom släcktes elden och tornet med Kyrkan samt nära 200 t:r råg, som befunnos i Socknemagasinet, blefwo råddade. Såsom något besynnerligt må anmärkas, att uti några af brånwinstpannorne, som woro i tornet nedsatte att förwaras, förekommo en mängd små hål, likasom efter knappnålsknoppar, hwilka i ett ögonblick under åskwiggens framfart tillkommit. Det genom åskelden skadade torntaket, reparerades året derpå, då ock i stället för jern-flaggstång, ett kors af tråd anbragtes på tornspetsen, alltsammans med en kostnad af 70 Rub. S:r.

På Kourla Allodialfäteris ågor finnes en familjegrav af sten uppmurad, men hwarken ibland gårdens handlingar, ej eller i Pastors-archivet förekommer något document, som utreder huru denna grav tillkommit. Att den en tid bortåt blifwit begagnad, synes af den mängd likkistor, som der förekomma.

Presterkapet, Kyrkobetjente och deras aflöning.

Pastorer:

Utt Wichtis redan under Katholska tiden haft sina egna Pastorer, är säkert, ehuru deras namn blifwit lemnade åt glömskan. Den förste, hvars namn man med säkerhet känner, hette Märten och blef installerad af Domprosten Wanne i Åbo 1507. Wid samma tillfälle anställdes också undersökning om Prestgårdens gamla råer.

Honom torde hafwa efterföljt:

1. Bertill, som år 1549 finnes hafwa warit Kyrkoherde i Wichtis.
2. Lars Petri. Han war Kyrkoherde 1563, då all hans egendom af Konung Erik XIV confiscerades, af orsak att han i dåwarande politiska förhållanden hade slagit sig till Hertig Johans parti. Men sedan K. Erik blifwit störtad från thronen, återfick han sin confiscerade egendom, utgörande 400 Daler. Han lefde ännu åtminstone 1578 *).

---

*) Namnen på dessa begge Pastorer hafwa blifwit mig benåget meddelade af Prof. W. G. Lagus.

3. Sigfrid Petri, som år 1593 underskref Upsala Mötes beslut, och torde hafwa aflidit omkring 1614. Han war redan Kyrkoherde den 17 Oct. 1582.
4. Georg Mattsson Forsius afled omkring 1638.
5. Petrus Mårtensson. Om honom känner man icke något annat, än att han såsom utnämnd Pastor i Wichtis afisterat wid Åbo Academies inwigning 1640, men han torde fort derefter hafwa aflidit eller bortflyttat, emedan
6. Jacob Petri redan 1641 nämnes Pastor i Wichtis. Han war stufbroder till Laurentius Petri Aboicus, som war Pastor i Tammela, hvars efterkommande kallade sig Tammelin. Följande finska verser af Jacob Petri, tillagnade denne sin stufbroder, finnas tryckte i dennes utgifne: *Selityret Jocasäinwäisten Huomen Ehto ja Ruocalucuin eli siunausten, yrikertaisill saarnoill, edespannut Laurentius Petri Aboico. Turusa 1644.*

Mäist näen ja iloidzen Welirakas,
 Etts Jumalan sanas olet harras:
 Neuvol, Opil, Kirjain Kirjoituxil,

Saarnattuin myös Saarnais prántäyri.
 Suomal näin kansas suot tilan oppi
 Jumala kuing kijtå aina sopi:
 Ylösnostua huomeltain warhain,
 Wilja naut tes, ja ehton hiljain.
 Herra, joka kijtoren kungin kuulkon,
 Sinus ain wastakin waituttakon;
 Kuulutores myös täysin täyttäkön;
 Näitä myös suld wiel enåmbi nähtäkön.

De äldsta Kyrkoråenskaper, som i Pastors-
 archivets sörekomma, åro ifrån hans tid. Han
 dog 1660 *).

7. Göran Bertilsson Agrikola, war förut
 Kapellan då han 1661 kallades till Kyrko-
 herde. Om och huru nära han härstammade
 ifrån Biskop Michel Agrikola är osäkert,
 men att nu lefwande Agrikola-slågten, i rakt
 nedstigande linie, leder sin härkomst ifrån
 vår Göran, är obestridligt. Wid hans
 tillträde hölls ordentlig inventering, som ånnu
 är i behåll. Han dog 1675. Tre af hans
 barn åro kända: 1:o Jacob, Pastor i Kal-

---

*) Wid Prestgårdens skattläggning 1698, war en Ga-
 briel Melartopus närwarande. Han kallas här
 förre Kyrkoherdens son. Men om han war son till
 Jacobus Petri eller till Göran Agrikola, är swårt
 att utreda. Sannolikast likwål den förres.

wola; 2:o Nicolaus war troligen Prest och enskildt biträde hos sin fader, emedan han ofta i Kyrkans råkenheter kallas Wördige Herr, 3:o Elisabeth, gift med Kapellanen i Pyhäjärvi Matts Jacobsson Sikalenius. Under Jörans tid blef också Biskopsvisitation år 1670 hållen af Biskop Joh. Gezelius.

8. Johan Procopaeus, son till Kapellanen Petrus Procopaeus i S:t Bertils Kapell af Ukkela Socken. Han installerades d. 29 April 1677, men i Consistorii Ecclesiastici i Ubo Nijiv-Bok för 1678, läses redan: "Dominus Pastor Vichtiensis tillsåges allvarligen det han precis rättar sig efter Commonitiones, eller skall han sjelf swara för thet theremot sker" — hvaraf kan slutas att han varit något sjelffrådig man. Under hans tid inträffade de hårda hungersåren 1696 och 97. Han dog d. 16 Juli 1697 och war 2:ne gånger gift: 1:o med Anna Tammelin, som afled 1691 och 2:o med Anna Petrea. Hans efterkommande hof:va intill sednare tider bodt i Wichtis. Nådåret förestods af hans son Gabriel Procopaeus, som war sjuklig och defutom högst oordentelig, hvarföre Församlingen hos Domkapitlet anhöll om hans skiljande från tjensten.

9. Jonas Chauwoni^{us} hade förut varit Pastor i Karislojo och sedan i Nyby, hvarifrån han hit befordrades, dock icke efter Församlingens kallelse, 1698. Man hade önskat att erhålla Kapellanen Henrik Hyllenius till Kyrkoherde. Chauwoni^{us} var en ganska lärdd man. Han hade responderat wid Prestmötet 1691 och orerat 1694, samt predikat 1697 och 1708. Contractsprost 1700. Han dog år 1715 och var 2:ne gånger gift: 1:o med Margareta Hagert, som födde honom 10 barn, ibland hwilka Elisabeth blef gift med Cornet Daniel Reuter på Kotkaniemi; efter hennes död 1706, 2:do med Anna Knorring ifrån Terwalammi, som dog barnlös. Under kriget med Ryssen och den oreda som dess olyckliga utgång medförde, kunde någon snar åtgärd med Pastoratets besättande efter Chauwonii död icke widtagas. Kapellanen Johan Drenius förestod emellertid Pastoralwården intill sin död 1720 *), då ock samma år, d. 10 September, Constitutorial på Wichtis Pastorat blef utfärdadt för

10. Henrik Malm. Emedan sannolikt wid fredens slut flere Prester funnos, som sökte

---

*) Han hade af Grefwe Douglas erhållit fullmakt på Wichtis Pastorat.

företrädesrätt till detta Pastorat, och ibland dem en Regementspastor Christopher Pahlman, så blef han ytterligare genom fullmakt 1722 confirmatus Pastor i Wichtis och 1726 d. 22 Febr. i embetet högtidligen installerad af Biskop Herman Witte i Ubo. Han hade först varit Bataillonspredikant wid Björneborgs regemente, blef sedan 1691 Kapellan i Urdiala och 1715 i Snio Kapell, hvarifrån han hit befordrades. Hans första omsorg blef att efter fredens återställande upphjelpa den förfallna Christendomskunskapen och befordra ordning i sammanlesnaden, hwartill åfwen wid Biskopsvisitationerne 1722 och 1730 flere nyttiga författningar widtogos, och på det deras efterlesnad med mera eftertryck måtte kunna handhafwas, blef under Pastors höga ålderdom, des swårson Kapellanen Georg Agrikola år 1728 förordnad till v. Pastor. Kyrkoherden Henrik Malm dog 1736 och war 2:ne gånger gift: 1:o med Catharina Bark, som dog redan i Urdiala och efterlemnade 2:ne barn, Jacob och Maria gift med Kapellanen Georg Agrikola; 2:o med Helena Christina Beck.

11. Jacob Malm, den föregåendes son. Han war född 1690 och ordinerad 1722 till Ka-

pellan i Pargas. Församlingen i Wichtis önskade Kapellanen Georg Agrikola till Kyrkoherde, hvarföre och Jacob Malm wid wälet ej erhööll en enda röst, men blef likwäl på Consistorii förord utnämnd 1738. Hans verkningstid utmärker sig hufwudsakligen genom de förberedande åtgärder han widtog, till uppförandet af Wichtis nya Kyrka, som också under hans tid blef färdig. Den 29 Sept. 1772 blef detta tempel Gudi till tjenst inwigdt af Prosten Pachalenius i Lojo. Kyrkoherden Jacob Malm dog samma år d. 8 Dec. Han war 2:ne gånger gift: 1:o med Ingrid Gylling*), död 1742, 2:o med Maria Elisabet Didron, dotter till Corneten Carl Didron, som bodde på Buotila i Haliko och war enka efter Kyrkoherden Anders Heimelaeus i Haliko. Hon dog 1755. Hans barn woro: a) Anders, född 1728, sedermera Pastor i Sahalax. b) Ingrid Cathrina, gift 1:o med Kapellanen i Wichtis Johan Forsman och 2:o med Kapellanen Jacob Grawelius 1762. c) Nils, född 1731, död 1752. d) Christina, född 1734 och

---

*) Dotter till Kapellanen i Pargas, sluteligen Kyrkoherden i Eckerö, Anders Gylling. (Prof. Pagi uppgift.)

gift 1760 med Kapellanen och v. Pastoren i Thushby Bengt Ignatius. e) Hedwig, född 1736 och gift 1761 med Conrectorn i Helsingfors Henrik Forsius. f) Anna, gift med Kapellanen Henrik Hytten i Thushby.

12. Georg Lagus. Denne om sin Församling så högt förtjente Lärare war född d. 5 Maj 1730 i Alamo Kapell, der hans fader Gabriel Lagus war Kapellan. Modren hette Cathrina Palander. Student 1748. Efter ådagalagde skicklighetsprof blef han på wderbörande Chefs kallelse, d. 6 Aug. 1751, inwigd till Prestaembetet och erhöll d. 31 i samma månad Kongl. Maj:ts Nådiga Fullmakt på Bataillons-predikants-beställningen wid Nylands Infanteri-regemente, hwarest han dels såsom Adjunct, dels såsom Nådårs-predikant, efter Prosten Haberman, tjenstgjorde i Perno Församling till år 1767, då han blef med regementet commenderad till Pommern, der han, d. 21 Dec. 1758, erhöll fullmakt på Regements-pastors-tjensten och åfwen till d. 21 Aug. 1761 varit tjenstgörande. Den 15 Juni 1763 blef han förordnad att, jemte sin förra beställning, såsom v. Pastor förestå Biskops Annex-församlingen i Sibbo, der han ock förblef, till des han på Consi-

storii i Borgå särdeles recommendation, d. 10
 Nov. 1773, erhöll Kongl. Maj:ts Fullmakt
 å Wichtis Pastorat. Under sin tjenstetid i
 Borgå Stift hade han åtskilliga gånger bi-
 trådt Consistorium såsom adjungerad ledamot.
 Han predikade wid 1775 års Prestmöte och
 blef 1779 Contractsprost. Hans embets-
 tid utmärker sig för hwarjehanda nyttiga bemö-
 danden till befrämjande af allmänt wäl. Bänk-
 delning werkställdes, Orgelwerk anskaffades,
 ny Kyrkogård inreddes, Fattigwården sattes
 på en bättre fot, och hwad som isynnerhet
 bragte herrliga frukter, Christendoms-
 kunskapen och Kyrkodisciplinen wårdades
 med ett nit, som ännu af efterkommande
 med tacksamhet erkännes. Derföre
 blifwer ock hans minne oförgåtligt.
 Men hans werksamhet war blandad
 med många bittra stunder, då han hos
 några af sina Sockneboer såg de mest
 wälmentade affigter, ofta ej utan förolämp-
 ning, motarbetas, såsom många af den
 tidens Sockenstämme-protocoller utwisa.
 Han dog d. 9 Maj 1793 och ligger be-
 grafwen på Pyhäjärwi Kyrkogård.
 Med sin fru Maria Christina Lagus,
 Köpmansdotter ifrån Borgå, hade han
 5 söner och 6 döttrar, af hwilka Ga-
 briel Lagus, född 1766, är Kapellan i
 Jomala Församling på Åland.

13. Bengt Jacob Ignatius war född 1761 i Thusbby, der hans fader Bengt Ignatius war Kapellan. Modren hette Christina Malm. Blef wid 3 års ålder faderlös, hwarefter han uppfostrades hos sin Morbroder Kyrkoherden Jacob Malm i Sahalar, till des han 1770 ingick i Helsingfors Trivialskola och 1774 i Åbo Cathedralskola samt 1775 blef Student. Prestwigdes d. 31 Maj 1780 till Adjunctus Ministerii i Sahalar. Erhöll 1783 fullmakt att wara Extra Ordinarie Esqu. Predikant wid Lifdragon-regementet, 1784 Kapellan och 1788 Archidiaconus wid Swenska Domkyrkoförsamlingen i Åbo. Derifrån befordrad till Pastor i Wichtis 1794 d. 27 Nov. och installerad d. 12 Juni 1796. Erhöll uppå undfången kallelse Domkapitlets Collationsbref på Haliko Pastorat d. 4 Sept. 1799 och afträdde d. 3 Maj 1801. Befordrad till Pastor i Ufsby 1824. Prost 1810. Theol. Doctor 1817. Riddare af Kejsarl. S:t Wladimir's Ordens 4:de Class 1818. Contractsprost i Bjerno Prosteri 1820 och i Björneborgs Nedre Prosteri 1825. Han war ock Ledamot af Kejsarl. Handbocks- och Psalmbocks-Committéerne. Han dog d. 7 Nov. 1827 och war 3:ne gånger gift: 1:o 1788 med fröken Sofia Barbara Ekestubbe,

född 1765, död 1808, dotter till Sfwärste-Lieutenanten m. m. Carl Fredr. Ekstubble på Dikala, med hwilken han hade 13 barn. 2:o 1809 med Hedwig Uwellan, dotter till Kyrkoherden i Tenala, Mag. Joh. Uwellan. Hon war född 1775 och dog 1814. I detta äktenkap hade han 3 barn. 3:o 1815 med Lovisa Catharina Saurén, född 1791, dotter till Kyrkoherden i Kalwola, Mag. Alexander Saurén, med hwilken han hade 2:ne barn. Han har utgifwit åtskilliga arbeten ifrån trycket, som finnas uppräknade i Prosten Strandbergs Herdaminne.

Genom wal som förrättades d. 7 Sept. 1800 fallades

14. Abraham Wilhelm Tuderus till Pastor i Wichtis, hwarpå han åstwen d. 27 ⁷ 1801 erhöll fullmakt. Han war född 1756, blef Student 1774, undergick Prest- och Pastoral-examen 1778, hwarefter han d. 22 Juli 1779 utnämndes till Bataillons-predikant wid Åbo Låns Infanteri-regemente och prest-wigdes samma år d. 15 Dec. År 1789 förordnad till Pastorsadjunct wid Åbo Domkyrko-Sinska Församling, der han förblef ända till 1801, då han flyttade till Wichtis. 1810 d. $\frac{4}{2}$ Prost och $1\frac{1}{2}$ 1816 Contractsprest. Er-

höll nådig transport till Karis 1817 d. $\frac{13}{5}$, dit han flyttade d. 1 Maj 1818. Samma år brann Wichtis Kyrka. Han dog 1832. I sitt äktenskap med Hedwig Margreta Pahlman, född 1757 och som ännu lefwer, hade han 4 barn.

15. Johan Floman, Kapellan i Karuna sedan 1801, blef utnämnd till Pastor år 1819. Han war född 1769 och ordinerades till Prest 1794. Wid sin ankomst till Wichtis war han redan så sjuklig, att han hwarken med predikande eller andra embetet åtföljande göromål sig befatta kunde. Han dog i bröstwattensot d. 13 Febr. 1820. I sitt äktenskap med Lovisa Sofia Hedman hade han 3 barn.

16. Anders Johan Hipping, född i Perno d. 18 Dec. 1788. Fadren war Kapellanen derstädes, v. Pastor David Hipping, gift med Juljana Forskål. Prestwigd i Borgå d. 12 April 1812 blef han samma år d. 9 Oct. utnämnd att wara Religionslärare wid Gymnasium i S:t Petersburg för ynglingar af Finska nationen. Undergick Pastoral-examen efter erhållen dispence d. $\frac{13}{5}$ 1816. Allernådigst utnämnd till Kyrkoherde i Wichtis d. 27 Febr. 1823 och tillträdde syßlan samma

år d. 1 Maj. Proft 1834. Ledamot af
 Kejsersl. S:t Annae Ordens 3:dje Class d. 3
 Maj 1833. Contractsproft d. $\frac{3}{2}$ 1842.
 Ledamot af Kejsersl. S:t Vladimirs Orden
 4:de Class d. $\frac{1}{2}$ April 1843, 1820 Ledamot
 i Kejsersl. fria Ryfka Litteratur=Sällskapet
 S:t Petersburg. 1821 Ledamot i Skandi-
 naviska Litteratur=Sällskapet i Köpenhamn.
 1826 Ledamot af Sällskapet för Finsk Zoo-
 logie och Botanik. 1833 Ledamot af Kongl.
 Nordiska Oldskrift=Sällskapet i Köpenhamn.
 1835 d. $\frac{1}{2}$ allernådigt kallad att vara Le-
 damot i Comitéen för Kyrkohandboken.
 Samma år Ledamot af Finska Kirjallisuuden
 Seura. 1841 Ledamot af Finska Wetten-
 skaps=Societeten. 1845 corresponderande Le-
 damot af Kejsersl. Wetenskaps=Academien i
 S:t Petersburg. Förestått och ordnat Riks-
 cancelleren, Grefve Romanzoffs Bibliothek
 ifrån 1820 till 1823. Drerat 1817 d. 31
 Oct., i anledning af Jubelfesten och 1833
 d. 5 Febr. wid Bibel=Sällskapets högtidsdag.
 1840 predikat wid Medicinae Doctorspromo-
 tion. Committerad för Raseborgs S:tra och
 Westra Prosteri, till utarbetande af en Ec-
 clesiastisk Enke- och Pupill-Kassa i Finland, i
 Sawastehus 1841. Wid Prestmötet i Åbo
 1842 parenterat öfver Erke=Biskop Tengström.

Af trycket utgifne arbeten äro: 1) Försök till Svenska och Ryska Samtal. S:t Petersburg 1810. Och derföre af Hans Kejsersl. Maj:ts Allernådigst begåfwad med en gulddosa. 2) Beskrifning öfwer Perno Socien i Finland. S:t Petersburg 1817. 3) Pontus de la Gardie, oder Nachforschungen über eine in der Gegend von S:t Petersburg bekannte Volk-Sage. S:t Petersburg 1819. 4) Orwar Odd. Tryckt i Mnemosyne 1819 N:o 94, 97 och 100. 5) Bemerkungen über einen in den Rufsichen Chroniken erwähnten Kriegszug d. Russen nach Finland. S:t Petersburg 1820. 6) Adam Burchard Selius. Tryckt i Skandinaviska Litteratursällskapets Skrifter för 1822. 7) Utlåtande om Ahlmanska Skolorne, deras lämpligaste inrättning och om Folkupplysning i allmänhet. Tryckt i Tidning för Landthushållare. Åbo 1828. 8) Nawa och Nyenskans. Helsingfors 1836. 9) Åminnelsetal öfwer framlidne Erke-Biskopen Jacob Tengström. Åbo 1843. 10) Om Tyska landet i Finland. Ibland Finska Litteratursällskapets handlingar 1843.

Gift med Maria Lowisa Skotte, Nål-
 makaredotter ifrån Åbo. Han har haft 5 barn:

Amalia Theresia gift med Prosten C. F. Melander i Jthis, Sofie Udele gift med Collegii-Årkebiskop U. W. Selin och död 1832, Alexandra Lovisa, död som barn 1814, Juljana Carolina Emelia ogift och Anders Wilhelm, vice Håradshöfding.

Kapellaner wid Moderkyrkan.

När Kapellanstjensten i Wichtis må hafwa blifwit inrättad, kan ej utredas, men sannolikt har Församlingen redan under Påfviska tiden haft sin Kapellan. Den första man känner hette:

1. Petrus Johanson, som år 1593 underskref Upsala beslut. Lefde ännu d. $\frac{1}{10}$ 1600.
2. Matts Michelson war redan Kapellan 1618, men omnämnes ännu 1620.
3. Henrik, hvars fars namn är okänt omkring 1660.
4. Johan Nilsson Finerus blef Kapellan 1669 och dog 1688. Han hade 3 barn: Johan, som sedermera blef Sockneadjunct, Nicolaus och Margreta. Hans efterkommande lefwa ännu i Församlingen.
5. Johan Sigfridson Wahenius, eller som han ock kallas Wakoni, son till Kloc-

karen härstädes Sigfrid Erikson. Han war förut Collega i Lawastehus Skola och dog 1697.

6. Johan Drenius war förut Sockneadjunct i Karislojo, men blef på Prosten Chauwonnii särdeles recommendation, och Församlingens derpå grundade begäran, Kapellan i Wichtis. Han berömmes som en skicklig och med wackra embetsgåfwor utrustad Prestman. Han war derjemte oförfärad och förestod under de swåraste krigstiderna Pastoralwården och den Presterliga tjenstgöringen. Såsom Kyrkewård råkade han i balance och deraf föranledda många obehagligheter; ibland annat omnämnes i Kyrkoinventarium för 1729, att Drenius pantsatt Kyrkans Silfwerkanna på Routio i Lojo, hwarifrån den aldrig återkom. Han dog 1720 d. 14 Dec. och war gift med Sofia Tallqwist, med hwilken han hade 2 söner och 4 döttrar. Hon war hemma från Immola i Karislojo.

7. Georg Agrikola, son till Sockneadjuncten Jacob Agrikola, kom 1722 ifrån Sjundeå, der han war Sockneadjunct. År 1725 gifte han sig med Kyrkoherden Henrik Malms dotter Maria och blef år 1728, under sin swår-faders ålderdom, utnämnd till v. Pastor. S

sitt äktenskap hade han 2:ne söner: Henrik och Anders, af hvilka den sednare, Kapellän i Ekenäs, war farfar till nu lefwande Agrikola. Att han icke torde hafwa warit ålskad i Församlingen, bewisa de swåra klagomål, som emot honom blefwo anförde i Domkapitlet; men huru han redde sig ut, känner man icke. Han dog 1747 d. 25 Juni.

8. Johan Forsman war född 1710 och blef ifrån Sockneadjunct wald till Kapellän 1748. Han war gift med Kyrkoherden Malm's dotter Ingrid Cathrina, men hade inga barn. Dog 1760.
9. Jacob Grawelius, född 1720, gifte sig med sin företrädares enka, och då hon 1786 afled, trädde han 1787 i annat gifte med Ebba Margreta Haklin ifrån Kyrkslätt, samt efter hennes död 1795, för tredje gången, med Anna Åberg, född 1740. Wigseln skedde på sotsången 1796, då han dog. Hans Adjunct hette Michel Ahlgren.
10. Carl Johan Schaeffer blef åfwen ifrån Sockneadjunct befördrad till Kapellän. Han war född 1758, Prestwigd 1785, hwarefter han i Regementspastorns ställe biwistade sjöexpeditionerne under Ryska kriget, 1789 och

1790, då han äfwen blef utnämnd till ordinarie Bataljonspredikant wid Kongl. Lifdragon-regementet. Samma år blef han ock Sockneadjunct i Wichtis. Undergick Pastoral-examen 1794 och blef Kapellan 1798. Befordrades sedermera 1804 till Kapellan i Tyrwendö och sluteligen till Pastor i Lempålå 1816, der han ock dog 1840. Han war gift med Prosten Lagi dotter Brita Magdalena.

11. Adolf Beckwall, eller såsom han förut kallade sig Drenius, blef äfwen ifrån Sockneadjunct befordrad till Kapellan år 1805. Han war född 1768 och sonson till förut omnämnde Kapellanen Johan Drenius. Hans fader war Rusthållaren å Myhris Johan Drenius och modren Anna Lisa Wichtman. Han blef Prestwigd 1793, Sockneadjunct 1799, och sedan han 1812 undergått Pastoral-examen samt 2:ne gånger varit å Pastorsförslag i egen Församling uppförd, befordrad till Pastor i Rimito, der han ock dog 1828. Gift med Fröken Hedwig Sofia v. Willebrandt, dotter till Fåndriken Ernst Pontus v. Willebrandt på Weikola.

12. Swen Israel Ignatius, son till f. d. Kyrkoherden härstädes Bengt Jacob Igna-

tius. Född 1794, Prestwigd 1817, befordrad till Kapellan 1822 och död d. 6 Maj 1833. Han war gift med Hedwig Lowisa Strandman, med hwilken han hade en dotter Hilda Jacobina.

13. Johan Eulander, förut Sockneadjunct. Född 1784 i Åbo, Student 1804, Prestwigd till Adjunct åt Prosten Euderus 1809, Interimspredikant i Pyhäjärwi 1814, i Mietois 1815 och i Wehmalais 1817, Sockneadjunct i Wichtis 1819 och Kapellan 1834. Gift med Agatha Lowisa Dalenius, som födt honom 10 barn.

Kapellaner wid Pyhäjärwi Kapell.

I en skrift som Wichtis Sockneboer 1698 ingåfwo till Domkapitlet, finnes wäl åberopadt att Socknen ifrån urminnes tider haft twenne Kapellaner, men ehuru sådant kan wara möjligt, har Förf. ej funnit spår dertill, förrån Pyhäjärwi Kapell omkring 1654 begynte med Gudstjenst betjenas. Då nämnes såsom der tjenstgörande

1. Georg Bertilsson Agrikola, som sedan blef befordrad till Pastor.

2. Matthias Jacobson Sikalenius, kanste hemma ifrån Sikala Rusthåll i Pyhäjärwi. Kapellan 1661 och död 1686. Han war gift med förenämnde Agrikolas dotter Elisabeth.
3. Henrik Hylenius war tjenstledig Prest i Sanackala, då han på Sikalenii enkas begåran blef först Nådårspredikant och sedan Kapellan i Pyhäjärwi. Opponent wid Prestmötet 1694. Dog 1704. Med hwem han varit gift, är okänt.
4. Jacob Aspelin gifte sig med företrädares dotter Beata Hylenius, då han hit befordrades 1705. Andra gången med Cathrina Stare, död 1735. Så finnes det upptagit i Strandbergs Herdaminne, och i Kyrkoråkenfkaperna för 1735 står antecknad: "Gamble Kapellans Enkian Cathrina Stare fri Graf." Men såwida, af i Domkapitlet ingifna och före branden af mig excerperade handlingar känt är, att Aspelins enka Beata Hylenius efter sin mans död gifte sig med sin dräng, så torde Cathrina Stare hafwa varit någon annorstädes ifrån inflyttad Kapellansenka. Aspelin dog 1722.
5. Henrik Strandman kom ifrån Nystad till Lössala, der han ock war Kapellan, då

han 1722 befordrades till Kapellan i Pyhäjärvi. Han hade aldrastörst varit Adjunct hos Kyrkoherden Johan Schytterus i Loppis. Han dog 1726 och var gift med Helena Corelia. Då han ännu var Kapellan i Töfsala, och kriget emellan Sverige och Ryssland påstod, blef hos honom en Ryss officer af Swenska partiet tillfångatagen, hwaraf följden blef, att Strandman dömdes att blifwa hängd; men han löste sig ifrån döden med 200 Caroliner. (Prof. Lagi uppgift.)

6. Johan Schytterus var gift med Cathrina Lönngren, men gifte sig omkring 1750 för andra gången med sin företrädarens enka Helena Corelia och dog 1758.
7. Johan Christian Schaeffer, född 1723, var 1753 Adjunct hos Kapellanen Johan Schytterus och gifte sig 1754 med dess dotter Brita Sofia, född 1735, hvarföre han ock efter swärfadrens död erhöll Församlingens kallelse att vara Kapellan. Han hade flere barn, af hwilka 2:ne söner woro Prester här i Församlingen. Han dog 1799.
8. Anders Perén, född 1762. Student 1786. Ordinerad till Prest 1789. Blef Kapellan i Pyhäjärvi 1802, hwarifrån han 1806 er-

- höll -befordran till Sacellaniet i Nyby och 1816 till Sacellaniet i Nouis. Han dog 1830 och var gift med Helena Wisman.
9. Johan Malin, född 1763. Student 1786. Ordinerades till Sockneadjunct i Rengo 1791, hvarifrån han befordrades 1807 till Kapellan i Pyhäjärvi. Erhöll 1810 transport till Uckas och derifrån 1820 till Raubajoki, under Ilmola lydande Kapell. Han var bondeson ifrån Särämäki och gift med Kyrkoherden i Loppis Berghålls dotter Serafia.
10. Abraham Matthenius var född 1768 och Student 1793. Ordinerades till Pastorsadjunct i Kyrkslätt 1796, erhöll sedermera Sockneadjuncturet i Wichtis 1809, hvarifrån han 1811 befordrades till Kapellan i Pyhäjärvi, der han likväl icke länge qvarstod, emedan han 1813 erhöll transport till Kapellanstjensten i Kyrkslätt. Han dog 1819.
11. Erik Willstedt, Perukmakaren Erik Willstedts son ifrån Björneborg med Helena Elisabeth Kappström, född 1778, blef ordinerad 1803, Brukspredikant i Swartå 1811 och Kapellan i Pyhäjärvi 1815, v. Pastor 1828 och död d. 6 Jan. 1829. Han var gift med Paedagogen Johan Gustaf Liegens

i Kisko dotter Johanna Christina och hade med henne 3 döttrar.

12. Gustaf Forselius är född d. 9 Juli 1793, blef Student 1811 och Prestwigt 1813, Pastorsadjunct i Nådendal 1816, der han ock ifrån 1820 förestod Paedagogstjensten intill des han d. 1 Maj 1832 flyttade till Pyhäjärvi Sacellani, hvarpå han redan d. 3 Dec. 1829 erhållit fullmakt, v. Pastor 1829. Gift med Sofia Strengberg, med hwilken han ej har några barn.

Sockneadjuncter.

När och huru Sockneadjuncts-syftan i Wich-tis aldrasförst må hafwa uppkommit, kan icke med wisshet utredas. Att de här, likasom på de flesta andra ställen, i början woro Pastors enskilda medhjelpare, som genom frivilliga sammanskott ifrån Församlingen åtnjöto tillökning i lönen, är ganska sannolikt. Deras namn, så långt man kan gå tillbaka, hafwa varit:

1. Petrus Aquilinus, som dog 1676. Han war tillika Kyrkewård och hans råkenstapen, som ännu äro i behåll, vittna om mycken ordentlighet. Också torde han hafwa haft

flere privata personers afhandlingar om händer, som synes af åtskilliga  n till hands warande affskrifter dem han vidimerat och hwilkas originaler säges hafwa funnits hos honom. Det är troligt att han samlade pergamentsbref f r Antiquarierne i Sverige, som omkring denna tiden woro så werksamma att uppsöka forntida minnen. Hans r ken- tenskaper börja med 1644.

2. Niclas Agrikola, förmodeligen densamme som sedermera blef Pastor i Mesuby.
3. Jacob Nilsson Agrikola war tillika Kyrkewård och dog 1686. Bodde på Niemenskyl  rusth ll, då Pilwel  kalladt. Gift med Margareta Plagman.
4. Gabriel Wallman uppeh ll sig såsom Student i socknen med predikande, då efter Rappellanen Sikalenii död, Kyrkoherden Procopaeus föreslog honom till R d rspredikant och sedermera till Sockneadjunct, hwarpå han ock erhöll fullmakt 1688; men han flyttade året derpå till Sawastehus, der han blef Collega Scholae och sedan Pastor.
5. Gabriel Procopaeus, Kyrkoherden Procopaei son, war sjuklig och oordentlig, och gjorde sällan tjenst. Blef Regementsprest

och sedermera 1709 Pastor i Kalmola. Död 1729. Han war gift 1:o med Elisabeth Gref och 2:o med Elisabeth Montan.

6. Johan Finnerus, Kapellan Johan Finneri son, föreslogs af Prosten Thauwonus till Procopaei efterträdare, men Församlingen vågrade lön. Wid Sockenstämma 1700 föreslog man att Klokkarelön härtill skulle användas och syflorne förenas, men det gick ej igenom. 1707 bifölls hans aflöning och han blef antagen. Dog 1713 och war gift med Anna Stina Rappengren, dotter till Lieutenant Sigfried Rappengren på Lahnus. Efter hans död betraktades Sockneadjuncts-syflan som indragen. Wid Biskops-visitacion 1730 proponerades åter om en Sockneadjuncts antagande, men utan påföljd. Rikwål och som Kongl. Resolution på Allmogens besvär af d. 23 Aug. 1727 innehåller, att i de Socknar der Sockneadjuncter, före det Ryska infallet, varit bruklige, der skulle de efter omständigheten framdeles underhållas, så blef wid Sockenstämma d. 27 Maj 1735 beslutit, att denna syfla ånyo skulle tillsättas. Församlingen föll då med sitt förtroende på Studeranden

7. Johan Forsman, hwarom ock genast bref

afgick till Consistorium. Såvida detta document ej mera är i behåll, så känner man ej vilkoren för hans antagande; men af 1736 års Biskopsvisitations-protocoll ser man att Pastor med 3 t:r spanmål bidragit till hans aflöning. Då han 1748 befordrades till Kapellan, protesterade Församlingen åter emot Sockneadjuncts antagande; men numera gjordes härpå intet afseende, och alltsedan hafwa Sockneadjuncterne i Wichtis utan afbrott efterföljt hwarandra i följande ordning:

8. Carl Strandman, son till Kapellanen Henrik Strandman i Pyhäjärvi, war född 1717, blef Sockneadjunct 1748 och dog 1782. Han war gift 1:o med Maria Elisabeth Nikander, Lieutenant Nikanders dotter ifrån Sikala. 2:o med Beata Juljana Almgren, som dog 1827.
9. Anders Ågren war född 1751. Ordinerad såsom enskild Adjunct åt Prosten Lagus, erhöll han 1782 Församlingens enhälliga kallelse att wara Sockneadjunct, ifrån hwilken beställning han år 1789 befordrades till Choralis i Åbo.
10. Carl Johan Schaeffer blef sedermera Kapellan.

11. Adolf Oxenius eller Beckwall blef också Kapellan.
12. Anders Henrik Schaeffer, bror till Carl Johan, född 1773. Ordinerad 1799, Sockneadjunct 1806 och dog 1807.
13. Abraham Mathenius blef härifrån Kapellan i Pyhäjärvi.
14. Carl Garlin, född 1783. Student 1803, ordinerad 1808 till Interimspredikant i Sawastehus, Sockneadjunct 1812 och död 1818, ogift.
15. Johan Tulander befordrades till Kapellan 1834.
16. Samuel Hellgren, född år 1800. Student 1824, Prestwige 1827, Tjenste- och Nådårspredikant i Karis 1832 och Sockneadjunct i Wichtis d. 28 Mars 1835, men tillträdde skolan d. 1 Maj 1836. Gift med Wilhelmina Sjöblom.

I sammanhang härmed torde äfwen följande, angående Presterskapets aflöning och tjenstgöring, böra anföras:

Hurudan Presterskapets härstädes aflöning i äldsta tider må hafwa warit, är obekant.

Den torde här, likasom i de flesta andra Församlingar, hwilat på gamla häfdwunna öfwerenskommelser, hwilka såsom icke öfwerhetligen stadfästade, naturligtwis mycket berodde på åhörarenes fria wilja. Kongl. Förordningen af d. 8 Febr. 1681, angående Presterskapets upp-börd, synes här alldeles icke hafwa blifwit tillämpad, emedan Kyrkoherden Procopaeus 1695 flaggar deröfwer, att Presterskapets rättighet betydligt förminskats, derigenom att en stor del hemman lågo i öde och de öfriga knappast betalade mer än tertialen. Detta oaktadt är likwål troligt, att i stället för Qwicktionen, en förening lärare och åhörare emellan ägt rum; äfwen som att andre Pastor tillkommande sportslar, efter forntida bruk blifwit erlagde, hwilka icke torde hafwa warit så alldeles obetydliga. Ty år 1720 ingaf Pastor och Församlingen gemensamt en skrift till Consistorium, hwaruti de anhöllo att Pastorsuppbörderna måtte få ske efter gammalt bruk, och ej efter Kongl. Förordningen, hwilken anhållan af Församlingen ytterligare itereras och bekräftas d. 17 Sept. 1726 *),

---

*) Dessa anteckningar gjorde Förf. år 1825, i anledning af då i Domkapitlets Archiv befintliga handlingar, men hann icke ombesörja deras affskrifning, förran allt förstördes af elden.

förmodligen i affigt att om möjligt mota werkan af Kongl. Förordningen om Presterskapets uppbörd i Sawastehus Lån, som kort förut eller d. 3 Maj 1726 hade utkommit. Men då på dylika insinuationer ej något affeende gjordes, med annat wilkor än att tydliga och bestämda föreningar bleswo skrifteligen afflutade, så fann man ock nödigt att här i Wichtis ingå en sådan. Wid Prostvisitation 1729 företogs frågan i närvaro af Landshöfdingens och Domkapitlets Ombud, då äfwen ett formligt Föreningsinstrument upprättades. Men hwarföredetsamma ej blifwit öfwerhetligen stadfastadt, eller hwart det tagit wägen, står ej numera att utreda. Endast det derwid förda protocoll finnes i behåll; och såwida detta document är det enda, som lemnar någon upplysning i ämnet, så må detsamma här ord för ord intagas.

”Utdrag af Proste Visitations Protocollet uti Wichtis Församling d. 27 Febr. 1729.

§. 2. Företogs af Høga Herrars Landshöfdingens samt Biskopens Deputerad Afhandlingen om Presterskapets rättighets uppbörd och betalning. Ett extract af Kongl. Förordningen härutinnan bles tydeligen föreläsit. Uppå öfwerläggande, utlåt sig Adeln till att wilja betala Pastoralier ifrån deras Gäterier och Rust-

håll, med ett wißt quantum i spanmål, Allmogen åfwenwål hwad deras g:le förening i Spanmål och wanliga perfedlar förmår: Angående Capellans rättigheten förklarade sig Adelen och Allmogen att wilja gifwa honom årligen $\frac{1}{2}$ E:a Spanmål, påminnande Inwånarena af Moderkyrkolånet huru som Kort- Enå- och Wichtjårwiboer woro plicktige till att gifwa något, mehra ått Sacellatum, emedan han medelst bohlpredikningar war för deras skull mera arbete underkastad. An utlåto sig 2 Rusthållare för Korpila och Tuohilammi Rusthåld att praestera Pastoris och Capell:s rättighet efter Kongl. Förordningar. Herr Pastor Malm hade härwid intet att påminna: men vice Pastor Hr Agricola begårte detta skulle annoteras, huru som den gamla stadgan wore i några Frålse Rusthåld så förminskad, att det nu tillsades Pastori uti åhrlig rättighet, skall nåppeligen swara emot hans tertial, och intet förflå emot Smör och Dwicktionden, finnande sig vice Pastor och Sacellanus i det öfriga wål förnöjd med samtliga Wederbörandes uthlåtelse om Capellans rättigheten. Allt detta år i förenings instrumentet widlöftigare infördt.

Gregorius Arctopolitanus

Praep. et Past. Sojoensia."

Ehuru här åberopas ett förenings-instrument, så torde detsamma likväl icke med alla formaliteter hafwa blifwit underskrifwet, och förthy icke heller stadfästadt. Fyra år härefter företogs saken å nyo i Sockenstämman d. 29 Sept 1733, då en frivillig öfwerenskommelse afflöts, ehuru åfwen detta protocoll är förkommit. Endast den förening som bestämmer hwad adelen ifrån sina säterier till Pastor borde erlägga, finnes i behåll, och det är i öfwerenskommelse härmed som säteriernas Pastorsrättighet intill denna dag blifwit erlagd. Man bör derföre tro, att Prestarrättigheten ifrån öfriga lågenheter utgått enligt samma förening, på sätt som ånnu ifrån år 1775 till hands warande uppbördslångder gifwa wid handen, och hwarom ingen twist uppstått eller framdeles borde kunna uppstå. Man ser deraf, att förenings-spanmålen med högst få undantag, utgör 10 R :pr ifrån hwarje lågenhet, tionden oberåknad. S följd häraf utgör Pastors hela inkomst, för det närwarande, 123 tunnor 16 $\frac{5}{8}$ kappe. Till säkerhet i framtiden och såwida uppbördsböckerne möjligen kunna förkomma, finnes beloppet af ifrån hwarje lågenhet utgående Pastorsrättighet, på en i slutet af boken bifogad tabell, upptagen.

Att åfwen andra persedlar fordom blifwit af Pastor uppburne, synes af ofwan intagne Protocols-utdrag, men såwida de ej warit bestämde, hafwa de småningom upphört, ej eller hafwa Pastorer i sednare tider gjort anspråk å en inkomst, den allmogen wanligen anser såsom ett offer af kärlek och tillgifwenhet för sin Själaherde.

Enligt gammalt bruk och i stöd af gällande författningar, har Pastor härstädes uppburit smörrånta af Torpare och Handtwerkare som jord åga, med en mark af hwarje ko, om hvars tillbörliga utgörande frågor blifwit wäckte, som likwål alla till Pastors förmon blifwit afgjorde. Då wid sednaste Pastors-vacance några Torpare åter försökte att på förmenta skäl ifrån denna pålaga blifwa befriade, och Landshöfdingen genom Utslag af d. 6 Juni 1821 sig yttrat, att som Författningarne woro tydliga deri, att alla som på landet bo, och hade enskild nåring, samt ågde boskap, borde till Pastor i Församlingen årligen gifwa en mark smör efter hwarje ko, så tjente detta parterne till esterrättelse, utan att den såkallade Påskpenninge-afgiften, såsom en särskild gård kunde verka till någon inskränkning uti smörråntans tillbörliga utgörande — drogs målet till Hans Kejsersl. Maj:ts

slutliga pröfning, som genom Nådigt Utslag af d. 15 Juli 1822 behagade till alla delar gilla och stadfästa Landshöfdingens öfverklagade Resolution. Ifrån denna tiden har också smörtionden af Torpare årligen blifwit erlagd, bestigande sig till omkring 16 pund, ehuru densamma tillbörligen utgjord borde stiga till nästan dubbelt så mycket.

§ anseende till bristande affättning på hemorten, har det i fordna tider varit wanligt, att Pastors tertial-spanmål blifwit af Sockenboerne med 25 hästar årligen forslad till något inom lagsagan anwist ställe, hwartill de ock, ej mindre i grund af Preste-privilegierna än i följd af 2:ne Landshöfdinge-Embetets i Pastors-archivet förwarade Utslag, äro förpligtade; men på många år har denna rättighet ej blifwit af Pastor begagnad, emedan spanmålen på hemorten kunnat säljas till högre pris, än i städerna eller i någon af skärsocknarna.

Såsom något owanligt må äfwen anmärkas, att tillträdande Pastor åt den afträdande ersätter förra årets höstutafade. Orsaken är den, att då Prestgården under den stora Ryska ofreden i flere år låg öde, och Kapellanen Drenius sedan begynte odla och beså åkern, begårte och

erhöll han ersättning för utsådet, hwilket sedermera man ifrån man fortgått, och äfwen genom flere Hårads=Råttens utslag blifwit stadfästadt.

Om Kapellan-råntans utgörande i äldsta tider har man icke heller någon säker underrättelse. I medlet af 1600-talet skall den hafwa utgjort en half tunna spanmål ifrån hwarje hemman, och denna aflöning wille de Wichtisboer ännu 1686 bibehålla, som man se kan af en till Domkapitlet ingifwen och af 19 jordägare undertecknad skrift, hwari de proponera, att i stället för 2 Kapellaner som hittills delat lönen, endast 1 Kapellan och 1 Sockneadjunct skulle anställas, af hwilka Kapellanen borde erhålla 10, och Sockneadjuncten 5 k:pr råg ifrån hwarje hemman öfwer hela socknen. I en annan skrift af Kyrkoherden Procopaeus 1682 inlemnad, omnämner han, att de Pyhåjärwi-boer, för att erhålla egen Prest, förbundit sig att betala honom 1 t:a spanmål ifrån hemmanet, och den andra Kapellanen skulle detta oaktadt oafkortadt få behålla hela Kapellanslönen. Det är likwål osäkert huru härmed egenteligen må hafwa förhållit sig, men det känner man med wisshet, att Kapellanslön redan år 1697 war delad emellan 2:ne Kapellaner, och att man då för landets stora fattigdoms skull, ej betalt mera

ån 4 a 5 £:pr. Efter freden, då ordning och lugn återställdes, war man likwål beredd att lofwa Kapellanen hwad han förut åtnjutit nemligen $\frac{1}{2}$ t:a ifrån hemmanet, såsom synes af ofwan intagne Kyrkostämmo-protocoll, men om detta löfte werkeligen gått i fullbordan, kånner man icke. Men sannolikt är, att man wid förenings ingående 1733 förbundet sig att betala efter författningen, som bestämmer att Kapellanen skall uppbåra 8 £:pr ifrån hwarje hel och half gård, men ifrån fjerdedels gård och Torpare 4 £:pr; ty ehuru äldre uppbördsböcker nu mera ej äro att tillgå, så är likwål obestridligt, att man ännu år 1820 och efteråt följt denna föreskrift efter orden, och betalt 8 £:pr ifrån såwål hela som halfwa gårdar, utan afseende å deras mantal *). Men under närwarande Kapellans tid hafwa en del, på grund af att gård skulle bethda mantal, egenmågtigt minskat det hafdwunna betalningsfåttet, utan att han ännu i laglig wäg sökt dem dertill förplikta. Hans inkomst uppgår på detta fåttet endast till något öfwer 27 t:r.

---

*) Härifrån likwål undantagna några i sednare tider skattlagda nybyggen af $\frac{1}{4}$ mantal, som betalt endast 4 £:pr, äfwen som säterierne, hwilka torde hafwa ingått särskild förening?

Kapellanen i Pyhäjärvi åtnjuter ännu lönen enligt gammal häfd, som i Sockenstämman d. 13 Nov. 1796 ytterligare stadfästades, sålunda att större hemman betala 1 t:a, de mindre 20 k:r och de minsta $\frac{1}{2}$ t:a, hvarjemte han desutom uppbär den wanliga Kapellansräntan i Moderkyrkolånet ifrån följande lägenheter: Wanjoki by, Karpi, Karwa, Skotti och Kyönä, Pakasela Maru och Tuisku, Wanjärwi gård, Dikala gård, Wanhala Hirilä, Ylöstalo, Suotila och Tähtälä, Wäkilä, Tartila Drawala, Trjala gård, Koikala Täppi och Mardoï, Taipale Warsa och Kolari, Pär-lax Pulki, Suutari, Lindi och Heroi, Hapkylä rusthåll och Kopu, Köykälä Köykä och Pakanen, Niemenkylä rusthåll, Härkälä hela by, Torhola Ridal, Hurri och Kuiku. Kapellanslön utgör för närvarande 35 t:r.

Enligt gammal öfwerenskommelse, samt i likhet med hwad äfwen i andra socknar är brukligt, utgår Sockneadjunctslön efter 4 k:pr råg ifrån hwarje hemmans rösk, utan affeende å mantalets storlek eller om hemmanet är helt eller deladt. Den belöper sig för närvarande till omkring 33 t:r, men varierar allt efter det hemmanen sammanslås eller klyfwas. Desutom är wanligt att Sockneadjuncten uppbär så kal-

lad julstek, som beror på de' gifwandes eget godtycke, och följackteligen är ganska wilkorlig. Åfwen Kapellanen har brukat årligen uppbåra julstek.

§ anseende till socknens widd och ofarbara wågar uti ödemarker, war Presterliga tjenstgöringen i fordna tider här ganska beswårlig. Förrån Pyhåjärwi år 1654 erhöll egen Prest, måste Presterskapet dit hwar 3:dje Söndag att predika, och ånnu sedermera war det öfligt, att Pastor reqvirerade Pyhåjärwi Kapellan hit och ditsände någon af Moderkyrkans Presterskap. Wid sådane resor woro Kapellboerne förbundne att bestå kost och håst fram och tillbaka. Men utom Pyhåjärwi hölls åfwen tåta Kantpredikningar på flere ställen. Kortjärwi-trakten hade tillika med Pyhåjärwi sökt och erhållit Kapellrättighet, men ehuru Kyrkobyggnad aldrig kom till stånd, så reste likwål Presterskapet dit hwar 4:de Söndag att predika. Likaså hölls ofta Gudstjenst i Wichtjärwi och Enåjärwi-trakten. Men i den mon nya wågar blifwit upptagne och iståndsätte, hafwa dessa beswårliga resor småningom upphört, och numera hålles ingen Kantpredikan, med undantag af Wichtjärwi, der wanligen dagen före Låsforhöret Gudstjenst och Mattwardsgång hålles för

gamla och orklösa, som wintertiden hafwa swårt att komma till Kyrkan.

Men om Kantpredikningarne upphört, så har ett nytt besvär tillfallit Presterskapet, genom dubbla Gudstjensters firande i Moderkyrkan. För 100 år tillbaka funnos här ännu ganska få Svenska språket mågtige personer. Wid Biskops-visitacion 1736 stadgades, att Svensk Gudstjenst skulle hållas så ofta dessa önskade communicera samt någongång deremellan, hwarmed fortfors ända till år 1771, då wid hållen Prost-visitacion beslöts, att Svensk Gudstjenst skulle hållas hwar tredje Söndag i Kyrkan, näst efter Finska Gudstjensten och ej i den lilla Sacristian, såsom förut war brukligt. Men då året derpå den nya Kyrkan inwigdes, der en rymligare Sacristia ej gjorde någon förändring i tiden till Gudstjenstens firande nödig, blif Svenska Gudstjensten hållen tillika med den Finska i Sacristian intill år 1780, då Lieutenanten Gustaf Adolf Tiggerstedt ifrån Terwalammi hos Domkapitlet anhöll om des firande i stora Kyrkan alla Söndagar efter Finska Gudstjenstens slut. Då saken till Församlingens utlåtande remitterades, blef projectet enhälligt förkastadt. Ledsen öfwer motståndet, och enwis i sina beslut, reste han öfwer till Stockholm och

utverkade sig der, utan Domkapitlets och Församlingens hörande, Kongl. Maj:ts Resolution af d. 17 Juli 1781, förmedelst hwilken Wichtis Sockneboer ålades att i Sacristian upprepa ett Altare, der Gudstjensten med Messa och Sång och alla behöriga ceremonier skulle förrättas. Huru ofta det skulle ske, nämndes icke. Hemkommen, och sedan Församlingen erhållit del af den Nådiga Resolutionen, propoherade han i Sockenstämma, att i händelse man wille gå in uppå att hålla Gudstjenst i stora Kyrkan hwar tredje Söndag, så wille han afstå ifrån sina anspråk att få Gudstjenst hwarje Söndag; men Pastor och Församlingen ansågo det icke tillståndigt, att i ringaste måtto afwika ifrån hwad en Nådig Öfwerhet förordnat, utan skyndade att inreda Sacristian. Hvarsen att äfwen denna gång möta motstånd, insinuerade han hos Kongl. Maj:t en ny underdånig ansökning om ändring uti deß förut gifna Resolution, hwilket också för andra gången, utan Wederbörandes hörande, genom Resolution af d. 7 Juni 1786 bewiljades, sålunda, att Gudstjensten i Sacristian hädanefter skulle hållas alla Sön- och Högtidsdagar med Ottesång och alla öfliga ceremonier, äfwen som att alla Kongl. Förordningar och Allmänna Kungörelser skulle i Sacristian uppläsas liksom i stora Kyrkan.

Med den lydriad emot Siferhetens bud, som egnar hwarje trogen undersåte, sattes åfwen denna Resolution genast i werkställighet, men som hwarjehanda olågenheter derigenom uppstodo, sårdedes för de aflågsnare byalagen, som härigenom måste försaka de wanliga Kantpredikningarne, och såwida Swenskarne antal i Församlingen ej utgjorde mera än 40, anmodades och waldes i Sockenstämman d. 17 Maj 1787 Upphören Adolf Johan Binder, att å Församlingens wågnar hos Hans Kongl. Maj:t i underdånighet insinuera en framställning om dessa olågenheter och om möjligt utwerka en förändring deruti. Genom Resolution af d. 13 Nov. 1789 blef i följd häraf den förra Resolutionen i så måtto ändrad, att de Swenska Ottesångarne alldeles indrogos och Swensk predikan skulle inställas de dagar då Prest afgår till Kapellet, eller då Kantpredikan hålles på något annat ställe i Socken. Härmed slutades denna till sin procedure så märkwärdiga twist emellan en enskild man och en hel Församling; måhända hustrudsakligen derföre att wederp parten samma år slutade sin jordiska bana.

År 1804 d. 29 Jan. föreslog åter Siferste-Lieutenanten och Riddaren Claes J. Munk,

om icke Församlingen, på af honom anförda skäl, wille förena sig derom, att hos Hans Kongl. Maj:t söka ändring i ofwannämnde Resolution, sålunda att Swenska Gudstjensten om sommaren skulle hållas i stora Kyrkan efter Gudstjenstens slut; men då såwål ståndspersoner som allmoge framställde de olägenheter som häraf skulle blifwa en owilkorlig följd, frångick han sitt påstående, och alla förenade sig derom, att Gudstjensten såsom förut skulle hållas i Sacristian, en dörr på Sacristiwäggen öppnas, samt att i händelse Swenska Församlingen i en framtid skulle ökas, Sacristian då på gemensam bekostnad borde utwidgas. Ett beslut som wisserligen, wid Kyrkans ombyggnad efter branden, hade förtjent att ihågkommas; men man hade då annat att gråla om.

Men icke lång tid härefter uppblofsade en ny twist i samma ämne. Den 26 Sept. 1815 hade åtskilliga ståndspersoner jemte några af allmogen i Domkapitlet gjort ansökning, att Swenska gudstjensten, på anförda skäl, hädanefter måtte få hållas i stora Kyrkan efter den Finska. Då acten till wederbörandes hörande remitterades anfördes skäl med och mot, och målet drefs icke utan en sårande bitterhet å de sökandes sida. Men med affeende å förändrade tidsomständigheter,

fann Consistorium genom Utslag af d. 22 Febr. 1817 skåligt förordna, att Swenska Gudstjensten skall hållas näst efter den Finska i stora Kyrkan, ifrån 1 Maj till den 1 October, men den öfriga årstiden i Sacristian, att Böndagarne ingen Prest får skickas till Kapellet, att Kantpredikningar sällan om sommaren böra utlysas, samt att Sockenstämmor böra hållas efter Swenska Gudstjenstens slut; men i allt annat ansåg Consistorium sig ej kunna stadga något till framtida afvikande från det som här hårtills, enligt Kongl. Resolutionen af d. 13 Nov. 1780, blifwit practiceradt. I enlighet härmed hålles nu Swensk Gudstjenst nästan alla Söndagar, ömsom i stora Kyrkan ömsom i Sacristian; men sedan sinnena på en mängd år hunnit lugna sig, har man beghnt inse att steget war förhastadt, och mången hysar den fromma önskan, att få återgå till förra ordningen. Swenskarne's antal torde uppgå till 1000, barn inberåknade.

I Kapellet förekomma högst få, hwarföre ock, då någon gång Swensk Gudstjenst blifwit förrättad, Presten fått predika, såsom man säger, för toma wäggarne.

Sluteligen må äfwen något anföras om Kyrkans öfriga tjenstemän samt deras lönewilkor och åligganden. -

Klockarens skyldigheter äro i lag bestånda. Den äldsta Klockare, hvars namn man funnat få reda på, är

1. Sigfrid Erikson. Han war tillika Prest och lefde ännu 1680.
2. Henrik Erikson.
3. Thomas Hallén, som år 1736 för sin höga ålder erhöll sin son
4. Henrik Hallén till biträde och sedermera till efterträdare. Han dog 1789. Ibland hans flere barn märkas:
  - a) Isak Hallén, Sjöcapitaine och fader till Capitaine Johan Hallén, som ännu lefwer och nu förer Ångskonerten Storfursten. b) Johan Hallén, född 1748, som sedan han en tid varit Student, nedsatte sig här och såsom Barnalärare i många år bidrog till Församlingens bildning i Christendomen. Flere ståndspersoners barn gingo hos honom i skola, och hela antalet af hans elever, skall hafwa gått öfwer 200. År 1826 lät Domkapitlet genom Pastor offentligent betacka honom för hans wisade nit i barnaundervisningen.
5. Carl Fredrik Ekman, Torpareson ifrån Dikala, född 1772, blef för sin utmärkt sköna

röst år 1790 wald till Halléns efterträdare, med wilkor att lära sig Orgelspelning och sedan för Klockarelön åfwen förrätta Organisttjensten. Han dog i slag 1832 d. 4 Jan. War gift, men hade inga barn.

6. Anders Elias Lindgren, son till nuvarande Organisten i Lowisa, Director Cantus Elias Lindgren och född d. $\frac{6}{12}$ 1815. Han war förut Organist i Urdiala, då han efter d. $\frac{1}{2}$ 1833 anstaldt wal, erhöll fullmakt på Klockare- och dermed förenade Organist-syßlan. Såsom uppmuntran för sitt bemödande att handleda Församlingens ungdom i sång, blef han d. $\frac{2}{3}$ 1839 af Domkapitlet hedrad med Director Cantus caractaire. Han är gift med Johanna Eleonora Forström.

Klockarens lön har alltid utgjort den i lag bestämde; men för att kunna erhålla en duglig och ordentelig Organist, beslöts d. $\frac{1}{4}$ 1832, att såwida dessa syßlor komma att förenas, hans lön hädanefter skall ökas med en kappe råg ifrån hwarje hemmans röst, med wilkor att den blifwande Klockaren för ingen Hemmansägare, desß hustru och barn, skulle uppbåra någon sportel för tacksågelfer, men för öfrigt bibehållas wid alla de sportlar, som Organisten Elman förut warit tillerkände, nemligen utom hwad

honom för dop och kyrktagning enligt lag tillkommer, 60 kop. B. U. för lufsång, 20 kop. B. U. för tackfågelfer, samt 30 kop. B. U. för brudlyfningar, men af de förnögnare något rundligare. Hans inkomft i fpanmål ftiger till 25 tr. Wid Sockenftamma d. 23 Aug. 1835 fäftftälldes, att för Orgelmufik wid begrafningar, fom firas om Söndagen, Kyrkan ftall erhålla 1 Rub. 20 kop. B. U., Organiften lika mycket och Orgeltramparen 20 kop.; men ftör begrafningen om Söknedagar betalad dubbelt, ftändfperfoner obetaget att rundligare wifa fin erkänfla.

Klockare i Pyhäjärwi Kapell finnas hafwa varit:

Albinus Wattolin war redan Klockare 1727 och dog 1749.

Anders Alftrom, Matts Genell, Adam Mikander.

Johan Lindfors, född 1782, Förfamlingens nuwarande Klockare. Utnämnd 1810. Hans lön uppgår till 6 tr; men han uppbär nu äfwen Kyrkwäckare-kapporne samt beförjer graföppningar, enligt Sockenftammo-beflut d. 8 Mars 1835.

Kyrkowårdar hafwa funnits ifrån äldre tider. Den förfta, fom nämnes gamla Kyrko-

wården, war Bertil Korp ifrån Korpila, som dog 1658, af Herreslägt, men något utswåfwande; ty han bõtade 3:ne gånger för lågersmål. Honom eftertrådde Nils Jacobson Kaharla, derefter Henrik Jacobson och Pehr Clemetsson; men egenteliga Kyrkewårdsstyflan bestreds af Sockneadjuncterne Petrus Aquilinus och Jacob Agrikola. Efter Pehr Clemetsson, död 1696, blef Lånsman Jacob Hinderson ordentelig Kyrkewård omkring år 1697. Honom eftertrådde Kapellanen Johan Drenius, som bestredde styflan till sin död 1720. De öfriga upptagas i följande ordning:

Henrik Sarenberg ifrån Suontaka.

Nils Thomasson Lusi ifrån Lusila.

Thomas Hinderson Tarti ifrån Tartila.

Jacob Karén ifrån Drawala 1750.

Jacob Anderson ifrån Suxela Takola 1756.

Erik Anders Hirilå ifrån Wanhala 1760.

Anders Erikson Hirilå d:o d:o 1782.

Johan Hallén 1783.

Henrik Tartila ifrån Tartila 1790.

Jacob Tartelin d:o d:o 1796.

Adolf Drenius, Kapellan, 1804.

Johan Forström ifrån Suxela Takola 1811.

Johan Drenius ifrån Njuhala Myhyri 1823.

Glaes Rydman ifrån Suxela Rhytä 1838,
nuwarande Kyrkewård.

I äldre tider erhöll Kyrkewården lön, som 1753 förhöjdes till 20 Daler R. m., med löfte att den skulle ökas wid större förefallande reparationer. Då nya Kyrkan 1770, 71 och 72 byggdes, åtnjöt Kyrkewården 60 Dalers lön årligen, sedermera uppbar han 1 R:dr 32 ff. Specie; men 1783 fastställdes lönen till 3 R:dr 16 ff. Specie. Då Kyrkewården år 1790 förklarade att han utan lön, emot erhållande frihet från hållskjuts, wille Kyrkewårdsskapet förestå och Församlingen för hans hållskjuts åtog sig ett gemensamt ansvar, lemnade Landshöfdingen, genom Resolution af d. 12 Maj 1790, dertill sitt bifall; och ifrån den tiden hafwa Kyrkewårdarne härstädes alltid warit frikallade från hållskjutsens utgörande. En Instruction för Kyrkewården, hwarefter han bör sig rätta, finnes intagen i Sockenstämмо-protocollet d. 9 Dec. 1838.

Kyrkewäckaren har i alla tider härstädes warit Dödgråfware. Hans arfwode bestämdes i Sockenstämма d. 14 Maj 1786 till 4 ff. Specie, swarande emot 12 kop. S:r, för hwarje såwål större som mindre lik; men afgiften har sedermera blifwit förhöjd till 1 Rub. för större och 50 kop. B. U. för mindre lik, när, år icke bekant. Förut war wanligt att Kloekaren aflönade någon, som besörjde sången i Swenska

Kyrkan, ifrån hwilken skyldighet han likwål år 1800 befriades, då Församlingen åtog sig att med 1 tra råg ifrån Socknemagasinet en sådan Sångare aflöna. Men wid Biskops-visitacion år 1817 kom man sålunda öfwerens, att Kyrkowäckaren framdeles alltid skall tillika wara Sångare och Barnalärare i Församlingen. Men huru dessa befattningar i en framtid skola kunna förenas, är en annan fråga. Nuwarande Swenska Sångaren och Kyrkowäckaren heter Anders Johan Wendelin.

För att öppna och tillstånga Kyrkodörrarne samt tillika biträda wid uppafningen i Kyrkan, blefwo wid Sockenstämma d. 23 Dec. 1823 twenne Dörrwaktare anställda, som emot 4 R:dr B:ko lön hwardera, ågde att wid hwarje så Finst som Swenskt Gudstjenst tillstådeswara samt fullgöra hwad i ofwan anförda ändamål, till bibehållande af ordning och skick, af Pastor Kan blifwa dem anbefallt. Derjemte skulle de wara Kloftringare, i hwilket afseende ytterligare wid Sockenstämma fastställdes, att Klofaren numera ifrån detta bestyr är alldeles frikallad, såwida alla till Gudstjenst hörande ringningar af dem böra ombesörjas; men för likklofkor erhålla de särskild betalning, så lunda att för hwarje motringning, kallelseklofka och ringning till och ifrån grafwen betalas 30

Kop. B. U. Motringning skall taga sin början ifrån Socknebron, eller Gaudankaljo, eller Ristin Keto; men önskar någon ifrån längre håll, betale dubbelt.

Kyrkones Serman åro 7 till antalet och de dem tillhörande districter följande:

1. Wichtjärwi byar med underlydande torp.
2. Herrakunda: Kourla, Olkala, Kirwelå, Lahnus Korpila, Haimo och Suontaka.
3. Kirkokunda: Njuhala, Suxela, Wanhala, Wåkilå, Tartila, Drawala, Trjala och Mori torp.
4. Kortjärwikunda: Selkis, Sipoi, Tuohilammi, Härkålå, Salmis, Ruskela och Ollila.
5. Wåsikansa: Koikala, Taipale, Pårlox, Niemenkylå, Lepperlå, Røykålå, Hapkylå, Weikola Kaukola och Hynnellå.
6. Enåjärwikunda: Terwalammi, Hiiskaby, Sultila, Sättolå, Niemenkylå, Lachtis, Pietilå, Kotkaniemi, Langila, Härkåilå, Pusila, Palajärwi.
7. Tokikunda: Herkilå, Kaharla, Wanjoki, Måramåki, Pakasela, Niemis och Wanjärwi.

I Pyhäjärwi är hwarje Uppsyningsman i Låsbohlen tillika Serman. De hafwa ingen lön, men åtnjuta efter gammal sed fri graf och klocker.

Prestebohl.

Sannolikt har Prestegård funnits allt ifrån den tiden då gamla Kyrkan uppfördes. År 1507, då Församlingens första kända Pastor installerades, efterfrågades och deß råer, hwaröfwer följande document uppsattes:

Jag Måster Henric Wanne Domprost i Åbo å then tid jagh satte Kijrkoherde i Wichtis denne Manne H:n Märthen om Sanct Bartholomei dagh, Då besporde jagh til Menige Sochne Bönder om the wiste thes Prestebohls råå; Då nåmbde the theße här efterskrefne råår, som år först råån Purhanjohonsuu, Korlia Kyperi, Gnåmmenmäki, Sawikaljo, Musta-kaljo och Rydhankando. Anno D:ni 1507.

År 1686 blef Prestgården till sina ågor uppmått af Landtmätaren Lars Forsell, men Kartan finnes ej mera i behåll. Åfvenså blef Prestgården år 1696 af Kronofogden Holmdorf provisionelt skattlagd och till $2\frac{1}{2}$ öreland beråknad. Men den egenteliga skattläggningen, och hwarpå åfwen alla sedermera fållda domar och utslag sig grunda, skedde på Kammar-Kollegii befallning d. 20 Aug. 1698 af Hårads-höfdingen J. Berger, enligt hwilken Prestgården upptages till 1 hemman 1 mantal $5\frac{1}{2}$ öres skatt och 37: 2. $11\frac{1}{5}$ jordeboksrånta.

Ukern befanns år 1686 bestå af 9 t:r: ut-
 såde, hwilket likwål år 1698, då skattläggning-
 en skedde, upptages till 12 t:r. Sedermera
 hafwa betydliga odlingar blifwit verkställda, så
 att wid 1780 års storskifte Prestgårdens hela
 åkerjord upptages till 48 t:r 28½ kappland, som
 besås af innehafwaren med 14 a 15 t:r höst-
 utsåde, utom den åker som fyra Torpare dispo-
 nera. Jordmån är pöslera och svartmylla.
 Utom de ågor af hwilka Prestgården är om-
 gifwen, och som kunna betraktas såsom des
 enskilda jord, upptages åfwen i Skattläggnings-
 instrumentet Kyrkoåkrarne och en mängd större
 och smärre ångslappar, fringströdda i socknen.
 Om tiden, när och orsaken hwarföre de blifwit
 Prestgården underlagde, har man ingen skrifte-
 lig utredning, men de grunda sig sannolikt på
 den i gamla Landskapslagen så kallade sköt-
 ningen, d. w. s. att då Prestebohl inrättades,
 som ej ansågs åga tillräckliga ågor, war För-
 samlingen skyldig att sköta eller sammanskjuta
 åker och ång till des behof.

Ångarne, med undantag af Nummenpå i
 Nurmjärwi socken belägna ång, som ej ingick i
 mätningen, upptagas till 99 tunnland 24 kapp-
 land och åro följande:

1. Kirjawa, Prestgårdens bästa ång, låg i
 tegskifte med Njuhala by, intill år 1767, då

samfällighetens ångar uppmättes och Prestgården erhöll sin affskilda del, som genom Landshöfdingens dom stadfästades d. 10 Juli 1759. Den affkastar i medeltal 70 sommarhäckar hö.

2. Suontaka Luchta dömdes 1675 d. 4 Febr. wid Håradstinget att läggas under Drawala, såsom warande desß gamla bolstad, hwarifrån den kommit under Suontaka; men emedan Suontaka då allaredan hade förbytt denna ång till Prestgården, så har Drawala af Suontaka bekommit wederlag, och ången förblef under Prestgården genom utbyte af Sårwenpå ång i Dkala emot Dkalias andel i Suontaka, hwilket byte genom dom d. $\frac{1}{8}$ 1780 stadfästades. Denna tillkomna ångsdel utbyttes åter emot ett Suontaka Sko inwid Prestgårdens andel liggande ångstycke, enligt Landshöfdingens Stadfästelsebref af d. $\frac{1}{8}$ 1787. Deputom bör anmärkas, att genom sårskild wid Hårad=Rätten d. 13 Sept. 1779 stadfästad öfwerenskommelse, emellan Prestgården och Drawala å ena samt Suontaka Nedergård å andra sidan, de förstnämndes ångar blifwit sammanslagne med Suontaka Nedergårds storång, under en hågnad, som af Knutila Nedergård bör underhållas, emot den sistnämnde tillerkänd rättighet, att

till bete för sina oxar, hästar och fålar få begagna alltsammans, med wilkor att inga kreatur, utom egarens egna, insläppas före sänningstiden i Augusti, ej eller sednare der wistas än till Michaeli. Dock få Prestgårdens och Drawala fålar gå der i bete. Ången afkastar i medeltal 25 häckar hö.

3. Kadis eller Kandonijtu afkastar 8 häckar.

4. Nummenpåå ång i Nurmjärwi ligger 2 mil ifrån Prestgården i ett sammanhang med Nummenpåå bys storång, och hwilken by fordom räknades till Wichtis socken. Om denna ång har i äldre tider warit många processer, i hwilket afseende åren 1665, 1669 och 1680 protocoler på Kyrkofästans bekostnad blifwit löste. Genom Skattningsinstrumentet af 1698 är Prestgården tryggad wid besittningen af denna ång. Den lemnar i medeltal 16 häckar; men i anseende till swårigheten att densamma wårda, hågna och berga, såsom långt bort belågen, har den redan i längre tider, emot hafwa afkastningen, warit utarrenderad.

5. Härköilå ång afkastar 1 häck.

6., 7. och 8. Karpirinda, Mahlamåki och Sokinitu äro i Skattningsinstrumentet upptagne såsom åkerlindor, men afkasta nu tillsammans omkring 30 häckar.

Alla dessa ångar begagnas af Prestgårdsinnehafwaren, men nedannämnde åfwen Prestgården tillhörande små ångslappar, bergas af Prestgårdens underlydande Torpare.

9. Weikola-ången.

10., 11. och 12. Kurjenoja, Wanhala och Kylånalusta ångar, inom Wanhala bys samfällighet, blefwo wid storskiftet i Wanhala 1776 sammanlagda i ett skifte, under namn af Kylånalusta, och lemna 6 torpars hofkastning.

13. Kurwela emellan Wanjärwi och Nyhååå.

14. Mylliluchta eller Böhle ång wid Kotaniemi.

15. Jarwa ång å Wanjärwi ågor.

16. Kyperisto ång wid Kourla rå.

17. Langila ång.

18. Kaharla ång afkastar $\frac{1}{2}$ häck.

19. Tuorila ång i Pyhåjärwi afkastar 1 häck.

20. Siipon Suo, innehållande 18 kappland, blef enligt Ågodelnings-Råttens faststållda dom af d. $\frac{1}{2}$ 1781 bortbytt emot en Myhri rusthåå tillhörande skogsbacke, nu intagen och odlad i den så kallade Brunni Peldo.

Utom ofwannämnde ångar åger Prestgården del i Hanganuo kårt, som under nuwarande

Pastors tid blifwit odladt och afkastar ungefär 10 häckar, utom den delen som af Torparena blifwit odlad och af dem såsom ångsland begagnas.

Prestgårdens hela höafkastning uppgår således till 140 sommarläs, hwartill ännu komma 20 häckar sjöfoder i Kirjawa träsk, hwilket i förhållande till åkerwidden är nog ringa. Härmed har likwål kunnat underhållas 5 hästar, 12 a 15 kor, utom ungnöt samt 12 a 15 får öfwer wintern.

Prestgården, som endast till ångar och skog hörer till Njuhala samfällighet, har eget fiskwatten under sina bohåkrar och desutom i Njuhala samfällighet. Redan wid skattläggningen ansågs det så ringa, att det ej kunde tagas i beräkning. Nu har det så förminskats, att man endast om wären kan räkna på litet fårsk fisk. Fiskwattnet och sjöfodret är skiftadt d. 13 Juli 1801.

Utom ett skogsstycke emot Wäkilå rå emellan sjön och landswägen, som är Prestgårdens enskilda tillhörighet, war skogen samfällig med Njuhala intill 1780, då hwar och en erhöll sin skilda skogslott. Prestgårdens innehåller 305 tunneland 25 kappland. Desutom har Prestgården och Kuortela Kapellansbohl en utmark, Mori kalladt, der god skog skall hafwa wuxit, men som

för deß aflågsenhet skull, af obehörigt folk, fordna tider blifwit ganska illa medfaren. I den såkallade Trjalaholmen åger Prestgården en tredjedel samt hela Dinassaari holme inwid Kaukola by, hwilka användas till sommarbete. Ghuru skogen är delad, blef mulbetet gemensamt. Gamla Kyrkewallen och planen inwid bron är i storskiftet beråknadt de Njuhalaboer till godo, sålunda att Myyri har 2 tunnland 2 kappland, Uukas 1 tunnland 1 kappland och Kuortela 14 kappland, men enligt öfwerens-kommelse d. 1 Juli 1780 skola de förblifwa samfalta.

Den första ordentliga husesyn på Prestgården, så widt man känner, blef hållen d. 30 Maj 1699 af Håradsfogden G. Sparman. Då fanns ej andra boningsrum än Biskopsstuga med 2:ne kamrar och en bagarstuga. Wid Rys-sens infall blef Prestgården år 1713 alldeles utplundrad och ödelagd, då Prosten Chauwoniuss flyttade till Terwalammi, der han ock bodde till sin död 1715. Prestgården berättas under tiden hafwa varit använd till Lazarett. Efter Chauwonii död flyttade aflidne Sockneadjuncten Johan Finneri son till Prestgården och besådde en del af åkern, som han uppbrutit till 2 tunnland. Men 1727 tog Kapellänen Johan Dre-nius Prestgården i förvaltning. Han hade af

Grefwe Douglas, som den tiden war en måltig man, erhållit fullmakt på Wichtis Pastorat, hwilket han förwaltade till sin död 1720. Samma år utnämndes också Malm till hans efterträdare, förmodeligen af Ryskt öfwerbefäl, emedan han confirmerades i embetet efter krigets slut. Då hufesyn wid hans tillträde år 1723 blef hållen, war Prestgården till det mesta uppbränd, hvarföre Sockneboerne åtogo sig att uppbygga densamma, sålunda att wiåa hus delades på hwarje trakt af socknen. Den enda byggning, som ännu stod qwar, bestående af ett stort rum, afplanladt till sal och 2:ne kamrar, står ännu att beses såsom hólada på Mahlamåki ång, wittnande om den tidens ringa anspråk. De hus Sockneboerne åtogo sig att bygga äro: 1. Gästestuga eller den så kallade Caractairsbyggnaden, 2. Bagarstuga, 3. Wisthus, 4. Källare med Källarboda, 5. Stallet, 6. Boda med Loft, 7. Stor Kia, bestående af Kia och Loga, 8. Twå Fåhus, 9. Foderlada, 10. Mindre Kia med Loga och Foderlada och 11. Badstuga. Wid den hufesyn, som efter Prosten Lagi tillträde blef hållen d. 22 och 23 Aug. 1774, förklarade Sockneboerne som hittills dessa hus bygt och underhållit, "åfwen framdeles nögd med den förordning af Prestegårdshusen, som Ryrkolånet, samt

de under detta Pastorat lydande Bohl, böra uppbygga, och uti 1723 års Synesinstrument finnes närmare rördt och utsatt." Emot denna förening har sedermera intet Klander blifwit anmåldt, utan wisa twertom alla derefter hållna Husesyns-instrumenter att ofwannämnde hus blifwit såsom Socknen tillhörige ansedda och af dem wid magt hållne. För närwarande äro alla husen, ehuru gamla, i försvarligt godt stånd, likasom belågenheten är den skönaste man kan önska. Under ett tak med Bagarstugan är en sal med 2:ne kamrar, uppförd såsom Pastors enskilda tillhörighet, der han ock har sitt embetsrum. Å Prestgården finnes 6 torp.

Kapellansbohlet, Kuortela kalladt, belåget i Njuhala by, kallas i Jordaboken nytt Kapellansbohl Carl Mattson, hwilket tyckes bewisa, att detsamma efter Carl den II:tes reduction till boställe blifwit upplåtit. Detta winner styrka åfwen af andra omständigheter. Sy det omnämnes allraförst på 1690-talet såsom ett uselt nåste, hwilket ingendera af Kapellanerne just wille begagna och war alldeles icke bebygdt. Det war också roteradt, intill dess genom Resolution på Prestersskapets besvär af d. 22 April 1735, §. 5, roteringen ifrån Kapellansbohl blef flyttad på oroterade hemman.

Det är likwål graveradt med 8 k:pr Krono-
tionde. Efter krigets slut ålades Sockneboerne,
wid Biskops-visitationerne 1726 och 1730, att
i behörigt skick sätta Kapellanshemmanet. Stock
hade ock blifwit ditslåpad, utan att användas.
Kapellanen bodde sjelf på sitt rusthåll Niemen-
kylå och bostället sköttes af Landbonde. År
1753 hade Sockneboerne åter slåpat stock till
des bebyggande, men då man föreslog att or-
denteliga Zimmermän skulle antagas, hånsköts
saken till Consistorium; men hwad resultatet
blef, är icke bekant. Kapellansbohlet förblef i
det mesta obebygdt, intill des Kapellanen Bäck-
wall här uppförde några hus, hwilka ännu stå
qwar; ej eller har någon husesyn mig wetherli-
gen här blifwit hållen, förrån d. 3 och ff. Juli
1823. Bostället har $\frac{1}{2}$ oförmedladt och $\frac{1}{4}$ för-
medladt mantal och råknas i Njuhala samfäl-
lighet till 3 stänger. I Jordaboken upptages
bostället till $\frac{3}{4}$ öreländ. I mycket god åker ut-
sås här omkring 3 tr: höstutsåde. Håafkast-
ningen borde stiga till 40 sommarläß. Å Mori
utmark är ett nytt torp anlagdt. Skogens
widd utgör 240 tunnland. Föröfrigt finnas
alla des ågor på Prestgårdens chartor upptagne.

Kapellanen i Pyhäjärwi har intet bo-
ställe, ehuru ansökning derom år 1724 gjordes
af Kapellanen Strandman, och åfwen enligt

Visitations-protocollet 1729 skall hafwa blifwit
 lofwadt. År 1732 förnyades ansöknigen af
 Schytterus, men begge gångerne utan önskad
 påföljd. Emellertid hafwa Kapellboerne försedt
 sin Kapellan med tillbörliga boningsrum, bestå-
 ende af en sal, tre kamrar och en bagarestuga
 samt nödiga uthus, dem Församlingen alla sjelf
 bygger och underhåller. Derjemte åtnjuter han
 af Församlingen, enligt gammal praxis och öf-
 werenskommelse, hö och halm, hwarmed 1 häst
 samt några kor och får kunna födas, åfvensom
 ett lass wed ifrån hwarje hemman. Åkerstycket
 emellan Kyrkan och Prestegården är af de Nyh-
 kälå Byamån till Prestens disposition för ewär-
 deliga tider öfwerlemnadt, enligt Ågodelnings-
 Rättens dom af d. 30 Juni 1810. Åfvenså
 käl-landet på södra sidan, som nu är odladt till
 trädgård. Desutom begagnar han några Listo
 hemman i Wattola tillhöriga ångslappar, så-
 som ersättning för det hö dessa hemman eljest
 till Kapellanen borde aflemna.

Sockneadjuncten har aldrig haft boställe,
 utan bodt här och der honom beqwåmligast sy-
 nats. Men som detta i många affeenden både
 för honom och Församlingen war mera obe-
 qwåmt, erhöll dåwarande Sockneadjuncten S.
 Tulander af Prestegårdens innehafware tillåtelse,
 att på dess mark uppföra boningsrum, hwartill
 åfwen plats d. 4 Maj 1824 utsynades, jemte

ett litet jordstycke, som under nuvarande Pastors lifstid lemnades honom att odla och bruka. Då han sedermera år 1835 befordrades till Kapellan i Församlingen, inlöste Församlingen de af honom uppförda husen, bestående af en byggnad med sal, 2:ne kamrar och kök, stall, fåhus med lada och ett redskapshus, till bostad åt Sockneadjuncten, dock utan sig åtagen förbindelse att dessa hus underhålla eller bebygga, utan åligger det Sockneadjuncten, åt hwilken de nu öfwerlemnades, att dem underhålla och vårda och sedan till sin efterträdare öfwerlemna. Då de blifwa så gamla, att de ej mera kunna begagnas, ankommer det på Sockneboerne att med dem förfara såsom då bäst synes. För de små ågor han innehar, praesteras några helpdagar till Prestgården under hötiden. Såsom ett stående boställe kan detta således icke anses, äfwen derföre att det befinner sig på Prestgårdens mark, ehuru man bör förmoda att blifwande Pastorer ej skola göra någon ändring i denna Sockneboernas wälwilliga anstalt. Allt enligt Sockenstämмо-protocollet af d. 12 Juni 1836.

Klockareboställe finnes icke, men i fordnatider fanns så kallad Klockarestuga uppförd af Sockneboerne på gamla Kyrkewallen, som förmodligen äfwen användes till Sockenstuga. Nu har Församlingen ingendera; men att uppföra den sednare, måste blifwa en af dess första omsorger.

Religionskunskap. Sedlighet. Lefnadsfätt.

Man begår ofta mycken orättwisa emot förflutna tider, då man klagar öfwer bristande upplysning hos vår allmoge och ej betänker den möda och det outtrötteliga nit som fordrats, för att höja folkbildningen till den punkt densamma nu innehar. Det är lätt att bygga sedan grunden är lagd, och wi måste göra våra föregångare i embetet den heder, att tillstå det de arbetade mer än wi; ty då skedde ett synbart framskridande, som war deras verk. Men man mistager sig ock, om man tror att en hastig lyftning ifrån råhet till bildning och sedlighet skall wara möjlig. Det finnes så många omständigheter som ingripa i ett folks bildning, som gör att då man tycker sig gå framåt på ett sätt, går man tillbaka på ett annat. Förståndets upplysning och hjertats wändande till det goda genom religionen, måste följas åt. Derföre hwile wälsignelse öfwer de Lärares stoft, som rätt uppfattat denna sak och i enlighet dermed uppoffrat sina krafter, för att ej mindre utsprida sanningens ljus, än att genom egna efterdomen och en wäl handhafd Kyrko-disciplin wårda det goda och utrota det onda i sin ombetrodda Församling!!

Men Eastom ett täckelse öfwer förflutna

tidehwarf, ty wi kånna ej hurudant egenteliga tillståndet då war i Församlingen. Wi låsa blott såsom en märkwärdighet antecknad, att år 1700 funnos i Moderkyrkolånet 193 och i Nyhåjärwi 28 personer som kunde låsa i bok, och slute deraf, att förut ganska få eller ingen kunde låsa. Och likwål hade Evangelii lära redan nära 200 år blifwit predikad i landet.

Till befordrande af ytterligare tillwårt i christendomskunskapen, stadgades år 1726 att bönestunder morgon och afton skulle hållas i hwarje hushåll, och derefter ett hufwudstycke af Catechesen upplåsas och af föräldrarne på enfaldigt sätt för barnen förklarad. Derjemte skulle en Sockenstuga uppföras, der alla okunnige barn af Klockaren borde underwisas. Men ehuru uppsyningsmän tillsattes, som skulle waka öfwer beslutets werkställighet, swalnade här, likasom i mycket annat, iswern, Sockenstugan förföll, Klockarens befattning upphörde och fastän en del föräldrar woro sorgfällige om sina barns underwisning, så woro likwål större delen, som hwarken wille eller kunde till sina barns förföran i läsning något uträtta. Sådant war emellertid äfwen förhållandet i andra Församlingar, hwarföre saken wid 1759 års Prestmöte blef föremål för allmän öfwerläggning, då man ansåg att böter borde fastställas för den tröge

och utwågar beredas för den fattiga, att under skoltiden underhålla barnen hos Kloekaren. Då detta ämne uti Sockenstämma 1760 i Wichtis förhades, kom man wäl öfwerens att de barn, som wid 12 års ålder ej kunna läsa Lutheri Cateches, in och utantill, skulle i Moderkyrko-lånet böta 6 Daler och i Nyhåjärwi 24 öre Ropparmynt; men hufwudsaken, nemligen de fattigas undervisning, glömde man bort, eller rättare wille ej lyhöna dertill. Prosten Lagus, som ansåg att ändamålet endast genom strånghet kunde winnas, ökade böterna till 2 Daler S. m. för den ytterst tröga och wårdslösa, som i händelse förbättring ej mellankomme, skulle sitta en Söndag i Stocken. Men enligt hwad protocollerne wittna, widtoges denna utwåg högst sällan, då deremot hans jemna werksamhet och allwar, uträtade mer än böter och stockstraff. Motwilliga äldre barn agades och det war wanligt att Kloekaren till detta ändamål medförde kappor på läsförhören, hwilken sed ännu flere år efter hans död iaktogs. Emellertid wann han sin affigt och under de 20 år han förestod sitt herdaembete, gjorde Församlingen synbara framsteg i bokläsning, ehuru ännu mycket war att önska. Hans efterträdare Kyrkoherden Ignatius sökte med ungdomlig kraft att bygga på den lagda

grunden; men att förmå Sockenboerne att, genom anslag ifrån Magasinet, löna en Skolmästare, kunde han ej genomdrifwa. Ehuru han icke skonade hwarken sin eller Klokkarens möda, då det gällde att lära och undervisa, funnos likväl wid hans bortgång, enligt en af honom sjelf författad förteckning, 114 personer under 30 år, som woro nästan okunnige så i innan- som utanläsning. "Denna längd," skrifwer samma ömsinta Själaherde, "kunde, ty wår! "ännu ökas, men till en början kan här wara "nog. Så mycket det å ena sidan fågnar mig, "att under min embetstid hafwa kunnat unge- "färligen till hälften minska den okunniga ung- "domens antal härstädes; åfvenså mycket blöder "mitt hjerta i detta ögonblick wid åtänkan på "de öfriga. Uck! måtte den lyckliga tidpunkt "en gång inträffa, då i wårt Finland bättre "medel och utwägar kunde widtagas till allmo- "gens barns undervisning, ishynnerhet i bokläs- "ning, såsom det första nödwändiga till befor- "dran af christelig upplysning och förbättrade "feder!!"

Wid Biskopsvisitation år 1807 ledde Prosten Euderus, understödd af Biskop Tengström, Församlingens uppmärksamhet på behofwet af en Barnalärare och anskaffandet af en fond för fattiga och faderlösa barn under skoltiden, då

allmogen biföll att af Magasinet's behållning, årligen till detta ändamål, skulle anslås några t:r råg, hwars belopp, åfwensom åt hwem den skulle utdelas, Församlingen åfwen årligen i Sockenstämma skulle bestämma. Tillika fastställdes att Ryrkowäckaren framdeles skulle wara Skolmästare och hans ordinarie lön för detta besvär ökas med några t:r ifrån Sockenmagasinet. Men kriget inföll och i Magasinsförvaltningen rådde mycken oreda, så att beslutet kom att hwila, intill d. 15 Augusti 1813, då sedan Magasinet blifwit revideradt och dess behållning utredd, Prosten Tuderus påminte om beslutets werkställighet. Till sin stora förundran fann han likwål nu, att allmogen war ifrån saken och till och med bestridde det gifna löftet, och sålunda genom egoistisk beräkning tillintetgjorde det hopp man hyste om bättre tider. Socknens Ståndspersoner föreslogo då, att genom nya insatser bilda en särskild fond för detta ändamål; men åfwen häruti war allmogen obeweklig. Då förenade sig innehafwarena af Trjala, Kotkaniemi, Kourla, Sfra Lahnus, Härkälä, Salmis, Suontaka och Kirwelä Säterier, Wanhala Juotila och Glöstalo Rusthåll, Hapkylä Kopu samt Prestgården och Kuortila Kapellansbohl, att för sina innehafwande lågenheter hwardera

inläggga i Magasinet $\frac{1}{4}$ t:a råg på mantalet, samt desutom en £:pe , för hvarje underlydande Torpare, såsom fond för en blifwande Skol-inrättning. Allmogen samtyckte att rågen skulle i Magasinet förwaras och utlånas förrån annan Magasinsråg. Enligt denna plan hade fonden bordt blifwa 5 t:r $21\frac{1}{2}$ £:pr ; men Trjala, Härkälå, Salmis, Kotkaniemi, Kirwelå och Wanhala Nlostalo försummade sin insatts. Sannolikt hade också alltsammans upplöst sig till en tom idé, om icke Prosten Euderus härwid ådagalagt en berömmwård oegennyttia, som ännu hos en efterwerld skall göra hans namn heder. Ty ehuru hans insatts ej hade bordt utgöra mer än $13\frac{1}{2}$ £:pr , aflemnade han icke allenast af eget förråd $2\frac{1}{2}$ t:a, utan ock, då samma år en gemensam uttågt ifrån Magasinet ågde rum, anslog all på Prestgårdens andel sig belöpande spannmål till fondens förstärkning, hwilket wackra exempel åfwen innehafwaren af Olkala Gård och Kuortila Kapellansbohl följde. Hela fonden blef nu 40 t:r 20 £:pr , hwartill bidragit:

Prestgården med	23 t:r	8 £:pr .
Olkala Gård med	10	11
Kuortila med	5	8
Kourla Gård med	1	—
Hfra Lahnus med	—	8
Suontaka Skoo med . . .	—	$7\frac{1}{2}$

Suotila med	— t:r	4	£:pr.
Hapkylä Kopu med	—	4	

Summa 40 t:r 20½ £:pr.

Att förebygga möjliga twister i en framtid, blef denna Skolefond år 1827 ifrån den allmänna Magasinsfonden afföndrad och föres nu öfwer bägge särskild räkning. Genom årlig utlåning har denna Skolefond på en tid af 30 år stigit till 285 t:r.

För att ej alltför länge uppskjuta med uppfyllandet af Stiftarens wälmenta affigter, engagerade numvarande Pastor, den såsom Barnalårare wäl witsordade ambulatoriska Skolmästaren Jakob Ahlsman, född i Pöytis d. 2 1798, hwilken ock efter 2:ne års wistande härstädes, genom Sockenstämmo-protocoll d. 24 Maj 1840, blef constituerad Skolmästare i Wichtis. Han uppbär årligen 6 t:r råg i lön, samt desutom 1 Rub 20 kop. B. U. af hwarje barn som han undervisar, hwarjemte 15 £:pr råg månadtligen utbetalas åt den, som förser honom med rum och uppehälle. De barn som njuta understöd ifrån Skolfonden, har han förbundet sig att gratis undervisa. Hans cours upptager wanligen tre månader, då han åter flyttar på annat ställe. På en tid af 7 år har han wexlat Skolrum 22 gånger och under-

wisat 508 barn i innanläsning. Med fågnad har man warseblifwit den wälsignelserika werkan en sådan ambulatorisk Skolnrättning medfört; men Pastor har ännu ansett betänkeligt att ombesörja någon Skolmästare-instruction, förr än öfwerthygelsen om lämpeligaste sättet, genom flere års erfarenhet hinner stadgas.

Skulle oaktadt de tillfällen föräldrar nu äga att få sina barn underwisade i bokläsning, ännu någon wisa motsträfwighet, så kan på dem tillämpas Ryrkostämme-beslutet af d. 13 Juni 1819, som stadgar att föräldrar af alla stånd, som icke tillhålla sina barn att lära sig i proportion af hvars och ens ålder, stafwa, samt låsa i och ur bok hwad af dem skäligen fordras kan, skola böta Twå Rubel Silfwer till de fattiga, eller sitta en eller flere Söndagar i Stocken. Detsamma gäller åfwen om minderåriga, till Herrans H. Mattward ännu icke admitterade tjenstefolks Husbönder eller Matmödrar, om de icke låta sig wårda om sina tjenares Christendomskunskap. Samma straff drabbar ock fullmyndiga personer af medelålder, då de glömma, hwad de wid sin första Mattwards-gång kunnat. Men detta beslut har blott i högsta nödfall blifwit tillämpadt, lifasom det

icke heller är det enda rätta medlet att väcka den slumrande menniskoanden. Detta måste ske wid Skriftskolorne, Låsförhören och genom en högtidlig Gudstjenst.

Låsförhör hållas här i 43 Mattbohl, som taga sin början i medlet af Januari och wanligen äro slutade i April. Alla Prestes, Kloäckaren och Kyrkowäckaren äro närvarande, utom då någon vigtig omständighet fordrar någonderas frånvaro. Förrättningen tager sin början kl. 10 f. m. och slutar omkring kl. 4 eller 5, då efter hållen bön, middag intages. Kl. 9 är allt tyst och lugnt i gården. Presterskapet qvarstadnar till följande dagen. På Låsförhöret undersökes sedlighetens och de fattigas tillstånd i byalaget.

Skriftskolorne kommo här i gång först på 1770-talet. De warade då högst 2 weckor, men hafwa sedermera blifwit utsträckt till dubbelt och mera. Sedan Församlingen numera erhållit egen Skolmästare, har den ordning blifwit införd, att alla barn, som äro swaga i innanläsning, undervisas hela dagen af Skolmästaren; de som äro behjelplice i innanläsning, men utantill ännu icke kunna hela Catechesen, förhöras deruti ifrån 6 till 8 om morgonen af Kloäckaren. Presterskapet sypelsätter sig blott

med den egentliga Christendoms-undervisningen, som warar dageligen ifrån kl. 9 till 12 och ifrån kl. 2 till 6, då Director Cantus infinner sig att öfwa barnen i sång. Denna öfning har medfört mycken nytta, och ungdomen som i början war motstråfwig, synes nu tåfla att åfwen få en plats ibland de sjungande. Medeltalet af Finska confirmerade barn, har de sednare åren varit 80 och af de Swenska 20. Confirmationen förrättas wanligen af Pastor.

I Pyhäjärwi, der Presten är ensam och ingen Skolmästare finnes, medför Skriftskolebarnens beredande stort besvär och tidspillan. Fågnande är likwål att se huru åfwen här, under de sednare åren, bokläsningen framskridit. Medelantalet af confirmerade utgör 50.

Om allmogens härstädes seder och lefnadsfatt i äldre tider har man ingen tillförlitlig underrättelse; men af en skrifwelse, som Landshöfdingen Stjerncreuz d. 3 April 1723 lät utgå till socknarne i detta härad, skulle man kunna sluta, att på 1600-talet allt stått ganska wål till, i jemförelse med tillståndet efter kriget, som på sedlighetens wågnar war ganska beklaganswärdt. Han säger "sig med nöje hafwa erfärit, huru intwånarena icke allenast winnlagt sig om hemmanens åkerbruk och swedjande, utan

ock med tjårubränneri, wilddjurs fällande, planfors och trådkårils förfärdigande m. m., hwarigenom de under en årbar wandel kunde sig lifnåra, men att denna allmoge, som tillförene warit för sin dygd och arbetsamhet berömd, under Ryska wåldets tid lagt sig på låttja, flåttja och fylleri, och derwid lemnat allt handlost, så att de beslita sig hwarcken om Gudsfruktan och ett christeligt lefwerne, ej eller om förut brukliga nåringar." Denna målning är bedröflig; men sådane äro frigets följder. Vårren då edra barn att skatta friden och att bedja Gud för en nådig Öfwerhet!

Uti en annan skrifwelse, som nämnde Landshöfding d. 12 Aug. 1724 utgaf emot ocker, lemnar han äfwen en bedröflig målning på ochristeliga tänkesätt hos allmogen. Han säger "att många finnas, som då de af fattiga om spanmåslån anlitas, twungit de olycklige att först betala en bock, ett får, ett liispund smör m. m. till wålgerning och sedan att in natura återbetala tredubbelt af hwad de till låns bekommit." Med anledning af allt detta, anbefallte han, att i hwarje socken 2:ne Uppsyningsmän skulle tillsättas, som jemte Lånsman, Bro- och Skalfogdar skulle waka öfwer ordning och sedlighet. Huruwida detta påbud blef satt i werkställighet är obekant. Men då till följe af

Presterkapets besvär wid 1723 års Riksdag, anbefallt blef, att i hvarje socken Uppsyningsmän i byalagen skulle antagas, tillsattes åfwen i Wichtis wid 1730 års Biskops-visitation sådane tjänstemän, hwilken inrättning också allt intill denna dag blifwit bibehållen. Deras åligganden hafwa sedermera wid åtskilliga Sockenstämmor blifwit ytterligare bestämde, men werkan af deras tjänstebefattning har här, likasom förmodeligen också i andra Församlingar, ej till fullo swarat emot det åsyftade ändamålet. Orsaken ligger deruti, att den ena grannen ej will, ofta ej wågar, wara den andras spion och ser derföre med mycket igenom fingrarne. Wid Sockenstämman d. 25 April 1819 stadgades, att den Sex- och Uppsyningsman som uraktlåter att hos Pastor anmäla någon till hans kunskap kommen oordning i byalaget, skall affättas och böta 5 Rubel Silfwer, samt 10 Rubel då han tillåter oordningar i sitt eget hus. Men beslutet är swårt att verkställa, då det ej anstår Presten att wara Policemästare. De flesta oordningar hafwa härledt sig ifrån lönnkrogarne, der egennyttan finner sin winst uti att gynna sammanlopp af liderliga personer. Men till heder för samtiden, måste man erkänna att dessa åfwen i Wichtis Församling märkbart aftagit, och det hör till sällsyntheten att på något

gelag eller offentlig sammankomst anträffa en öfverlastad person; men der ock sådant skulle inträffa, fordrar hedern att han genast, utan buller, aflågsnas. Att i sednare tider flere blifwit för fylleri bötfällde än fordom, utgör ingen kontroll på fyllerilastens till- eller aftagande; det vittnar blott om en mera verkksam Kronobetjening. För äldre tider har man inga såkra uppgifter här om.

Deremot har slofligt umgänge könen emellan varierat, som man kan se af följande förteckning:

	Lömskalåge.	Örtidigt Sångelag.		Lömskalåge.	Örtidigt Sångelag.
1800	20	1	1823	28	2
1801	10	1	1824	19	2
1802	5		1825	15	1
1803	12	2	1826	16	2
1804	30	12	1827	19	2
1805	28	4	1828	20	5
1806	10	1	1829	13	7
1807	9	2	1830	20	4
1808	10	4	1831	16	1
1809	17	4	1832	11	
1810	21	5	1833	11	8
1811	8	4	1834	8	2
1812	14	5	1835	10	8
1813	10	4	1836	13	3
1814	9	5	1837	23	9
1815	13	7	1838	11	2
1816	13	3	1839	15	8
1817	16	3	1840	25	2
1818	5	3	1841	10	5
1819	15	2	1842	8	2
1820	11	3	1843	17	3
1821	13	3	1844	19	3
1822	13	3			

Det är först i sednare tider, eller ifrån 1828, då ordentliga brottmåls = förteckningar blifwit till Pastorsembetet inlemnade, som man kunnat erhålla tillförlitlig kännedom om begångna brott i Församlingen. Om förra tider kan således ej något bestämdt omdöme fallas; men på en tid af 16 år hafwa wid wederbörliga domstolar blifwit tilltalade och fällde:

För fylleri	84	personer.
„ slagsmål	25	„
„ swordom och sabbatsbrott .	12	„
„ stöld	20	„
„ snatteri	6	„
„ lönnfrögeri	7	„
„ wanwördnad emot förältrar och husbonde	8	„
„ wågafridsbrott	5	„
„ oloflig bränwins-tillverkning	28	„
„ åverkän och swedjande . .	44	„
„ oqwåde	6	„
„ sequesterbrott	4	„
„ löst folks hysande	5	„
„ swordom för Rätta	1	„
„ lögn inför Rätta	2	„
„ Rättegångs-misbruk	1	„
„ tjufnads-gömmo	1	„
„ fångars löskomst	1	„
„ förfalskningsbrott	1	„

För lönnlagt foster	3 personer.
„ barnamord	2 „
„ hor	1 „

Summa 267 personer.

Daftadt ibland dessa åtminstone 160 förbrutelser kunna utgallras, såsom ågande sin grundorsak i brånvinet, kan man likväl ej säga att fylleriet här är en rådande last. Men sin sup vill Karlen gerna hafwa om dagen, åfvensom sin pipa tobak, hwartill hos de bättre användes tobak af Helsingfors fabriek. Att sjelfwa plantera densamma, har alldeles kommit ur bruk, ehuru sådant förut varit mycket wanligt. Wid besök af någon främmande bjuder Bonden alltid en sup, men att repetera dermed, hwilket ännu för 20 år sedan war mycket öfligt, anses nu såsom otillbörligt. Hos Rusthållare och bättre Bönder ser man stundom wid gelager bjudas ett glas win eller toddy, då också wanligen ett wäl uppdukadt bord anträffas. Bruket af kaffe är numera så allmänt, att kaffepannan knapt saknas i någon torparestuga, dock ännu icke till hwardagsbruk. Allmogens alldagliga föda är enkel och består hufwudsakligen af potåter, mjölk, fisk, gröt och någongång kött. Urter och rofwor nyttjas litet och ännu mindre swampar. Brist på spisöl anses som tecken till mycken

fattigdom, ty watten dricker man ej gerna. I klådedrägten herrskar intet öfwerflöd, hwarken hos Karlar eller qwinnor; men sin helgdagsklådning måste alla hafwa snygg och anständig, som ej bör klandras. Ingen går barfota, äfwen under hetaste sommarn, knapt i sina hushållsbyxor. I umgånget ådagalägger allmogen ett sätt att wara, som wittnar om en mer än wanlig bildning, och de förstå ganska wäl att skilja quid decet et non decet. Då man här till lägger att de äro höfliga, wälwilliga och hjälpsamma, inga intrigeurer, med kärlek sin öfwerhet och sina förmån tillgifne, så har man sagt allt, hwad i enlighet med sanningen, till deras beröm kan sågas. Wid offentliga gelag och sammankomster råder mycken stillhet och anständighet. Aldrig råcker ett bröllopp mer än två dagar, wanligast blott en. Wigseln sker kl. 6 e. m., hwar- efter bjudes någon traktering, sedan qwällsward, hwarpå följer dans ofta intill morgonen, då gästerne åtskiljas. Stora barnsöl äro sällsynta. Begrafningar hålles någongång under weckan, men wanligast om Söndagen, då de förmögnare hos någon huswård nära kyrkan, efter slutad Gudstjenst, inbjuder sina gäster till en tarflig middag.

Egentliga folknöjen förekomma icke; till och med de fordom brukliga Sul-lekarne hafwa

upphört. Sällan ser man någon gunga i byalagen. Om Julen besöka och uppvakta wänner hwarandra med hward huset förmår. Om Pingstnatten antändes här och der stora lusteldar, dit bygdens ungdom samlar sig, och detta nöje är det enda, som ännu qwarlefwer ifrån forntiden. Wid tjänstarets slut plågar förmögare husbondefolk för sitt tjänstefolk och underhafwande hålla en såkallad Korsmesa, der de undfågnas med mat och litet dans på qwäl-len. Menuetten uttränges småningom af walsen och quadrillen. En dylik wålplågnad, ehuru i något större skala, användes ock wid deras såkallade skördtalkor. Nästan ingen Bonde får sin åker med eget folk. Skörden måste wara fullåndad på en dag, och för detta ändamål kallas och bjudes i närmaste granngårdar och byalag folk till talko. Hwarje husbonde skickar då en, två eller tre af sitt folk och har att påräkna samma förmån, då han i sin tour påfallar. Man är så wan derwid, och redan ifrån äldre tider hafwa bildat sig talkolag, som inbördes bistå hwarandra. Sällan öfwerskrider man dess gränser, utom i högsta nödfall, men icke heller kommer någon gerna ofallad. Det är en höflighet som wälwiljan gör räkning på. Men att wågra sitt tjänstefolk gå på talko, skulle mycket illa upptagas; ty de skatta mödan

mindre än nöjet, att med sina öfriga wänner få tjena den granne som bjudit dem. Om möjligt, måste alltid en eller två spelmän wara med, som under en fortfarande musik uppmuntra de arbetande. Att en och annan sup deremellan utdelas, förstås af sig sjelf. Efter sluttadt arbete och intagen qvällsward, dansar ungdomen ett par timmar, omgifwen af gubbar och gummor, som med fryntliga ansigten njuta af deras glädje. Kl. 11 är wanligen allt slut; ty morgondagen, som kallar till dylik gamman, fordrar nya krafter.

Folkmångd. Sjukdomar.

Ehuru redan för ett par århundraden tillbaka alla de byar och jordlägenheter, som nu i Wichtis förekomma, med undantag af några i sednare tider anlagda nybyggen, woro bebodda och i Kronans böcker intagne, war likwål folkmångden då ganska ringa. Man wet wål att på wißa ställen flere lägenheter funnits, som sedermera blifwit sammanslagne till en nummer; men detta gäller hufwudsakligen säterier. Sålunda synes af en förteckning, den Lånsman Jacob Hinderson år 1697 till Domkapitlet inlemnad, att Kirwelå fordom bestod af 4, Pahnus af 6, Terwalammi Gård af 4, Kotkaniemi Gård af 4, Salmis af 2, Härkälå af 3, Dikala af 3 och Trjala af 3 hemman, hwilka nu alla stå för ett. Men samma förteckning upplyser ock att en mängd lägenheter då lågo i öde, som nu äro odlade och bebyggda, nemligen:

Karkila	2 h:n.	Härkelå Säteri	1 h:n.
Wattola	1	Salmis d:o	1
Järwenpå	2	Hultila	1
Tuorila	3	Jättölå	2
Siikala	2	Härköilå	4
Waskjärwi	4	Torhola	2
Wanjärwi	1	Palajärwi	1
Måramåki	3	Hapkylå	1
Pakasela	2	Lepperlå	2
Ahmo	3	Hynnelå	1
Wanhala	2	Wäkilå	1
Kaupila Säteri	1	Kourla	1
Wichtjärwi	6	Siiris	1
Terwalammi	1		
Selkis	2		

Summa 54 h:n.

Orsaken war, såsom Mantalslångderne på 1600-talet upplysa, att på hwarje lågenhet ej funnos mera än två, någongång 3, men högst sällan 4 arbetsföra personer, hwilka ej mågtade underhålla jordbruket, särdeles under de långwariga och swåra frigsåren, hwartill ännu bör läggas de förfärliga miswårtår, som ofta och särdeles åren 1696 och 97 hemsökte Finland. Huru stor nöden äfwen i Wichtis då måtte hafwa varit, kan slutas deraf, att på Kyrkofasans räkning 2:ne stora grafwar blefwo uppkastade, dit de menniskors lik skulle läggas, som lågo döda af hunger på landswägarna.

Att folkmängden war ringa, kan man äfwen sluta af antalet på de barn, som årligen föddes. Wi hafwa ännu qwar Döpelseböcker ifrån 1686, och utdrag af desamma torde ej sakna intresse. De gälla Moderkyrkan och Nyhåjärwi Kapell tillsammantagne:

År	1686	föddes	27	barn.	År	1696	föddes	48	barn.
"	1687	"	24	"	"	1697	"	13	"
"	1688	"	33	"	"	1698	"	28	"
"	1689	"	29	"	"	1699	"	41	"
"	1690	"	51	"	"	1700	"	48	"
"	1691	"	50	"	"	1701	"	46	"
"	1692	"	32	"	"	1702	"	39	"
"	1693	"	44	"	"	1703	"	29	"
"	1694	"	40	"	"	1704	"	31	"
"	1695	"	42	"	"	1705	"	18	"

Härmed slutas anteckningarna, som antyda att under krigets fasor allt småningom beghnte

upplösa sig i den mest grumliga oordning. Först efter krigets slut widtaga år 1722 åter anteckningarne och ny ordning inträder.

Förteckningar öfwer döda kunna wi framställa ifrån år 1644, som äfwen vittna om en ringa folkmångd, nemligen:

1644	dogo	14	personer.	1675	dogo	36	pers
1645	"	7	"	1676	"	36	"
1646	"	11	"	1677	"	35	"
1647	"	9	"	1678	"	19	"
1648	"	4	"	1679	"	20	"
1649	"	11	"	1680	"	16	"
1650	"	10	"	1681	"	8	"
1651	"	9	"	1682	"	13	"
1652	"	7	"	1683	"	14	"
1653	"	15	"	1684	"	28	"
1654	"	12	"	1685	"	29	"
1655	"	13	"	1686	"	20	"
1656	"	9	"	1687	"	40	"
1657	"	5	"	1688	"	35	"
1658	"	11	"	1689	"	41	"
1659	"	12	"	1690	"	44	"
1660	"	7	"	1691	"	42	"
1661	"	11	"	1692	"	43	"
1662	"	12	"	1693	"	72	"
1663	"	12	"	1694	"	42	"
1664	"	13	"	1695	"	59	"
1665	"	18	"	1696	"	169	"
1666	"	13	"	1697	hungersår	16	"
1667	"	14	"	1698	dogo	16	"
1668	"	7	"	1699	"	24	"
1669	"	7	"	1700	"	26	"
1670	"	11	"	1701	"	19	"
1671	"	15	"	1702	"	22	"
1672	"	8	"	1703	"	38	"
1673	"	14	"	1704	"	27	"
1674	"	18	"	1705	"		

1706	dogo	22	personer.	1710	dogo	34	personer.
1707	"	25	"	1711	"	20	"
1708	incomplett?	"	"	1712	"	12	"
1709	dogo	47	"				

Denna förteckning kunde ytterligare kompletteras ifrån 1722; men såvida folkmängden derigenom icke kan bestämdt utredas, så anse wi mera ändamålsenligt att börja med år 1749, då tabellverket infördes och en mera pålitlig folkräkning begynner.

Sagde år war folknummern i detta Pastorat 1858 personer. Följande tabell utvisar antalet af födde, döde och wigde, under de påföljande åren.

År.	Födde.	Döde.	Wigde.	År.	Födde.	Döde.	Wigde.
1749	83	43	16	1768	82	52	16
1750	56	47	14	1769	83	42	8
1751	81	41	19	1770	84	64	22
1752	98	52	20	1771	102	62	21
1753	86	48	16	1772	80	63	15
1754	79	76	18	1773	103	49	16
1755	77	98	16	1774	97	49	27
1756	108	65	17	1775	102	65	23
1757	70	38	9	1776	92	82	15
1758	81	59	14	1777	95	74	20
1759	95	49	19	1778	98	74	20
1760	88	63	24	1779	116	51	15
1761	74	41	16	1780	97	50	4
1762	89	60	17	1781	93	43	21
1763	82	93	20	1782	107	61	27
1764	92	58	10	1783	97	61	16
1765	76	51	17	1784	154	95	31
1766	89	57	13	1785	134	56	29
1767	88	71	15	1786	136	79	23

1787	136	128	33	1794	147	94	21
1788	117	125	20	1795	167	72	29
1789	115	120	29	1796	150	83	38
1790	136	99	42	1797	166	109	50
1791	124	72	54	1798	153	109	32
1792	159	97	32	1799	155	160	30
1793	160	71	27	1800	150	111	57

Wid århundradets slut war folkmängden 4339 personer och hade således på ett halft sekel ökat sig med 2481, eller något öfver hälften. Sedermera har förhållandet varit som följer:

År.	Födde.	Döde.	Wigde.	År.	Födde.	Döde.	Wigde.
1801	150	78	37	1823	250	119	49
1802	198	79	45	1824	228	227	59
1803	149	108	41	1825	242	150	60
1804	196	110	32	1826	269	136	54
1805	184	97	31	1827	217	136	62
1806	177	158	29	1828	273	147	75
1807	192	153	19	1829	268	129	67
1808	155	197	16	1830	255	183	59
1809	155	193	24	1831	243	191	42
1810	210	151	43	1832	239	191	41
1811	189	101	58	1833	243	177	53
1812	207	120	48	1834	249	157	53
1813	192	111	40	1835	196	213	46
1814	217	146	49	1836	259	223	55
1815	189	164	57	1837	237	168	45
1816	221	121	52	1838	217	199	40
1817	200	122	49	1839	256	169	62
1818	199	135	67	1840	266	141	29
1819	182	110	45	1841	220	133	42
1820	208	146	58	1842	229	174	51
1821	232	157	62	1843	245	150	59
1822	228	144	56	1844	238	138	49

Sfrån år 1800 till 1840, då sista Folk-mängds-tabellen upprättades, har förhållandet varit följande:

1800	funnos i Wichtis	4339	personer.
1805	" "	5436	" "
1810	" "	5380	" "
1815	" "	6249	" "
1820	" "	6263	" "
1825	" "	6409	" "
1830	" "	6898	" "
1835	" "	6862	" "
1840	" "	7085	" "

Sålunda har på en tid af nära 100 år personalen i Wichtis ökat sig nästan fyrdubbelt. Att folkökningen numera icke framskrider i samma förhållande som förr, dertill är orsaken, att inflyttningarne minskats, men flyttningarne utur socknen ökat. Det tyckes ock bewisa att arealen är måttad med arbetande händer; men egentligen gäller det icke arealen, utan åkerbrukets ståndpunkt. Ett utwidgad och förbättrad jordbruk framkallar nog dem som wilja lefwa af jorden.

En jemförelse emellan årligen aflidna personers ålder lemna det resultat, att antalet af barn under 10 år som aflidit, öfwerhuswud går till hälften och något mera emot antalet af alla andra åldrar tillsammantagne.

För att åfven i annat afseende göra Församlingens tillvärt åskådligt, lemnas följande tabell, som utvisar förhållandet med gifta par, hushåll, torpare och handverkare på en tid af 90 år:

År.	Gifta par.	Hushåll.	Torpare.	Handverkare.
1750 funnos	334	180	40	9
1754 "	370	201	45	6
1760 "	395	217	59	8
1766 "	400	230	65	10
1772 "	418	234	80	12
1775 "	608	418	133	29
1780 "	683	460	180	33
1785 "	703		178	40
1790 "	667	551	166	38
1795 "	757	428	121	29
1800 "	866	637	238	54
1805 "	990	889	299	75
1810 "	919	889	336	74
1815 "	989	1015	362	91
1820 "	1071	1017	372	98
1825 "	1090	1024	373	111
1830 "	1234	961	420	118
1835 "	1270	1121	428	138
1840 "	1242	1342	475	137

Anm. Ända till århundradets början räknades till hushåll endast behållne, men inga soldater, inhysingar och andra fattige. Därföre är ock antalet af hushåll så ringa emot gifta par.

Man kan i allmänhet säga att Wichtis är en helsosam ort, hwartill dess höjder och werlande

belågenheter torde vara orsaken. Frostan är här en nästan okänd sjukdom. Desså hafwa inga särdeles svåra epidemier varit gångbara. Om i fordna tider förhållandet varit annorlunda kan ej utredas, men troligt är att den dåliga föda hvaraf man då ofta måste betjena sig, grundlade hvarjehanda sjukdomar, som nu ej komma i fråga. De mest gångbara sjukdomar hafwa utom Kopporne varit Måskling, Scharlakansfeber, Rikhosta, Strypsjuka, Röd-sot och Febrar. De sistnämnde, som wisa sig dels som Bröstfebrar, dels Nerf-, Hetsig och Rötfebrar, kunna wanligen icke af allmogen åtskiljas, hvarföre de wid uppgifterne ofta förblandas. Af sådan orsak upptages i den Sjukdoms-chronik som här meddelas alla Febrar under en benämning. För att tillika wisa vaccinationens gång ifrån den tid då densamma allraförst i Församlingen infördes, och de vaccinerades antal i tabellerne upptogos, har en särskild column nåst intill döda i Koppor blifwit uppställt. Här upptages antalet af de personer som årligen aflidit i ofwännämnde sjukdomar.

År.	Skopor.	Graccinerabe.	MRåfåling.	Scharlafans= Feber.	Stifhoffa.	Strypfulfa.	Gråbfot.	Febrar.
1749					9			
1750					3			
1751					6			4
1752								6
1753	1							3
1754	13							3
1755	24		7		1			5
1756	19				2			2
1757	3				3			
1758	1				2			3
1759	5							3
1760								2
1761	3							3
1762	3							4
1763	13				1			13
1764	20							3
1765					8			1
1766	5							2
1767	17							1
1768	1				3			
1769								
1770	23							
1771								1
1772								7
1773							1	5
1774					1			4
1775					1			10
1776	49							4
1777	8		11				14	20
1778	1				14			12
1779	3				3			3
1780					5		3	13
1781	1							6
Transport	213		18		62		18	143

Transport	213		18		62		18	143
1782			8					8
1783	15			10	7			5
1784	30		3					15
1785	2				5			3
1786	1				3		10	6
1787	9				11		49	7
1788	14				14			34
1789	13				4		10	42
1790	2		9		11			24
1791	2		2		1		4	13
1792	26				1			7
1793	14				4			
1794	30		13		1		1	6
1795	1							11
1796					12			15
1797	1		4		15	15		12
1798	2		2		10	8	4	9
1799	62				2	1	1	7
1800					15		1	11
Summa	437		59	10	178	24	98	378

Sjukdomarnes förhållande i 19:de århundradet.

1801					1			7
1802			3				3	1
1803	1		9	1	1		5	4
1804			1				4	4
1805	5					1	1	1
1806	13		1			1		10
1807				1	24			17
1808	12					1	10	20
1809	1		15				7	34
1810	1		1			1	7	14
1811						1	15	2
1812		64	1		1		2	2
1813	4						2	2
1814	24	478	6	5	4		3	
Transport	61	542	37	7	31	5	59	118

Transport	61	542	37	7	31	5	59	118
1815	1		10	6	7	10	1	1
1816		133	6		9	1	3	3
1817		245			3	1	2	2
1818		85			11	1	8	6
1819		95			11		2	3
1820		167		2	6	1	1	2
1821			2	5	8	18	2	3
1822	1	228	8	4	5	1	2	8
1823	2	19	3		3			2
1824	97	144	1		2			5
Summa	162	1658	67	24	96	38	80	153

Alla dessa barn hafwa genom Klofkarer eller andra enskildta personer blifwit vaccinerade. Med och efter 1825 har vaccinationen blifwit förrättad genom å stat lönade Vaccinatörer.

1825		65			37		4	3
1826					2		2	2
1827	1	149			5		1	1
1828			2		8		1	2
1829		150	5		3		1	6
1830			14		25	4		9
1831		749			16		1	1
1832					25		1	4
1833	6	196	2		3		13	2
1834			1		2		12	3
1835	1	123	20	5	2	6	2	5
1836			24	14	7	1	10	1
1837	4	103	5		9	12	6	7
1838	46		8		1		3	4
1839	1	91			1		23	2
1840		76	2		5		3	3
1841	1	183	1		6			3
1842			13		23		4	1
1843		209	8		8			
1844		188			3	10		
Summa	60	2282	105	19	191	33	87	59

Communala Förhållanden.

Fattigvård. Socknemagasin. Wågabyggnad. Wättnets fällande. Brandstods-förening. Skottpenningar.

I äldre tider funnos här i Församlingen många fattiga, utan att likwål någon offentlig anstalt war widtagen till deras försörjande. De lefde endast af allmosor. Likwål finner man att redan 1736 rotor warit inrättade, utan att likwål någon wis ordning wid deras handhafwande war fastställd. Det tyckes likwål hafwa gått sålunda till, att en del rotfattige blefwo underhållne och födde på sina rotor, och en annan, kanske större delen, som hade egen kjoja, begåfwades med något matförråd af sina rote-interesenter. Men då wid Sockenstämma d. 15 Maj 1774 deröfwer klagades, att många af dem affpisa sina fattiga med en kappe råg för hela året, så widtogs det beslut att hwarje rothållare bör föda sin rotfattiga en wecka i tur eller ock gifwa honom så mycket att han under tiden kunde sig sjelf underhålla, samt att den som detta underlåter, borde betala dubbelt. Rotorne woro då tolf till antalet, men till storleken olika, hwilket nu sålunda rättades, att alla rotor hådanefter skulle bestå af 7 mantal. Då likwål klagomålen fortforo, att många

wågrade i sin tur emottaga den rotfattiga, försökte man wål genom böter af 16 sk. specie förmå dem dertill, men då åfwen detta icke ledde till ändamålet, beslöts 1783, att den som icke will hemma i sitt hus underhålla sin rotfattiga, bör till honom betala så många kappar råg om året, som sig på hans andel efter mantal belöper. Rotan beståmde då till 6 mantal och $\frac{1}{2}$ tunna råg på mantalet. Detta är grunden till wår ännu fortfarande fattigroteinrättning. Men såwida de behöfwande woro flere än rotorne, så begynte man tid efter annan att dela rotorne, så att mången fattig ej erhöå mera än 25 kappar om året. Detta ändrades likwål i Sockenstämman d. 20 Maj 1838 sålunda, att hwarje rota i Moderkyrkolånet skulle bestå af ungefår fyra mantal, hwarefter den nu gållande fördelningen werkstålles, i följd hwaraf rotorne i Moderkyrkolånet åro 22, nemligen:

	Dir.	Skpr.
1. Wichtjårwi=rotan innefattar Wichtjårwi och Siipoi byar, betala	2	— $\frac{3}{4}$.
2. Selkis=rotan: Selkis, Tuohi- lammi och Henriksberg betala	1	21 $\frac{1}{2}$.
3. Hårkålå=rotan: Hårkålå och Sal- mis gårdar	2	— —
	<hr/>	
Transport	5	22 $\frac{1}{4}$

	Transport	5	22 $\frac{1}{4}$.
4.	Ruskela=rotan: Ruskela, Milla och Hårkåla by	1	27 $\frac{1}{2}$.
5.	Palajärwi=rotan: Palajärwi och Lufila	1	23 $\frac{3}{4}$.
6.	Hiißkaby=rotan: Hiißkaby och Terwalammi	1	27 $\frac{1}{2}$.
7.	Multila=rotan: Multila, Sättolå, Niemenkylå och Djackala byar .	2	1 $\frac{1}{4}$.
8.	Pietilå=rotan: Pietilå, Lahtis, Böhle och Langela Mlöstalo . .	1	23 $\frac{1}{8}$.
9.	Kotkaniemi=rotan: Kotkaniemi gård, Langela Mlöstalo, Herköilå Seppå och Tuusa	1	24 $\frac{3}{8}$.
10.	Herköilå=rotan: Herköilå och Torhola	1	20 $\frac{2}{3}$.
11.	Niemenkylå=rotan: Niemenkylå rusthåll, Köykåla och Lepperlå Simola	1	25 —
12.	Hapkylå=rotan: Lepperlå Fåsti och Manni, Hapkylå och Hynnelå	1	23 $\frac{3}{4}$.
13.	Weikola=rotan: Weikola och Kaukola	1	22 $\frac{1}{2}$.
14.	Trjala=rotan: Trjala, Pårlox Laipale, Koikala	2	— —
15.	Hårzilå=rotan: Hårzilå, Kaharla och Wanjoki	1	28 —
	Transport	27	29 $\frac{2}{3}$.

	Transport	27	$29\frac{2}{3}$.
16. Pakasela=rotan: Pakasela och Måramåki		1	$27\frac{1}{2}$.
17. Wanjärwi=rotan: Wanjärwi gård och Niemis, Suxela=Jakola och Sipilå		1	$26\frac{1}{4}$.
18. Olkala=rotan: Olkala gård, Mori och Suoni		1	15 -
19. Kourla=rotan: Kourla gård, Lah-nus och Korpilå		1	$27\frac{1}{2}$.
20. Suontaka=rotan: Suontaka och Kirwelå		1	$22\frac{1}{2}$.
21. Wanhala=rotan: Wanhala, Suxela=Rhyttå och Laata		1	$23\frac{3}{4}$.
22. Njuhala=rotan: Njuhala, Prestgården, Drawala, Tartila och Wåfilå		1	$26\frac{1}{4}$.

Summa årlig Rotespanmål 40 $18\frac{5}{2}$.

I Pyhäjärwi Kapell äro rotorne 7 till antalet och afgiften likasom i Moderkyrkolånet beråknad efter 15 kappor på mantalet. De äro följande:

	S:r.	E:pr.
1. Hafwisto=rotan: Hela Hafwisto by	1	$16\frac{1}{2}$.
2. D:o Alla Hafwisto nybyggen	1	$15\frac{1}{2}$.

Transport 3 2.

	Transport	3	2.
3. Wasfjärwi=rotan: Wasfjärwi by med Hongisto och Låhdenoja hemman och Siikala	1	16	$\frac{1}{2}$.
4. Ahmo=rotan: Hela Ahmo by	1	7	$\frac{3}{4}$.
5. Nyhååla=rotan: Nyhååla-Karkila och Wattola byar	1	13	$\frac{3}{4}$.
6. Järwenpåå=rotan: Järwenpåå och Tuorila byar	1	17	—
7. Kårkååla=rotan: Wattola och Wuotnais nybyggen	1	7	$\frac{3}{4}$.
	<hr/>		
	Summa	10	4 $\frac{3}{4}$.

Angående tiden för Rotespanmålen aflemnande hafwa i fordna tider många twister förrewarit. Genom Sockenstämme-beslut af d. 25 Nov. 1827 är nu sålunda stadgadt, att den samma af de fattiga uppbåres 2:ne gånger (Maj och November) enligt den anvisning som af Pastor wid hwarje rotfattigs antagande aflemnas. Skulle någon häruti tredska, bör på Pastors anmälan, utan widare omwågar, utmätning af Kronobetjente werkställas. Men denna utwåg har man ifrån den tiden ej behöft tillgripa.

Men utom rotfattiga finnas ännu såkallade kyrkfattiga, som erhålla understöd af de medel som samlas med fattighofwen i Kyrkan,

vid bröllop, barndop, begrafningar, samt genom böter, fattigprocent m. m. Seden att sålunda försörja de fattiga är gammal i landet, ehuru dessa bidrag obetydliga och ringa, ingalunda hade swarat emot ändamålet, om ej den fattiga i sin hemby funnit sig understödd af en christelig wälwilja. Det torde ej sakna intresse att se huru med denna utdelning förhöll sig i fordnatider, hwilket följande tabell upplyser:

År.	Behållning.		Fattigas antal.	Hjelpens belopp.	
	Dal.	öre R. m.		Dal.	öre R. m.
1738	34	31	12	25	12
1739	38	26	14	31	
1740	26	13	13	24	
1741	39	30	14	14	

Sfrån denna tid utdelades fattighjelp 2:ne gånger om året.

1741	68	8	15	45	
1742	45	15	15	24	25
	58	6	17	52	26
1743	55	28	15	35	24
	81	25	17	65	16
1744	63	7	17	34	
	109	18	23	68	8
1745	146	31	19	75	
1746	140	10	24	124	8
	101	19	26	101	19
1747	65	7	21	65	7
1748	64	4	25	55	8
	67	22	23	49	2
1749	88	30	22	87	
	99	12	22	88	
1750	127		20	80	
	132	15	25	84	16
1751	123	15	25	75	
	133	2	25	102	

1752	123	7		26	98	
	141	22		27	91	
	142			26	106	
1753	83			26	82	16
	186			25	126	
1754	242	27		24	145	16
1755	164	10		15	82	16
	174	19		20	120	
1756	139	13		19	111	
	97	2		18	90	12
1757	56	1		21	52	16
	52	26		18	44	6
1758	232	28		20	164	
1759	305	19		19	167	
1760	339	11		21	270	
1761	232	21		20	225	
1762	207			26	207	
1763	211			24	197	
1764	169			23	127	
1765	217	11		27	180	
1766	232	17		24	192	
1767	183	13		24	172	
1768	172	13		21	147	
1769	143	26		24	120	
1770	188	25		28	172	
1771	164	6		27	156	
1772	169	22		28	149	16
1773	275	20		30	143	16
1774	388	4		13	245	16
1775	471	14		12	256	
1776	638	3		14	273	
1777	40	6	5 Specie.	13	21	32 Specie.
1778	35	32	1	14	20	4
1779	32	24	10	11	13	
1780	34	17	11	11	19	28
1781	39	25	3	10	14	
1782	41	40	6	11	25	32
1783	31	18	8	10	17	40
1784	30	21	2	11	20	16
1785	25	29		17	24	32
1786	16	43	6	15	14	20

1787	48	24	1	14	26	16
1788	33	4	3	13	23	24
1789	36	45	5	13	26	
1790	60	27	5	13	25	32
1791	68	4	1	11	31	32
1792	55	3	1	11	23	
1793	54	1	5	12	13	
1794	56	17	9	12	14	
1795	59	17	5	11	10	
1796	84	32	7	15	24	40
1797	87	14	11	16	25	16
1798	202	13	1	17	32	
1799	192	28	3	17	37	
1800	177	7	1	19	39	
1801	153	47	3	23	44	
1802	138	44	5	18	32	
1803	146	28	6	20	38	
1804	144	8		23	40	
1805	105	8	Banco.	24	30	32
1806	103	33	4	24	32	16
1807	105	24		37	37	
1808	122	26	7	35	40	

Härefter blefwo råkningarne förde i Banco-
 Afignationer och Swenskt Banco.

	Rub.	Fop.	R:dr	ft.	r:ft.		Rub.	Fop.	R:dr	ft.	r:ft.
1809	140	89	93	13	8	30	60		24		
1810	230		90	29	11	32	149		4		
1811	194	50	124	34	2	31	106		29	19	10
1812	129	96	137	1	6	39	41		54		
1813	131	30	157	37	4	47	95	75	60	37	
1814	217	9	139	34		44	95	25	57		
1815	286	68	107	13	3	45	159		27	8	
1816	235	67	111	32	7	45	185		21	24	
1817	137	8	211	12	7	42	96		51	16	
1818	100	90	266	9	10	44	83	25	93	26	
1819	65	75	212	40	3	49	65	75	130	39	8
1820	84	88	156	3	5	33	81		70	16	
1821	107	21	154	31	6	32	56		58	32	
1822	144	37	143	26	3	27	78		56	37	4
1823	174	9	147	33	6	29	89	70	39	5	4

1824	218	23	185	46		39	141	5	55	16
1825	203	78	197	5	2	39	103	70	69	16
1826	209	58	189	42	5	39	76		55	11 4
1827	290	22	243	31	1	37	82	75	65	11 8
1828	347	25	275		10	38	67	50	61	10
1829	419	79	290	11	2	38	88	80	62	26
1830	508	49	326	13	9	38	68	75	62	2 6
1831	578	63	371	8	4	32	61	75	53	28
1832	747	79	401	46		36	79	40	81	33 5
1833	815	1	470	34		38	87	80	82	43
1834	835	37	499	14	10	40	124	91	159	5 8
1835	854	27	471	21		68	162	6	171	21
1836	744	76	359	9	8	40	146	70	71	4 8
1837	816	25	356		10	47	176	74	117	45 8
1838	834	88	293	21	2	52	245	81	71	25
1839	1154	55	270	9	4	48	363	40	62	
1840	1023	32	247	11	11	56	333	50	34	20
1841	1057	98	255	10	7	56	461	25	35	8
1842	433	88	Silfwer.			55	105	31	Silfwer.	
1843	482	96 $\frac{2}{7}$				57	136	36 $\frac{6}{7}$		
1844	510	48				53	111	95		

Att förebygga det misnöje som wanligen uppstod wid rotors besättande, derigenom att de mågtigare i socknen dertill procurerade någon af sina underhafwande, utan affeende på den werkelige behöfwande, beslöts i Sockenstamma d. 7 Maj 1826, att ingen hådanefter får till rotfattig antagas, som icke förut varit kyrkfattig, hwilka åter delades i 3 klasser, med affeende å deras ålder, swaghet och öfriga behof. Ut dem i 1:sta klassen lemnas 1 Rubel, i 2:dra klassen 75 och i 3:dje 50 kopek Silfwer wid hwarje utdelning. Detta år ej mycket, men de fattiga äro nöjda, då de weta hwad de hafwa

att påräkna. Då rotor ej varit att tillgå, hafwa flere fattiga, som sakna annan wård, blifwit för kontant betalning inaccorderade, och har man hittills varit lycklig nog att få en sådan usling wårdad och underhållen för 15 högst 20 Rubel Silfwer om året. På sednast förflutna fem åren hafwa tiggerierne aftagit, så att man numera högst sällan får se hwarken in- eller utsockne tiggare.

Daktadt socknens ringa folkmängd i fordnatider, war densamma likwål ofta hemsökt af swåra hungersår. Ofta intråffade miswertår, som nödsakade Bonden att, med stora uppoffringar, söka brödföda ifrån aflågsna orter, eller att äta bark- och hafre-bröd, som den tiden ej war något owanligt. Att i en framtid bereda tillfälle till lifsuppehälle på närmare håll, sökte Sfwerheten uppmuntra inråttandet af Socknemagasiner, såsom Kongl. Brefwet af d. 18 Dec. 1734 utwisar, ehuru i början med mindre lycklig framgång. Åren 1746 och 47 hade wål i Nylands och Lawastehus Lån en början blifwit gjord i några socknar, men då Kongl. Maj:t genom Bref af d. 7 Aug. 1750 till Landshöfdingen Gustaf Gyllenborg ytterligare yrkade på werkställigheten af des nådiga wilja i detta afseende, sammankallades åfwen Wichtis Sockneboer att rådgöra i detta wigtiga ämne, då de

enhålligt på Tingsgården i Weikola d. 12 Sept. 1750 samtyckte till inrättandet af ett Sockne-magasin, hvars tillwarelse sedermera mången gång för dem warit en tillflykt i nödens stund. Denna förening blef ock d. 2 Oct. samma år af Kongl. Maj:t gillad och fastställd, med den uttryckeliga försåkran, att "ingen skall understå sig nu eller i tillkommande tider, att göra allmogen något hinder eller intrång i sin fria disposition och förvaltning, som de sig öfwer detta förråds hus förbehållit." Till desß första föreståndare waldes Kyrkoherden Jacob Malm, Rusthållaren Johan Drenius och Rusthållaren Jacob Karén, som ock blef utsedd att föra råkenckaperne. En bod i Surela utsågs till magasin och försågs med 3 lås, hwartill nycklarne förwarades hos hwardera af föreståndarena. Femton dagar efter det föreningen fastställdes, eller d. 17 Oct. 1750, begyntes med insättningen af följande jordägare:

	℔:r	℔:pr		℔:r	℔:pr
Kourla	1		Wanhala Mlöstalo	8	
Kirwelå		15	" Suotela	10	
Prestgården	1		" Låhkå	7 $\frac{1}{2}$	
Mjuhala Mnyri		10	" Hiiri	7 $\frac{1}{2}$	
" Ejukas		7	Korpila Endert och Erik		
" Kuortila		8	Degert	10	
Drawala Wichtman		8	Suontaka Hof	15	
" Karén		8	Knutela	7 $\frac{3}{4}$	
Weikola Mlöstalo		8	Lahnus Jacob Finér	8	
" Mlöstalo		8	Simon Labbardt	10	

Wichtjärwi Kuloi	8	Dlkala gård	15
" Pouko	8	Maikala Tarra	8
" Seppä	8	" Heikilä	8
Hapkylä Isotalo	7 $\frac{3}{4}$	" Siris	8
Lepperlä Manni	8	Niemis Finni	8
" Simola	8	" Nalkari	8
" Fästi	8	Koikala Mardois	8
Kotkaniemi gård	15	" Jäppi	8
Härzilä Seppä	8	Triälä gård	15
" Markula	5	Taipale Warsa	8
" Manni	5	" Kolari	8
" Hiiri	7 $\frac{3}{4}$	Köykälä Köykä	8
Selkis Hemmi	8	" Pakanen	8
" Knlänpää	8	Tartila	8
" Konka	8	Wanjärwi Bergm.	
" Rönhä	8	Linder	16
Pakafela Maru	8	" Tipoi	8
" Lumia	8	Kaukola Ylöstalo	8
" Pella	5	" Alestalo	8
" Tuisku	5 $\frac{2}{4}$	Pärälä Suutari	8
Märamäki Nicki	8	Nummenpää Myri	8
" Näcki	8	" Paacka	8
" Takola	8	" Wiisas	8
Kaharla Takola	10	Wichtjärwi Sorwari	8
" Killi	8	" Porri	8
Wanjoki Skotti	8	" Linna	8
" Karpi	7 $\frac{3}{4}$	Tuohilammi	8
" Rynönä	3 $\frac{1}{4}$	Leppälambi Riisa	8
" Karwa	8	Järwenpää Seppä	8
Surela Takola	8	Karkila Henrik Rätta	8
" Rytä	8		
" Laata	8		
" Sipilä	8		
		Summa t:r	24 5 $\frac{1}{2}$

År 1751 skedde ny insättning, hvarjemte några af ofswannämnde Jordägare, som ej inlagt det bestämde minimum 8 l:pr fyllde bristen.

Mjuhala Ljusas	8	Härzilä Markula	3
Wanhala Tähtä	2 $\frac{1}{4}$	" Manni	3
" Hiiri	2 $\frac{1}{4}$	" Hiiri	$\frac{1}{4}$

Dakafela Pella	3	Wichtjärwi Banhakylä	8
" Tuisku	2 ¹ / ₂	" Kaupi	8
Wanjoki Korpi	4 ¹ / ₂	Terwalampi	8
" Rynöna	4 ¹ / ₂	" Haara	8
Leppälampi Saija	8	Wichtjärwi Linna	8
Nummenpää Eskola	8	Summa t:r	2 6 ¹ / ₂

År 1753 ökades insättningen genom en del af Pyhäjärwiboer och några af Moderkyrko-församlingen:

Ahmo Bruji	8	Wichtjärwi Synökäri	8
" Torri	8	" Hurra	8
" Sipilä	8	Härzilä Wilia	8
Järwenpää Pucki	8	Wattola Viisto	8
Sikala Mikander	8	Tuorila Hemmi	8
Ryhkälä Närö	8	" Suutari	8
" Untila	8	" Jusila	8
Hawisto Putilä	8	Eusila Hannula	8
" Suomalainen	8	" Frimi	8
" Ustalo	8	Herköilä Ridal	8
" Hanska	8	" Rosti	8
" Sipilä	8	Nummenpää Karla	8
" Kanguri	8	" Werlander	8
" Ratia	8	Tuorila Laniais	8
Tuorila Porsas	8	Palajärwi Grönqwist	8
Waskjärwi Manni	8	Hynnellä	8
" Pentilä	8	Ahmo Hemmi	8
" Klemola	8	Hawisto Talle	8
Ryhkälä Tacko	8	Nummenpää Satuli	8
Ahmo Untila	8	Summa t:r	10 12

År 1754 ökades insättningen genom följande:

Herköilä Seppä	7 ¹ / ₂	Lahnus J. Finér	7
" Nißola	8	Pärilar Pulki	8
" Tuusa	8	" Heroi	8
" Hemmi	8	Hapkylä Isotalo	2 ³ / ₄
Torrhola Hurri	8	Taipale Kolari	2
Jättölä Corporal Segersten	8	Torrhola Kuifu	8
		Summa t:r	2 21 ¹ / ₄

År 1755 insatte ytterligare:

Pietilä Alestalo	8	Pärjar Lindi	8
" Mlostalo Ga-		Hapkylä Kopu	7
briel och Johan	12	Hiiskaby Teiri	8
Böhle	8	" Hiiska	8
Lahtis Antila	8	Langila Carl och Johan	8
" Haitis	7	Mila Sorfi	8
Niemenkylä Munki	8	" Isotalo	8
" Jantu	8	Ruskela Ruskko	8
" Djackala	8	" Sälli	8
Jättölä Scherfer	8	Härkälä Terois	8
Hultila Wäärä	8	" Joh. Paaka	8
" Håsa	8		
		Summa t:r	5 28

År 1756 insattes ännu för Härkälä gård 10 £:pr och för Salmis gård 16 £:pr, samt år 1757 för Niemenkylä rusthåll 16 £:pr och Karfela Mlös och Alestalo 8 £:pr. Summa 1 t:a 20 £:pr, hvarwid insättningen slutades, som utgjorde tillsammans 47 t:r $3\frac{1}{2}$ £:pr.

Tjugu år förflöto ifrån Magasinet's första grundläggning, då man redan hade tillfälle att erfara huru vanskliga dylika inrättningar äro, om deras förvaltning ej grundar sig på fastställda reglementen och underkastas annan kontroll än en okunnig allmoges. Ty ehuru Magasinet redan år 1771 hade vuxit i räkenskaperne till 249 t:r $11\frac{1}{2}$ £:pr, måste likväl för bristande tillgångar afskrifvas 94 t:r $29\frac{1}{2}$ £:pr, hvarutom wid samma tillfälle såsom understöd för den nya Kyrkobyggnaden bewiljades 50 t:r 15 £:pr, som sedermera ökades med 48 t:r 15

£:pr, då ganska litet för socknens räkning återstod. Af förekommande skäl hade ock de Pyhäjärwiboer samma år blifwit afskiljde ifrån deltagandet i Moderkyrko-magasinet, då alla dit hörande rester till Kapellboernes egen disposition öfwerlemnades och här afskrefwos. Genom Sockenstämme-beslut af d. 11 Nov. 1787 blefwo äfwen de hemmansägare ifrån Nurmjärwi, som gjordt insatts i detta Socken-magasin, ifrån delaktighet uti detsamma skiljde, sålunda att all deras skuld, som steg sig till 20 t:r 9½ £:pr efterskänktes, ifrån hwilken tid således egna Sockneboer äro som delägare att anse, derifrån likwäl uteslutne Palajärwi Norrgård, Wåkilå boställe och alla sedermera tillkomne Krononybyggen.

Man finner af för hand warande Sockenstämme-protocoller att föreskrifter ofta gånger blifwit lemnade om Magasinet's tillbörliga förvaltning, men desß annaler utwisa äfwen att härpå föga afseende gjordes, då allt war lemnadt åt förwaltarens godtycke, hwarföre ock flere afskrifningar måste åga rum. Såsom warnande exempel må anföras, att sedan Kapellanen, sedermera Kyrkoherden i Rimito, Adolf Beckwall år 1813 blef skild ifrån Magasinsförwaltare-syßlan, blefwo wäl flere af honom utlemnade lån genom widlöftiga proceßer indrifne, men ifrån Magasinet's i bok upptagne bokhåll-

ning, måste icke destomindre afskrifvas öfver 600 t:r, som dels bestriddes, dels woro öfver-åriga fordringar eller tillhörige sådane fattige, som ingenting betala kunde.

Till förebyggande af dylika förluster i en framtid, blef ett nytt reglemente utarbetadt, som i Sockenstämman d. 14 Mars 1833 enhälligt antogs och d. 28 derpå följande Aug. af Hans Kejsersl. Maj:t i Råder stadfästades. En af delägarena wald Direction, bestående af 4 personer, af hwilka en årligen ombytes, wakar öfver des handhafwande och man har med tillfredsställelse erfarit, att under de sednast förflutna tolf åren, ingen förlust drabbat Magasinet, ej eller någon låntagare klagat öfver oriktig debitering.

Det nya Förrådshuset, som är uppfördt på en bergkulle uti Prestegårds-åfern, är beräknadt att inrymma 4000 t:r och följaktligen mycket stort och rymligt. Des inredning är beqväm och wacker, bestående af tre wåningar med sina afdelningar. Till det yttre är Magasinet brådfodradt och måladt år 1844 och kan med rätta i alla afseenden räknas ibland de förnämsta i lånet.

Magasinsförwaltare hafwa varit:

1:o Rusthållaren Jacob Karén ifrån Drawala.

- 2:o Inspector Gustaf Lindström ifrån Ter-
walammi.
- 3:o Herr Philip Johan Procopaeus ifrån
Wanhala.
- 4:o Herr Fänrik Fredrik Printz ifrån Wan-
hala.
- 5:o Herr Kapellanen Udolf Beckwall.
- 6:o Herr Lieutenant Udolf Printz ifrån Wan-
hala.
- 7:o Ruskhållaren Johan Karén ifrån Drawala.

Då Pyhäjärwi Kapellboer år 1771 uttogo sina andelar ifrån härwarande Magasin, bildades der ett nytt och insattser gjordes af dem som i det förra ej haft del. Men öfwer des förvaltning fördes inga räkenskaper förr än år 1793, då revision anställdes och allt sattes på redigare fot, ehuru här åfvensom i Wichtis många affkrifningar ågde rum. Såwida åfwen några enskilda Landbönder och Torpare hade gjort insättning, blefwo dessa genom Sockenstämme-beslut af d. 27 Maj 1833 uteslutne och deras andel till dem utbetald, så att åfwen detta Magasin nu står på redig fot. Medlersta wåningen i Klocktornet är inredt till Förrådshus. Förwaltare är Kloekaren Johan Lindfors.

Daktadt de dryga förluster Wichtis Sockne-
magasin fått widkännas, lemna de likwål ta-

lande bewis på den nytta dylika inrättningar medföra, och önskeligt wore att de med mera omsorg än hittills skedt, skulle wårdas. Ty det är ej endast under miswåxtår som deras tillwaro är af oberäknelig nytta, de lemna åfwen resourser till andra allmänna Församlingarne rörande företag. Så har t. ex. med tillhjälp af Wichtis Socken-magasin Kyrkan år 1772 blifwit uppförd, åfvensom år 1822, och ett nytt Orgelwerk har på bekostnad af Magasinet uppstått i Kyrkan. År 1792 förårades 50 t:r till Svenska flaggans heder, samt efter branden i Åbo 1827 50 t:r till de brandskadade och 50 t:r till Universitetet. Pensioner till fattiga hafwa årligen blifwit utdelade. Då man här till lägger, att år 1813 nära 800 t:r blefwo uttagne och delägarena emellan fördelade, så måste man förundra sig att Magasinet's werkelige obestridda behållning ännu kan utgöra:

§ Moderkyrkolånet . .	1371 t:r	7 £:pr.
§ Pyhäjärwi Kapell . .	535	12
Swartill ännu kommer Sko-		
lefonds-magasinet . .	285	3

Summa 2191 t:r 22 £:pr.

Om Wågarne och Wågabyggnaden har redan blifwit ordadt; här må endast tilläggas, att man åfwen å fällandet af de stora backar,

som öfwerallt å landsvägarne förekomma, under sednare tider beghynt fåsta en tillbörlig uppmärksamhet. Sålunda har Bokhållaren H. W. Arén ifrån Wanhala Tåhkälå uti Sockenstämman d. 13 Aug. 1843 frivilligt åtagit sig att, emot erhållande af ett öke-dagswerk ifrån hwarje röf, till undwikande af flere höga backar, bygga en öfwer 300 famnar lång ny landsväg wid Oskala Mylloja torp, hwilket ädelmodiga anbud ej torde aflöpa utan betydlig förlust å entreprenrens sida. Uti Sockenstämman d. 17 Nov. 1844, hållen af Kronofogden Florin, åtog sig Församlingen att till fällande af Tarmo, Hingisto och Reinomåki backarne biträda med alla erforderliga öke-dagswerken, och har fällningen af de twenne förstnämnde redan denna sommar blifwit werkställd. Angående en ny wägs bildande ifrån Prestgården till Dinasjoki, hwarigenom flere större backar skulle förswinna, förklarade Sockneboerne sig willige till samma uppoffringar, ja ännu mera, blott genom Gouverneurens åtgärd saken blefwe satt i det skick, att arbetet kunde påbörjas, hwilket är af så mycket mera wigt, som icke allenast egen Församling, utan ock många långt ifrån boende, som med sina tunga laß genom Wichtis söka wäg till Helsingfors, deraf skulle hafwa en owärderlig nytta.

Att wattuflöde årligen tillfogat mycken skada åt de lågenhets-innehafware, hvars åkrar och ångar äro belågna wid stränderne af Hiidenwesi och Kyrksjön, är en känd sak och har utgjort ämne för beständiga klagomål.

Första gången då detta ämne företogs till offentlig behandling, skedde i Sockenstämman d. 9 Juli 1780, då man beslöt att anmäla saken hos Landshöfdingen Bruce och anhålla om hans embetsåtgärd. Man tycktes då endast hafwa åsystat Karnais och Bellby forsars rensande och fällande. Men såwidt förf. känner blef ingenting tillgjordt. Mera allwar syntes man ådagalägga, då uti Sockenstämman d. 4 Juli 1819 beslut fattades, att i förening med de Lojoboer, lagligen söka förpligta innehafwaren af Swartå Bruk att fälla den ofwanom werken belågna dammen, hvarigenom wattuflödet ansågs egenteligen blifwa förorsakadt. Men åfwen då kom man icke mycket långre. Slutligen wäcktes för tredje gången fråga om sjöfällningen år 1837, då alla i Wichtis, Lojo och Karislojo socknar boende jordägare, som af sjöfällningen någon fördel hafwa, förenade sig derom att hos Regeringen framställa behofwet af wattenets sänkande, hvarigenom efter uppskattning endast Wichtis skulle winna en tillökning af mer än 2000 last höland. Genom Nå-

digt Utslag har deras ansökning blifwit bifal-
len och arbetet, som redan tagit sin början,
torde snart blifwa fulländadt.

Då fordom brandskada inträffade, tilldöm-
des ersättning efter pröfning af Håradshöfdingen;
men år 1814 antogs en gemensam Brandstods-
förening för Raseborgs Östra Hårad, som d.
2 Nov. samma år af Håradshöfdingen till efter-
lefnad stadfästades.

Enligt densamma betalas

	Spanmål. E: r k: pr.
för 1 ny bagarstuga af wanlig tynd	3 15.
” 1 gästestuga	3 15.
” 1 kammare	1 10.
” 1 källare	20.
” 1 wisthus	2
” 1 sådesbod	2 13.
” 1 redskapshus	20.
” 1 hemligt hus	5.
” 1 portlider eller skjul	5.
” 1 stall i godt stånd	2
” 1 fåhus	2
” 1 fårhus	1
” 1 swinhus	10.
” 1 foderlada	1
” 1 ria	3
” 1 loge	1
” 1 halmlada	1
” 1 badstuga med eller utan lawa .	1 15.

ån hittills skulle winläggga sig om deras utöbände, beslöts i Sockenstämman d. 26 Sept. 1830, att hwar och en som en warg fångar, gammal eller ung, skulle erhålla ifrån hwarje Hemmansrök och Handtwerkare 2 sk. B:co och ifrån alla Torpare 1 sk. Belöningen war restande och man skyndade att anlägga warggroppar; men såwida ingen kunde fångas, ledsnade man snart wid bestyret, och emedan man ansåg otillbörligt att lemna så stor belöning åt den som håndsewis råkade med bösa nedläggga en warg, utan att derlill använda den ringaste möda, blef beslutet wid Sockenstämman d. 17 Oct. 1841 åter annulleradt. I Pyhäjärwi Kabell uppbåres ännu skottpenningar. Konsten att anställa jagt och i nåt fånga wargen, är här alldeles ofånd; ty i mannaminne har ej sådant inträffat, ehuru skall alla år af Skalfogden anställas.

Åkerbruk. Måringar.

Allt intill detta århundrades början stod åkerbruket i Församlingen på ganska låg fot, och man förstod sig nästan intet på kårroding, hvaraf man i sednare tider hemtat så mycken winning. Att jordens odling varit i jemnt stigande, bewisar folkmängden, som på en tid af 100 år fyrdubbladt sig; men ännu återstår mycket. Skogs- och swedjebruket har betydligt aftagit, men ännu torde de lågenheter wara få, som ej årligen hafwa en liten fläck att bränna, dock är man nu mera aktsam om skogen än fordom, då den intet värde hade; ty närheten till Helsingfors har lårt folket inse att skogen betalar sig. Ännu slåpas i öfwerflöd bjelkar till städerne och stock till sågarne; men man har anmärkt att de som lefwa af skogen, äro wanligen de fattigaste och — råaste.

§ Allmänhet är allmogen håndig. Många till och med ibland Gårdshusbönder äro snickare, som sjelfwa förfärdiga sina möbler, åkdon m. m., ibland äfwen till salu. Den lågre allmogen gör kåril, åkerredskap och forgar på den tid då de ej hafwa spanmålsdagar och förtjena sålunda sitt uppehälle. Arbetsföra inhysingar förekomma här icke.

Qwinnorne spinna och wåfwa, då de ej användas på utarbete, mest till eget behof, dock åfwen något till affalu, isynnerhet de fattigare, som sakna annan inkomst. Skytte idkas ganska litet, men bår plockas och föres till Helsingfors, så länge sommarn warar. Sfwerhufwud kan man såga att Helsingfors öppnat för allmogen hwarjehanda inkomstfällor, hwarom man förut ej kunnat drömma.

Att bestämman beloppet för det årliga utsådet, måste bero på gisning. Det torde uppgå åtminstone till 2000 t:r och potatisutsådet till nästan lika mycket. Swete- och kornsåde nyttjas mycket litet. Hafra sås något mera, men sällan på gråftländer. Vin odlas ganska litet, men ännu mindre hampa och humla. Höwerten är i allmänhet dålig och man saknar tillfälle till ångsodling, som gör att åkerbruket ej kan utwidgas. Saktadt de många träsk, som här förekomma, är fisket litet lönande, och få åro de, som deraf hemta sitt årsbehof. Tjårubrånneri idkas i öfra delen af socknen, dock ej att jemföras med fordna tider.

Såsom intressant bidrag till kannedom om förhållandet emellan fordna och närwarande tider, må här intagas en uppgift om spannmålspriserne i Wichtis för 150 år sedan.

		R. m.			R. m.			
		Dal.	öre.	t:n.		Dal.	öre.	t:n.
1696	föftade spanmålen	22			1750	föftade spanmålen	15	
1697	"	?		"	1751	"	20	"
1698	"	13		"	1752	"	18	"
1699	"	11		"	1753	"	18	16
1700	"	7	24	"	1754	"	18	"
1701	"	7		"	1755	"	24	"
1702	"	7		"	1756	"	30	"
1703	"	7		"	1757	"	24	"
1704	"	8		"	1758	"	24	"
1705	"	9	16	"	1759	"	18	"
1706	"	9	16	"	1760	"	22	"
1707	"	10		"	1761	"	33	"
1708	"	15		"	1762	"	36	"
1709	"	18		"	1763	"	45	"
1710	"	9		"	1764	"	48	"
1711	"	7		"	1765	"	54	"
1712	"	6		"	1766	"	54	"
1713	o. f. år ofändt,			"	1767	"	36	"
1730	"	9		"	1768	"	38	"
1731	"	12		"	1769	"	42	"
1732	"	14		"	1770	"	42	"
1733	"	13		"	1771	"	42	"
1734	"	9		"	1772	"	51	"
1735	"	11		"	1773	"	42	"
1736	"	14		"	1774	"	36	"
1737	"	14		"	1775	"	42	"
1738	"	12		"	1776	"	50	"
1739	"	14		"				
1740	"	20		"				
1741	"	30		"	1777	"	2 16	"
1742	"	30		"	1778	"	2 10 8	"
1743	"	15		"	1779	"	2 32	"
1744	"	16		"	1780	"	2 44	"
1745	"	16		"	1781	"	3	"
1746	"	21		"	1782	"	2 24	"
1747	"	24		"	1783	"	3 16	"
1748	"	21		"	1784	"	2 40	"
1749	"	23	24	"	1785	"	3 24	"

Specie.
R:dr fl. r.

1786	kostade spanmålen	3 24	t:n.	1799	kostade spanmålen	5	t:n.
1787	"	3 24	"	1800	"	6 24	"
1788	"	4	"	1801	"	9	"
1789	"	4 32	"	1802	"	7	"
1790	"	4	"			Banco.	
1791	"	4	"	1803	"	4 6	"
1792	"	3 8	"	1804	"	4 18	"
1793	"	3 16	"	1805	"	4 24	"
1794	"	3 32	"	1806	"	6	"
1795	"	3 4	"	1807	"	8	"
1796	"	4	"	1808	"	8	"
1797	"	4 16	"	1809	"	6 32	"
1798	"	4 20	"				

De sednare årens spanmålspriser torde såsom mera lånda ej behöfwa utsättas, äfvensom det bör anmärkas, att de antydda priserne, som äro hemtade ifrån Församlingens Winstådsråenskaper, icke gälla råg ensamt utan spanmål.

Manufacturwerk finnes här endast ett, nemligen Högfors Bruk. Det är beläget i Nyhåjärwi Kapell af Wichtis Socken, wid det wattudrag som ur källor inom Tammela och Loppis Socknar genom Hiidenwesi och Pojo sjöar samt Swartå å utgjuter sig i Pojo hafswik, och har att tacka twenne män, Hofråttscancellisten N. Bökman och Bruks-Directoren J. Dreilich för sin tillvaro. Upptäckten af den i granskäpet befintliga Kulonsuomåki Jerngrufwa, som skedde genom Bondesonen N. Åstedt ifrån Risko Socken, gaf första anled-

ningen och impulsen till detta företag, och sedan efter förutgången Bergmästaresyn, såväl å jernmalm-anledningen som å tjenligt ställe för Masugns anläggning, grundläggarena hos Hans Kejsersl. Maj:t utverkat Nådigt tillstånd för en dylik inrättning, hugnades de med privilegier derå, dat. d. 20 Maj 1820. Genom köpe-afhandlingar hade de emellertid kommit i besittning af Karhila Ylöstalo, Alestalo och Wähätalo hemman, å hwilkas mark Bruket är anlagt och der tjenliga wattufall i Karhila förs finnas till Bruks drifwande, hwarefter dåwärande Bergmästaren P. Sahlman anlätades såväl om ritningars uppgörande för den tillämnade Masugnen med dertill hörande inrättningar, som om den närmare tillsyn och ledningen af sjelfwa arbetet. Om den satsen åger sin riktighet: att anläggningen af Manufacturier i allmänhet äro de werksammaste befordringsmedel till ett folks civilisation och wälstånd, liksom man bedömmet ett lands framskridande på kulturens bana efter des industriella företag, så böra deras upphofsman rättwisligen beprisas och om, såsom här war fallet, werkan af deras möda och uppoffringar ej war åtföljd af någon materiel winst, så böra efterkommande åtminstone, genom ett erkännande af deras medborgerliga förtjenster, hedra deras minne.

Efter dessa förberedande åtgärder skredo grundläggarena nu till werket, utan att låta affräcka sig af de otaliga hinder som måste besegras, hwaribland inskränkta tillgångar för ett företag af sådan betydighet, ej utgjorde det minsta. Enligt det erhållna privilegium, hade Werket bordt wara i full gång inom 1822 års utgång; men seende sig urståndsafte att fullgöra detta åliggande, hade anläggarena hos Rege- ringen sökt och erhållit prolongation å nämnde termin, och sedan de, genom intagandet af flere intressenter i bolaget, förskaffat sig större för- lager, fortgick arbetet nu med den påföljd, att första blåsningen werfeligen kunde företagas år 1823. Resultatet af denna blåsning war föga tillfredsställande. Malmen war nemligen af den beskaffenhet att, som icke några tjenliga blandningsmalmer woro att tillgå, tackjerns- production blef allt för ringa, för att ens kunna skänka anläggarena ett aflågsset hopp om ersättning för sina uppoffringar. Rörelsen fort- drefs emellertid med förlust för ågarena, men till största profit för allmogen omkring Bruket, som inom ett par tiotal år ifrån stor fattig- dom kommit till någorlunda wälstånd.

Underkastadt werlande öden, kom detta Bruk år 1836 under dess nuwarande ågare Ca- pitaine Joseph Bremer ifrån Sockis, som genom

stora omkostnader, nedlagde på förbättringar och tillöfte anläggningar, sökt befrämja Brukets existens för framtiden. Med vunnen erfarenhet, att det producerade tackjernet bäst lämpade sig till gjute, har gjuteriet blifwit satt i det skick, att årligen emellan 5 och 600 skepp:ö deri förådlas, dels till kokkårl, dels till maskiner, som ytterligare bearbetas å en likaledes tillkommen Mechanisk Werkstad. Högfors tager för närvarande sina malmer ifrån Kulonsuomåki, Djamo och Böhle grufvor, hvarjemte årligen ett parti myrmalmer, tagne på åtskilliga ställen smältes, och åger genom sitt låge i grannskapet af widsträckt skogstrakter, god kolångst, hwilken kommer att ökas, sedan allmogen lårt sig rätt behandla kolbränningen och inse den fördel de genom denna näringsgren kunna skörda.

Men desutom har af Bruksägaren blifwit uppförde trenne kolugnar af tegel, som hwardera rymma 14 a 15 kubikfamnar wed och hafwa i bränning hwar för sig lemnat 45 a 48 låster kol.

Blåsmaschin för Masugnen är uppsatt år 1842 och förfärdigad på Högfors Mechaniska Werkstad. Den består af tre enkelt verkande tackjerns-cylindrar af $35\frac{1}{2}$ tumes diameter och 32 tumes höjd, från hwilka lusten indrifwes

i en wåderlåda eller reservoir af sammanskrufwade tackjernsplåtar. Rörelsen meddelas från ett öfverfall.

Gjuteriet består af 2 kupolugnar och ett gjuthus, uppfördt af reswirke. Blåsten erhålles genom en tackjerns-rörledning från Masugnens blåsmaschin.

Från Kulonsuomåki Jerngrufwa har blifwit uppsprångd malm:

År 1841 . . .	1,341	skeppund.
" 1842 . . .	2,475	"
" 1843 . . .	2,760	"
" 1844 . . .	3,679	"

Tackjerns-tillverkningen har sedan år 1837 lemnat följande resultat:

År.	Måskärns- gens löfwd.	Tackjerns- tillverkning in Summa.		Malms- åtgång.		Kols- åtgång.			Kols-åtgång per Steppid Tackjern.		Tackjerns- procent.
		Week.	Stpd.	Lpd.	Stpd.	Lpd.	Låster.	Låst.	T.r.		
1837	14	647		1917		1340	2	0,7	33,86		
1838	16	772		2147		1693	2	2,3	35,97		
1839	13	539		1635		1436	2	7,75	32,95		
1840	15	566		1688		1522	2	6,	33,5		
1841	}	1200									
1842											
1843		684		2032		1205					
1844		700		2492		1499					

Såsom ny anläggning har Bruket ännu icke widlöftig åbygnad; men caractairshuset, all-

deles nytt, håller 13 boningsrum, utom förstuga, och är försedd med en större balustrad och 2:ne större wåningstrappor.

På Mårö hemmans i Nyhållå by ågor, inwid samma wattungfall der Bruket är belåget, war också en privilegerad Klådesfabrik och Wall med Fårgeri anlagdt; men såwida inrättningen ej kunde drifwas på sått privilegierna föreskrefwo, blef hela anläggningen år 1844 indragen.

Åfwen blef med wederbörligt privilegium en Glasfabrik anlagd på Djäckala hemman, af ågaren, f. d. Underofficeraren Wasilieff, hwar-est blåsnigen begynte år 1844 i December månad och afstannade åter påföljande Mars månad, utan att kändt år, huruwida Fabriken kommer att fortsättas eller icke.

Priviligierade Sågwerk förekomma följande:

1:o Haimo Såg, anlagd år 1738 af Capitaine Bengt Zederström och Brukspatron Henrik Johan Krey, uti en fors i Haimo å. Plats för Sågen och dertill hörande andra hus, lemnades af Kirwelå och Korpila husbönder, emot en summa af 240 Daler R. m. och rättighet att såga ett wißt antal stockar, samt att få lösa Sågen om den skulle komma att till främmande försäljas. Den blef skattlagd 1787 till 24 tolfter, med rättighet till

2 ramar och 18 finblad. Wattenet kommer ifrån Wichtjärwi och några andra små träsk.

2:o Härkåla Såg wid Hertsilda fors, dit wattenet faller ifrån Kortjärwi träsk. Skattlagd d. 1 Aug. 1806 till 10 tolfster bråder. Har en ram med 10 fina blad.

3:o Terwalammi Såg anlagd wid Kurjolammi fors, som har sitt utlopp ifrån ett litet skogsträsk, och skattlagd d. 1 April 1805 till 16 $\frac{2}{3}$ tolfster bråder, med en ram och 10 fina blad.

4:o Skåla Såg wid den å som ifrån Uweria faller ut i Kirjawa träsk. Är skattlagd 1832 till 70 tolfster bråder och tvåramig.

5:o Korpinkaljo Såg wid ett wattenfall som har sitt utlopp ifrån Paricka med flere skogsträsk. Är skattlagd år 1837 och tvåramig.

Ännu icke skattlagd, men till husbehof d. 22 Maj 1799 privilegierad Såg är

6:o Karfila Såg inwid Högfors Bruks Masugn.

Uti Tordeboken finnas upptagne följande
Mjölqwarnar som ränta till Kronan, ehuru flere
af dem ligga öde:

	Spannmål.		
	L: r f: pr.		
1. Ahmo	räntar	1 15.	
2. Hawiſto	"	1 15.	
3. Hapſylä	"	22 $\frac{1}{2}$.	
4. Hultila	"	1 15.	
5. Härkälä	"	12.	Skattlagd 1798. Hus- behofsqwarn.
6. D:o	"	1 15.	D:o.
7, 8. Härkilä	"	6.	Skattlagd 1798.
9. Irjala	"	1	Öde.
10. Karfela	"	2 15.	Skattl. d. 6 Apr. 1303. Ur wälbygd och hela året igenom i gång.
11. Kaukola	"	7 $\frac{1}{2}$.	Skattl. 1798, men öde.
12. Kirmelä	"	5.	Skattl. 1798. Husbe- hofsqwarn.
13. Kotkaniemi	"	1 15.	Öde.
14. Korpila	"	2.	Husbehofsqwarn.
15. Kourla	"	1 10.	Tullqwarn. Går året igenom.
16. Köykälä	"	1	Öde.
17, 18. Lepperlä	"	6.	Skattlagd 1798.
19. Nyhkälä	"	2	Öde.
20, 21, 22. Pakafela	"	9.	Skattl. 1798. Husbe- hofsqwarn.
23. Palajärwi	"	3	Stommen till Styrka- Tullqwarn, går året igenom.
24. Ruffela	"	4.	Skattlagd 1798. Hus- behofsqwarn.

25, 26.	Sällis	råntar	4.	Skattlagd 1798, Husbehöfsqwarn, Den andra Dwarnen i öde.
27.	Suxela	"	1	Öde.
28.	Tervalammi ell. Hiiskaby	"	3 7½.	Malar hela året.
29.	Tuohilammi	"	10.	Skattlagd 1798.
30.	Tuorila	"	2	Går hela året.
31.	Wanjärwi	"	24.	Husbehöfsqwarn. Malar hela året.
32.	Wanjoki	"	1	
33.	Wattola ell. Mahljoki	"	12.	Skattl. d. 6 Apr. 1803. Går hela året.
34.	D:o	"	2.	
35.	Wichtjärwi	"	20.	Skattlagd 1787. Malar året om.
36.	Weikola	"	1	Öde.
37.	Wkala	"	3 15.	Sammanbyggt med Kourla Dwarn. Malar hela året.
38.	Wlila	"	1	Husbehöfsqwarn.
39.	Drawala	"	4.	Öde.
40.	Siikala	"		Husbehöfsqwarn.

Wåderqwarnar förekomma på Njuhala, Suxela, Trjala, Hynnellä, Kotkaniemi, Vachtis, Hultila och Salmis.

Unledningur till Tjernmalm förekomma på åtskilliga ställen, men af så ringa halt, att dess språngning ej ansetts löna mödan. Den egentliga malmsträckningen tager sin början i närheten af Nummis Kapells Kyrka i Lojo Soccken, som i en betydlig grönstensgång genomgår

i nordöstlig riktning hela Nummis och Pusula Kapeller, Pyhäjärvi Kapell, samt norra delen af Nurmjärvi Socken. Det är i denna malmsträckning som Kulonsuomäki grufwa ligger, der redan flere öppningar blifwit gjorda och hvars djup går till 240 alnar.

Kalkberg af särdeles god beskaffenhet finnes på Hapkylä mark, der också kalk årligen till affalu förbrännes. Äfwen på Njuhala Myyri mark har kalkberg blifwit funnit, men dess beskaffenhet känner man icke, emedan den första ugnen, som i år blifwit afbränd, ännu icke hunnit försökas.

Ett berg innehållande talk, förekommer på Lachtis mark. Öfverst och så widt man kan se, är den endast insprängd; men om den djupare blifwer mera jemn och rikhaltig, beror på undersökning. På Pakasela mark finnes sten, tjenlig till qwarn- och slipstenar, hvaraf också de närboende sig betjenat; men ännu har stenhuggningen derstädes icke utgjort något särdeles lönande näringsyrke.

Af fiskarter förekomma flere, såsom: Gådä, Gös, Brax, Wimba, Lake, Abborre, Mört, Äl, Nors, Muika, Löja; men fångsten äfwen i bättre år har varit ganska medelmåttig.

Kräfter fås i ymnighet och stora nog, särdeles i Wichtjärwi, Drawala, Hultila, Niemis och Wanjoki. Men ännu har allmogen icke lärt sig att salta kräftkött, som i större städer med stor begårlighet efterfrågas.

Socknens Judiciela förhållanden. Lånsmän.

Från äldsta tider har Wichtis legat under Tavastehus Högdingedöme, med undantag af 1640 till 1648, då Tavastland hade egen Landshöfding. Sedan detta Lån i nyare tider blef deladt, hör Wichtis till Nylands Lån. Eljest äro benämningarne mycket olika. 1551 heter det Raseborgs Lån och Östra Hårad. Vid samma tid kallas det ock Hattula Hårad och Domsaga. År 1554 räknades Wichtis jemte Esbo, Kyrkslätt, Sjundeå, Ingå, Karis, Lojo, Helsinge och Sibbo till Helsinge Lån, kanske derföre att Landshöfdingen stundom bodde i Tavastehus, stundom i Helsingfors. Ännu på 1600-talet hörde Wichtis till Hattula Hårad och Wichtis med Loppis war då ett tingslag. Sedermera blef Wichtis och Pusula ett tingslag. Nu utgör Wichtis ett någorlunda stort tingslag för sig. Men likasom namnen på Hårad och Tingslag ombyttes, så har man ock swårt att bestämma gränserna för Lånsmans-districterne i fordna tider, emedan de ej alltid rättade sig efter Socknarnes ecclesiastika indelning och område. Detta torde komma sig deraf, att den judiciela förvaltningen i landet, tidigare än den ecclesiastika, till sina gränser

och omfång beständes. Man kände Sockna-
nes namn efter Kyrkorna; men ingen bestämd
föreskrift fanns, hwilka byar skulle tillhöra den
ena eller den andra Kyrkan, utan hwar och en
höll sig till den som war honom närmast och
gaf Presten hwad man tyckte. Sedermera då
under Gustaf Adolfs och ännu mer under Carl
XI:s tid, författningar om Presterskapets aflö-
ning utkommo, torde man först hafwa begynt,
att efter gammal háfd nogare bestämma hwilka
byar till hwarje Kyrka räknas borde. Man
frågade härwid icke till hwilka Länsmans-districter
en by då hörde, utan hwilkan Kyrka de begä-
nade och hwilken Prest de plögade aflöna. Så-
lunda blifwer klart, hwarföre ännu äfwen i
Wichtis flere byar i Jordaboken upptagas, så-
som hörande dels till Esbo, dels till Loppis
och dels till Lojo Socknar, ehuru de alla höra
till Wichtis Kyrkogäll. Till egenteliga Wich-
tis räknas der endast: Ahmo, Hawisto, Hynne-
lå, Härkilä, Kaharla, Koikala, Kourla, Lah-
nus, Maikala, Niemis, Njuhala, Drawala,
Pärilar, Suontaka, Surela, Selkis, Taipale,
Tartila, Tuohilammi, Wanhala, Wanjärwi,
Wanjoki, Werkatackila, Olkala, Trjala, Kau-
pila, Kirwelä och Wäkilä byar.

Deremot räknades till Loppis: Järwenpää,
Karkila, Nyhkälä, Siikala, Tuorila, Wastjär-
wi, Wattola, Wichtjärwi och Wuotnäs byar.

Till Esbo hörde: Hapkylä, Hultila, Härkälä, Herköilä, Kaukola, Kottaniemi, Sättölä, Pachtis, Langila, Lusila, Niemenkylä, Palajärwi, Torrhola, Ruskela, Salmis, Terwalammi, Beckola och Ollila byar.

Till Lojo räknades: Köykälä, Lepperlä, Niemenkylä, Pakasela och Märamäki byar.

Men likasom flere byar i Wichtis upptages såsom hörande till främmande socknar, så förekomma åfwen byalag ifrån främmande socknar, som räknades till Wichtis. Sålunda räknades Nummenpå, Lepsåmä och Lappalammi till Wichtis, ehuru de nu höra till Murmjärwi. Sannolikt begagnade dessa byalag åfwen Wichtis Kyrka, ty ännu på 1600-talet begrafwades här folk ifrån Nummenpå, och Bänder ifrån Nummenpå sutto såsom Nämndemån i wår Håradsrätt; men ifrån 1720 förekomma de ej mera i våra Kyrkoböcker.

Detta förhållande kan åfwen förklara hwarföre Wichtis Prestgård har äng i Nummenpå; men att nämnde byar ännu 1750 gjorde insats i Wichtis Förråds-magasin, skedde sannolikt af den orsak, att de då ännu i judicielt affeende hörde till Wichtis Länsmans-district.

Till samma district räknades ock följande Lojo Församling underlydande byar och lågen-

heter: Heimola, Hyrskylå, Månghåå, Måtthylå, Pellvilå, Radux, Sahlo, Wiwola och Korfia-
noja. Det sistnämnde betalar ännu tionde till
Pastor i Wichtis, enligt Landshöfdingens Re-
solution af d. 5 April 1782; men orsaken hwar-
före detsamma, sedan de andra återgingo till
Lojo, ensamt blifwit qwarstående på tionde-
längden för Wichtis, är swårt att utgrunda.

Anmärkas må också, att alla i ofwan-
nämnde till Esbo hörande byar, belägna jord-
lägenheter, uti Jordaboken stå antecknade såsom
Finska Hemman. Detta bör ej så förstås,
som skulle de warit de enda Finska hemman i
socknen, utan det härrör deraf, att i Esbo wid
rantesättningen förekommer 2:ne underwisnin-
gar, det ena efter Esbo Sockens gamla under-
wisning, det andra efter Finska hemmans un-
derwisning. Denna åtskillnad förekommer icke
i några andra till detta Hårad hörande socknar.
Men såwida i Kyrkslätt likasom i Wichtis flere
jordlägenheter finnas, som i Jordaboken räknas
till Esbo, så äro desamma äfwen der upptagne
under namn af Finska hemman.

Kronofogdar i Håradet hafwa warit föl-
jande, ehuru Förf. icke kan försäkra att förteck-
ningen är fullständig.

Anders Smålandus till Laxpojo, lefde 1551.

Hans Olofson lefde 1625.

Henrik Pålson lefde 1630—40.

Daniel Gilyson Tollet lefde 1680.

Per Jönson lefde 1685.

Erik Sparman lefde 1697.

Erik Starckau lefde 1715; tog afsked 1721 och blef Krigs-Commisarie.

Erik Ingman erhöll Kammar-Collegii Fullmakt d. 7 Maj 1722. Under det syßlan stod ledig förrättades tjensten af en Anders Ingman.

Arrell Wilchman war Kronofogde redan 1729.

Anders Wilchman gjorde tjenst 1760, 61.

Matts Samstedt 1765.

Magnus Jacob Sfwendorf 1771.

Erik Lalin 1777.

Fredrik Sandberg 1796.

Abraham Segerstråle.

August Wilhelm Selin.

Johan Gustaf Florin.

Den äldsta Pånsmän i Wichtis, hvars namn man kunnat öfverkomma, war

Henrik Jacobson, tillika Ryrköwård, bodde på Drawala. Dernåst

Jacob Hinderson, den förres son, död 1716.

Hans Söderman.

Johan Pachalen.

Anders Eklund.

Petter Simolin.

Gustaf Lilja.

Henrik Johan Strandman.

Henrik Adolf Strandman.

Simon Grönqvist.

Fredrik Adolf Printz, Collegii-Registrator,
född 1802. Gift med Sofia Willstedt.
Flyttade härifrån till Karislojo.

Johan Fredrik Christian Bergman.

Fredrik Meller, född d. $\frac{2}{7}$ 1809, Ordina-
rie Lands-Contorist 1836, Lånsman i Wich-
tis 1837, Gouvernements-Secreterare d. $\frac{3}{10}$
1841.

Tabell, som utvisar Jordlägenheternas i Wichtis Socken Namn, Mantal och underlydande Torp, samt den från hvarje Lägenhet utgående Pastorsträttighet:

Moderkyrko-Församling.

Byar.	Lägenheters namn.	Mantal.				Torp.	Pastorsträttighet.		Anmärkningar.
		Ställe.	Frono.	Prälle.	Förm.		Bionde.	Förening.	
Gaapkylä	Sfvergård	3			3	2	11	5	Rusthäll
	Nedergård	4			4	2	11	5	D:o
Gultila	Kopu	2			2	1	6	10	
	Håsa	2			2	2	9	10	
	Yli Wäärä	1			1	2	8	5	Rusthäll
Hynnelä	Yli Wäärä	1			1	1	8	5	D:o
	Sfvergård	1			1	2	6	5	
Härkälä	Nedergård	1			1	2	6	5	
	Paakkala	1			1	2	4	5	Rusthäll
	D:o	1			1	2	4	5	D:o
	Yli Teronen	1			1	2	3	2	D:o
	Yli d:o	1			1	2	3	2	D:o
Härkälä	Henriksberg	1			1	2	7	5	D:o
	Säteri med	2			2	16		1	Säteri
	Koskela	1			1	2		15	

Kotkaniemi med

Kourla

Köykkälä

Lachtis

Lahnus

Langela

Lusila

Leppärlä

Maikkala

Niemenkylä

Niemenkylä

Böhle
Enstaka

Moksi

Suoni

Köykkälä

Pakanen

Haittis

Sfra Anttila

Nedra d:o

Sfvergård

Nedergård

Sfvergård

Nedergård

Hannula

Frimi

Manni

Fästi

Simola

Siiri

Heikkilä

Tarra

Lintumäki

Jantula

Munkkila

Nygrann

Djakkala

2

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

 $\frac{1}{4}$ $\frac{5}{12}$
 $\frac{1}{12}$ 1 $\frac{1}{12}$

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

12

21

2

3

3

3

3

3

2

3

3

4

2

1

10

14

5

12

11

8

5

5

3

3

3

4

3

2

2

4

5

6

6

4

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

1

10

10

10

10

10

10

5

5

25

25

5

5

10

10

10

10

10

10

10

10

10

10

Säteri.

Modial-Säteri.

Rusthäll.

Frälse.

Säteri.

D:o.

Rusthäll.

D:o.

D:o.

Rusthäll.

Rusthäll.

Niemis	D:o Yli Finni Ali Finni	$\frac{3}{4}$ $\frac{9}{8}$ $\frac{1}{4}$			5	12	$\frac{7}{2}$ 5	Rusthäll.
Njuhala	Kalkkari		$\frac{1}{4}$		1	6	5	D:o.
	Myyri	1			6	13	10	Lieutenants-Boställe.
	Liukas	$\frac{5}{12}$ $\frac{1}{12}$			1	6	10	Rusthäll.
	Nygård	$\frac{1}{12}$			1	1	$8\frac{1}{2}$	
Pakafela.	Kuortila		$\frac{1}{2}$		1	1	1	Kapellans-Bohl.
	Maru	1		1	2	14	10	Rusthäll.
	Pella	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	1	6	10	
	Lumia	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	2	4	5	Rusthäll.
Merämäki	Lumia	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	2	4	5	D:o.
	Luisku	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	2	9	10	
	Rätki	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	2	3	10	
	Taakola	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	2	3	10	
Palajärvi	Rikki	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	1	8	10	
	Södergård	1		1	6	14	15	Rusthäll.
	Norrgård	$\frac{5}{6}$			4	14	15	D:o.
Päärta	Pulkki	$\frac{1}{12}$	$\frac{1}{12}$	$\frac{1}{12}$		10	10	
	Suutari	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$		6	10	
	Vinti	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	1	6	10	
	Heroi	$\frac{1}{12}$	1	$\frac{1}{12}$		10	10	
Pietilä	Sfvergård	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	2	6	5	Rusthäll.
	Mellangård	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	3	6	5	D:o.
	Nedergård	$\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	2	10	10	
Prestgården Ruskela	Enstaka		1		6			
	Nedergård	$\frac{1}{12}$ $\frac{1}{12}$		$\frac{1}{12}$	5	9	5	Rusthäll.

Ruskela	Sfvergård	$\frac{7}{12}$		$\frac{7}{12}$	5	9	5	Rusthäll.
Salmis med	Sälli	$\frac{1}{3}$		$\frac{1}{3}$	2	5	10	Säteri.
Selfis	Penttilä	1		1	8	8	10	
	Kulämpää	$\frac{1}{3}$		$\frac{1}{3}$	2	5	10	
	Könhä		$\frac{1}{3}$		3	5	10	
	Hemmi				1	5	10	
	Konkka	2		2	1	5	10	
	Konkka	9		9	3	7	$6\frac{1}{3}$	
	Gesterby	$\frac{5}{6}$		$\frac{5}{6}$	1	8	10	
	Malmgård	$\frac{1}{6}$		$\frac{1}{6}$	3	2	8	
	Söbergård	$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$	2	3	$6\frac{1}{2}$	
	Kiviniemi	$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$	2	4	10	
Siipoi	Taakola	$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$		4	10	
I Tordeboken un-	Kntö		$\frac{1}{4}$			4	10	
der Surela	Nygrann		$\frac{1}{4}$			4	10	
	Nummela	3		3		5	10	
	Löfkulla	$\frac{1}{6}$		$\frac{1}{6}$		6	10	
	Djala	$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$	1			
Suontaka	Sfra Knutila	$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$		9	8	Rusthäll.
	Nedra d:o f. d. Konkka	$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$	1	9	8	D:o.
	Skoo eller Hof	1		1	3		10	Säteri.
Surela	Knyttä	$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$	4	8	10	Rusthäll.
	Sipilä	$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$	2	6	10	
	Yaata	$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$	1	6	10	
	Yli Taakola	$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$	3	5	5	Rusthäll.
	Yli d:o	8		8	2	5	5	D:o.
Taipale	Kolari	$\frac{1}{2}$		$\frac{1}{2}$		7	10	

Wichtjärwi bestående af följande tre Byar:

1:o. Niemis	Yli Seppä	$\frac{1}{6}$			$\frac{1}{6}$	1	2	5		
	Yli d:o	$\frac{1}{6}$			$\frac{1}{6}$	3	2	5		
	Yli Banhakylä		$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{6}$	2	2	5		
	Yli d:o		$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{6}$	1	2	5		
2:o. Weirlä By	Syökäri			$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{3}$	8	8	10		
	Porri	$\frac{1}{4}$			$\frac{1}{4}$	2	4	10		
	Poukko		$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$	3	4	10		
	Sorvari		$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$	4	4	10		
3:o. Hiiskula By	Kuloi			$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{4}$	1	4	10		
	Linna	$\frac{1}{3}$			$\frac{1}{6}$	2	4	10		
	Kauppi			$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{3}$	9	4	10		
	Hurra			$\frac{1}{3}$	$\frac{1}{3}$	4	4	10		
Weikkola	Enstaka	1			1	17	$\frac{1}{3}$	10		
	Hemman	1			1	16		10		
Wääkylä	Enstaka		$\frac{1}{4}$		$\frac{1}{4}$		4	10		
	Dikkala	1			1	21		15		
Mäla	Jso-Lalo	$\frac{1}{4}$			$\frac{1}{4}$		6	5		
	D:o	$\frac{1}{4}$			$\frac{1}{4}$	1	6	5		
	Sorkki	$\frac{1}{2}$			$\frac{1}{2}$	2	9	10		
Drawala	Enstaka	$\frac{1}{2}$			$\frac{1}{2}$	1	6	8		
		$\frac{1}{2}$			$\frac{1}{2}$	2	6	8		
Summa		$75\frac{5}{8}$	$11\frac{13}{24}$	$2\frac{3}{4}$	$78\frac{1}{48}$	395	38	$26\frac{7}{2}$	55	$24\frac{1}{8}$

Hiiskula Gård.
Rusthäll.

Fändriks-Poställe.
Säteri.

Rusthäll.
D:o.

D:o.
Rusthäll.
D:o.

Pyhäjärvi Kapell.

Ahmo

Saarnisto

Kopoi	1	1 1/6	6		20
Hemmilä	3		1		10
Ali Torri	6		1		5
Yli d:o	6		1		5
Anttila	1		1		10
Sipilä	3		2		6 2/3
Yli Brust	4		2		5
Ali d:o	4		1		5
Rytö	4		1		8
Pöntäkivi	4		1		5
Uus Talo	8	7/12	11		20
Ali Talle	1				5
Yli d:o	4		1		5
Katia	4		1		10
Kankuri	3		1		10
Sipoila	3		2		10
Pietilä	3				10
Hanskala	4		1		10
Suomalais	4		1		10
Suni	3				10
Ridals		1/3			7
Stenbacka	1				7
Nikula	5				9
Nikkola		1/3			7
Saakola	1		1		9
Kärki	5		1		7 2/3

Säteri. Cornets: Bo:
ställe.

Säteri.

Wattola

Wuotnäs

Paanu	1		1	3	5	10
Manni	1		1	1	2	5
D:o	1		1	1	2	5
Pempistönmaa	1		1	2	2	5
Penttilä	1		1	1	2	5
Heikkilä	1	1/2	1	2	2	5
Ali Klemola	1	1/2	1	2	2	5
Yli d:o	1		1	2	2	5
Liisto	1		1	2	6	6 ^{1/3}
Juhila	1		1	1	3	3 ^{1/3}
Estola	1		1	2	6	5
Mäkilä	1		1	5	6	5
Haijala	1		1	2	2	9
Wähävesi	1	1	1	1	3	5
Sanna	1		1	1	2	2
Kawila	1		1	1	3	4
Niemis	1		1			
Juhila	1		1		5	5
Kokkola	1		1	1	5	5
Porila	1		1	1	6	5
Dnkimaa	1		1		6	5
Granbacka	1		1		3	5
Sammallammi	1	1	1		2	4
Kowelo	1		1	1	2	4
D:o	1		1		2	4

Summa 18³/₁₆ 6¹/₂ 18³/₄ 105 12 2⁷/₉ 17 23¹/₃

Summa Summarum 93¹/₁₆ 17⁵/₈ 2³/₄ 96³/₄ 500 50 28⁷/₈ 73 17¹/₂

Nybygge.

Nybygge. Sde.

Tillägg och Rättelser.

Dag. rad.

- 4 18 står: Kärkälä läs: Kärkälä.
 18 13 „ Jacob Claßon I. Carlsson.
 26 11 Henrik Larsson Ekstubble torde hafwa varit 2:ne gånger gift: 1:o med någon Håstefko och 2:o med Catharina Lemnia. Hans dotter Dorothea war af förra giftet. Detta synes af Consistorii gamla Protocoller för d. 12 Oct. 1672, her följande förekommer:

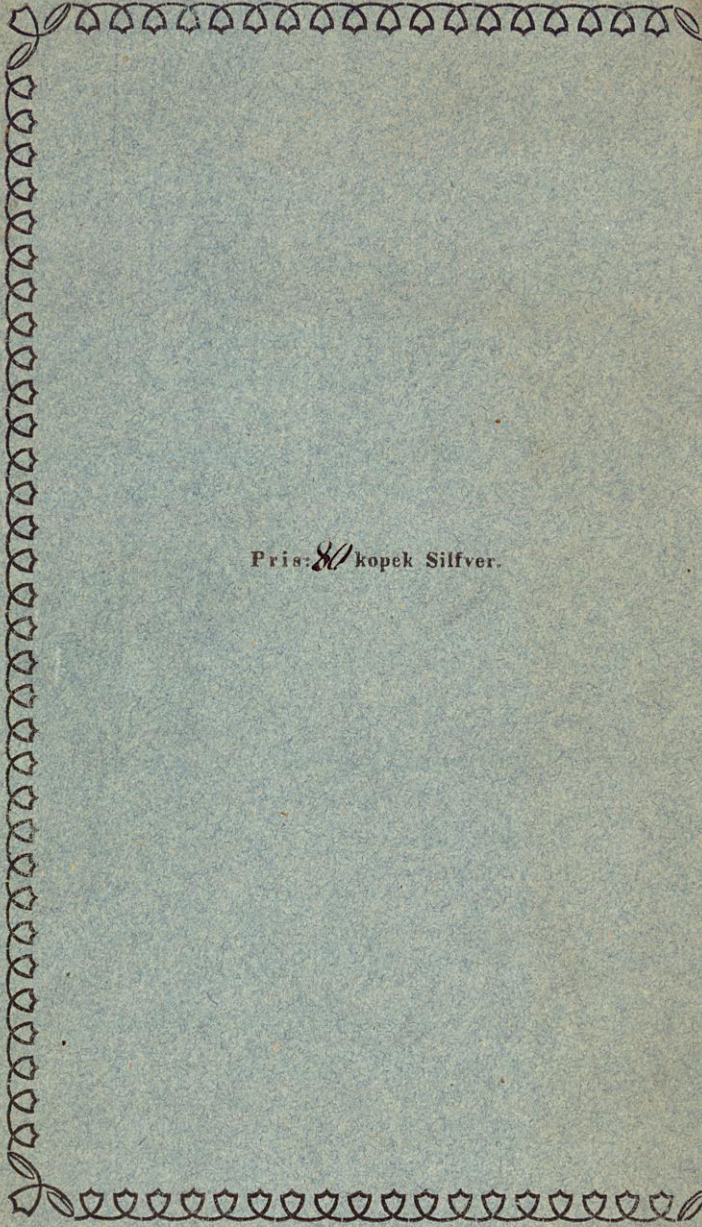
Dplåstes Leutenanten Henrik Håstefkos bref, derutinnan han begärar, liikmätigt Konungens Nådiga skrifwelse, att få ächta sitt Syskonabarn Dorothea Ekstubble.

Resol. Ehuruwål i slika grader Ächtenskaps ingående för de derpå följande Guds straff, icke lätteligen kann tillåtas: liikwål emedan Kongl. Maj:t emellan ofwanberörde Contrahenter hafwer behagat allernädigst få dispencera, att de hwarandra nu kunna taga till ächta, och de sjelfwa icke låta sig derifrån afråda, ty hafwer ock Consist. till deras ächtenskap welat samtyckja. Dock på det deraf flytande förargelse måtte blifwa någorledes expierat, så måste Pastor Voti i deras namn af Ganzelen, då för dem lyfes, Församlingen afbidja, att ingen herutaf tager exempel eller förargelse. Desutom måste ock berörde Contrahenter, det och med detsamma i Församlingen afkunnas, böta till Domkyrkan 50 Daler Silf. Mynt, till Sochnekyrkan 20 Daler dito Mynt, och till de fattiga i Sochnen 10 Daler samma Mynt; och skall ingen wigsel anställas, förrän bemåhlte böter äro uthlagde.

- 40 11 Anders Muncé kallad Söfwerste i Domkapitlets
Protocoller för 1658 d. 11 Jan., då man ven-
tilerade "om han må skiljas ifrån sin Fru
som hafwer trädt ifrån sin ähta säng." Hon
hette Maria Eleonora Preen, war hemma
ifrån Tyskland, dit hon ock lofwade återwända,
för att gå i Kloster. Skiljsmesa bewiljades
åtta dagar derefter, utan vidare omgång, på
Landshöfdingen Eric v. der Lindes enträgna
persuasioner, och sedan han lofwat wara an-
svarig för påföljderne af en mindre laglig
procedure. Om Anders Muncé förut war gift
eller sedermera gifte sig med Margreta Kam-
sai är okändt.
- 57 9 står: 36 läs: 35
" 23 " 241 l. 242
87 6 " Jacob l. Anders
89 6 Prosten Euderi Enka Margreta Pahlman dog i
December 1845.
- 90 4 nedifrån står: utarbetande af en ic. l. utarbetande
af Förslag till Reglemente för en ic.
- 108 22 st. 123 l. 124.
- 113 16 st. Hårkåla l. Herköila
- 133 2 nedifrån st. 1727 l. 1717
- 159 I Åbo Tidningar för år 1793, N:o 40 förekom-
mer en förteckning öfwer de under hungersåret
1696 i Åbo Stift aflidne personer, der antalet
af i Wichtis döda upptages till 332 egna och
94 fremmande personer. Denna uppgift af-
wiker betydligt ifrån den som våra egna Kyrko-
böcker gifwa wid handen och är sannolikt öf-
werdrifwen. Der uppgifwes ock antalet af
födde till 21, då likwål säkert är att 48 blif-
wit födde.
- 179 3 nedifrån st. 8 l. 1.
- 189 5 " " mindre l. mera.

Pris: 80 kopek Silfver.